T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEZENFORMASYONUN KÜRESELLEŞMESİ VE BİR ÖRNEK OLARAK BATI BASININDA NATO'NUN KOSOVA HAREKÂTI

AHMET CEVDET AŞKIN
2501120242

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. MELTEM BOSTANCI

İSTANBUL 2014

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **AHMET CEVDET AŞKIN** **Numarası** : **2501120242**

Anabilim/Bilim Dalı : **GAZETECİLİK** **Tez Savunma Tarihi** :**25.12.2014**

Danışman : **DOÇ. DR. MELTEM BOSTANCI** **Tez Savunma Saati** : **10.30**

Tez Başlığı :**"DEZENFORMASYONUN KÜRESELLEŞMESİ VE BİR ÖRNEK OLARAK BATI BASININDA NATO'NUN KOSOVA HAREKÂTI "**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **35. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~, karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF. DR. SUAT GEZGİN		Kabul
2- DOÇ. DR. MELTEM BOSTANCI		KABUL
3-DOÇ. DR. ŞÜKRÜ SİM		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MURAT ÖZGEN		
2- DOÇ. DR. VELİ POLAT		

DEZENFORMASYONUN KÜRESELLEŞMESİ VE BİR ÖRNEK OLARAK BATI BASININDA NATO'NUN KOSOVA HAREKÂTI

Ahmet Cevdet Aşkın

ÖZ

Bu çalışmada küreselleşme bağlamında iletişimin küreselleşmesine paralel şekilde dezenformasyonun küreselleşmesine odaklanılmıştır. Bu çerçevede birinci bölümde kamunun gerçekleri bilme hakkının açık ihlali anlamına gelen dezenformasyonun kavramsallaştırılma çabalarına değinildikten sonra medyada dezenformasyonun işleyişi çarpıcı örnekleriyle ele alınmıştır. Ardından küreselleşmenin bir sonucu olarak enformasyon ve dezenformasyonun da küreselleştiğine işaret edilmiştir.

İkinci bölümde Kosova tarihine ve Arnavut-Sırp çatışmasının arka planına göz atıldıktan sonra medyanın savaştaki rolüne odaklanılmış, bu çerçevede savaş ve barış gazeteciliği uygulamalarına değinilmiştir. Nihayet Kosova'ya müdahale konusunda uluslararası kamuoyunun desteğinin nasıl alındığına dikkat çekilmiştir.

Üçüncü bölümde NATO'nun Kosova harekâtının meşrulaştırılmasına dönük Batı basınında çıkan haberlerdeki dezenformasyon söylemi, nitel araştırma yöntemiyle elde edilen bulgulara dayanarak açığa çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede The New York Times, The Washington Post, Financial Times, Le Monde, Die Welt ve El Pais gazetelerinde 24 Mart-9 Haziran 1999 döneminde NATO'nun Kosova harekâtına ilişkin yayınlanan 260 haber tespit edilmiştir. Haberlerdeki argümantasyon, nominasyon ve yüklem-hüküm stratejileri, Eleştirel Söylem Analizi çerçevesinde Söylem-Tarihsel Yaklaşım'a göre analiz edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Dezenformasyon, Küreselleşme, NATO, Kosova Harekâtı, Yugoslavya, Miloseviç, Etnik Temizlik, Sırplar, Kosovalı Arnavutlar, Batı Medyası

THE GLOBALIZATION OF DISINFORMATION AND THE CASE OF THE WESTERN PRESS COVERAGE OF NATO'S KOSOVO OPERATION

Ahmet Cevdet Aşkın

ABSTRACT

This study focuses on the globalization of disinformation in parallel with the globalization of communication within the context of the phenomenon of globalization itself. Within this framework, having referred to the conceptualizing efforts on disinformation which constitutes a flagrant violation of the public's right to know, the study deals with disinformation in media providing striking examples along the way. This is followed by the assertion that global information and disinformation are in fact by-products of globalization per se.

The second section reviews the history of Kosovo and the historical background of the conflict between the Serbs and the Albanians, subsequently, focusing on the role of the media in times of war, referring to war and peace time journalistic practices. The study also draws attention to the way in which the support of the international public opinion was obtained in favour of a military intervention in Kosovo.

In the third section, based on findings obtained through the employment of the qualitative research method, this study makes an attempt to expose disinformational discourse employed by the Western media to justify the legality of NATO's Kosova Operation. Within this framework, 260 news articles published in newspapers such as The New York Times, The Washington Post, The Financial Times, Le Monde, Die Welt and El Pais have been uncovered for the period of March 24 through June 9 of 1999. The study analyses discursively the strategies of argumentation, nomination and predication in accordance with the discourse-historical approach to the critical discourse analysis.

Key Words: Disinformation, Globalization, NATO, Kosovo Air Campaign, Yugoslavia, Milosevic, Ethnic Cleansing, Serbs, Kosovar Albanians, Western Media

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ön hazırlıkları ve kaleme alınış süreci, Ortadoğu coğrafyasında etnik ve mezhepsel fay hatlarının peş peşe kırıldığı ve halkların büyük katliamlarla yüz yüze kaldığı tarihsel bir döneme rast gelse de, zihinsel olarak başlangıcı Yugoslavya topraklarına NATO'nun ilk bombalarının düştüğü 24 Mart 1999 tarihidir. Bir gazeteci olarak 78 günlük harekât sürecince yaşananları uluslararası haber ajanslarından, dünyanın önde gelen televizyon kanalları ve gazetelerinden yakından izleyip haberleştirirken uluslararası kamuoyunun nasıl büyük bir dezenformasyon kampanyasıyla kuşatıldığını gören "çaresiz" tanıklardan biriydim. O günlerde ileride yayınlama düşüncesiyle harekât boyunca arşivlediğim haberlerden oluşan bir derleme çalışması yapmıştım. "NATO'nun Yugoslavya Harekâtı ya da Dezenformasyonun Küreselleşmesi" başlığını taşıyan yayınlanmamış bu derleme şu satırlarla sona eriyordu: "Bitirirken, Avrupa ve ABD ile kıyaslandığında Türkiye'deki yazılı ve görsel basının önde gelen kalemleri de dahil olmak üzere çok daha fazla dezenformasyon kaynağı ve kurbanı olduğunu söylemem gerekiyor. Arnavutların yaşadıkları karşısında yalnızca Miloseviç yüzünden Yugoslavya'nın tümünün bombalanmasına destek verilmesi ve gazete manşetlerinde bunun adeta 'keyifle' ifade edilmesinin kabul edilmesi çok zordur. NATO harekâtının gerçeği, Kosova'da NATO tarafından bile bile vurulan Arnavut mülteci konvoyundaki bir römorkun arkasında sallanan o oyuncak bebekte saklıdır. Belleğime kazınan o görüntü, ileride yapılacak analitik çalışmaların başlangıç noktasını oluşturabilir."

"Dezenformasyonun Küreselleşmesi ve Bir Örnek Olarak Batı Basınında NATO'nun Kosova Harekâtı", sadece o hayalin gerçekleştirilmesi değil, ama aynı zamanda vicdani ve zihinsel bir yükten kurtuluştur da.

Akademik dünyanın kapısını çalma konusunda beni cesaretlendiren Sayın Doç. Dr. Veli Polat ile Sayın Prof. Dr. Suat Gezgin olmasaydı, hayalim de gerçekleşmeyecekti. Kendilerine minnettarım.

Hürriyet gazetesinde NATO harekâtına ilişkin çıkan haberlerin dijital arşivden taranmasında büyük emek harcayan değerli gazeteci Sayın Volkan Şahin'e teşekkür ediyorum.

Tez danışmanlığı önerimi hiç düşünmeden kabul eden ve geniş vizyonuyla okuma listesinden, tez mimarisine ve görselliğine dek her konuda kritik yönlendirmeler yapan Sayın Yrd. Doç. Dr. Hediye Esra Arcan'a teşekkür ediyorum.

Sayın Arcan'ın akademik çalışma için yurtdışına giderken görevini gönül rahatlığıyla devrettiği tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Meltem Bostancı'nın titiz incelemesi ve yerinde uyarıları olmasaydı, çalışma hiç kuşkusuz son şeklini alamayacaktı. Kendisine müteşekkir olduğumu ifade etmem gerekiyor.

Bu çalışma, Ortadoğu'nun siyasi haritasının fiilen değiştiği bir konjonktürde sonuçları itibariyle önemini hiçbir zaman yitirmeyecek olan güncel dezenformasyon kampanyalarının kamunun gerçekleri bilme hakkı adına deşifre edilmesine katkı sağladığı ölçüde asıl amacına ulaşacaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ…… iii

ABSTRACT…….. iv

ÖNSÖZ……..... v

İÇİNDEKİLER…….vii

TABLO LİSTESİ……..xi

GRAFİK LİSTESİ……...xii

KISALTMALAR…….. xiii

GİRİŞ……. 1

I. DEZENFORMASYON VE KÜRESELLEŞME……..……..... 3

1.1. Dezenformasyon Kavramına Tarihsel Bakış …..……..4

1.2. Dezenformasyona Kavramsal Yaklaşımlar…….…..... 5

1.3. Medya ve Dezenformasyon…….. 7

1.3.1. Medyada Dezenformasyonun İşleyişi…….……...10

1.3.1.1. Kızıl Panik..……...…….…….....11

1.3.1.2. Goebbels Propaganda İlkeleri ve Gleiwitz Olayı..…….…...…..12

1.3.1.3. Vietnam Savaşı ve Tonkin Körfezi Olayı……...15

1.3.1.4. Körfez Savaşı ve Neyire Olayı……. 18

1.3.1.5. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Savaşı…….…….. 20

1.3.1.6. Kitle İmha Silahları Efsanesi ve Irak'ın İşgali…….22

1.4. Küreselleşme ve Sonuçları. ……....26

1.4.1. Küreselleşme Tanımları…….……27

1.4.2. Küreselleşme Yaklaşımları……... 30

1.4.2.1. Küreselleşme Taraftarları…….. 30

1.4.2.2. Küreselleşme Karşıtları…. ……..31

1.4.2.3. Ilımlı Küreselleşmeciler…..……..33

1.4.3. Küreselleşmenin Sonuçları……..……..……... 34

1.4.3.1. İletişimin Küreselleşmesi…….38

1.4.3.2. Enformasyon ve Dezenformasyonun Küreselleşmesi…….....41

II. NATO'NUN KOSOVA HAREKÂTI VE DEZENFORMASYON…… 43

2.1. Kosova Sorununun Tarihsel Arka Planı……. 43

2.1.1. NATO Harekâtı Öncesinde Kosova'daki Durum…….……..…..49

2.1.2. Rambouillet Görüşmeleri..……..…....52

2.1.3. Uluslararası İnsani Müdahale Konsepti ve Kosova ..…….….56

2.2. Medya ve Savaş……..….59

2.2.1. Medyanın Savaştaki Rolü…….……....59

2.2.2. Savaş Haberlerinin Verilişi …….....61

2.2.2.1. Savaş Gazeteciliği……...……63

2.2.2.1.1. İliştirilmiş Gazetecilik……..…….64

2.2.2.1.2. CNN Etkisi…….……...65

2.2.2.2. Barış Gazeteciliği……....67

2.3. Gerçeklik- Haber İlişkisi: Haberin İnşası Sorunsalı ……..70

2.4. Kosova Harekâtı, Savaş Haberciliği ve Dezenformasyon……..72

III. KÜRESEL DEZENFORMASYONA BİR ÖRNEK: BATI BASININDA NATO'NUN KOSOVA HAREKÂTINA İLİŞKİN HABERLERDE SÖYLEM İNŞASI……79

3.1. Araştırmada Kullanılan Yöntem……..79

3.1.1. Eleştirel Söylem Analizi ve Yaklaşımları……..…… ……..….80

3.1.2. Söylem-Tarihsel Yaklaşım ……..……..83

3.1.2.1. Söylem-Tarihsel Yaklaşım'da Analiz Stratejisi…….....85

3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler……. …….87

3.2. Nitel Bulgular ve Tartışma……..88

3.2.1. NATO'nun Kosova Harekâtına İlişkin Argümantasyon Stratejileri..... 88

3.2.1.1."Miloseviç/Sırplar Uzlaşmaz Olduğu/Rambouillet Anlaşmasını İmzalamadığı İçin NATO Harekâtı Yapılıyor" Argümantasyonu……92

3.2.1.2. "NATO Harekâtı Sivil Arnavutları Korumak İçin Yapılıyor" Argümantasyonu……...…….96

3.2.1.3. "Miloseviç/Sırplar Etnik Temizlik Yaptığı İçin/Etnik Temizliğin Önüne Geçmek İçin NATO Harekâtı Yapılıyor" Argümantasyonu……..……99

3.2.1.4. "NATO Harekâtı Daha Büyük Bir Savaşın Önüne Geçmek İçin Yapılıyor"Argümantasyonu…….102

3.2.1.5. "Miloseviç/Sırplar Soykırım Yaptığı İçin/Soykırımın Önüne Geçmek İçin NATO Harekâtı Yapılıyor" Argümantasyonu……...103

3.2.2. NATO'nun Kosova Harekâtına İlişkin Nominasyon Stratejileri…….....107

3.2.2.1. Miloseviç'in Şeytan Gibi Gösterilmesine İlişkin Nominasyonlar……..109

3.2.2.2. Sırpların Şeytan Gibi Gösterilmesine İlişkin Nominasyonlar..... 114

3.2.3. NATO'nun Kosova Harekâtına İlişkin Yüklem-Hüküm Stratejileri……...…...116

3.2.3.1.Miloseviç'in Şeytan Gibi Gösterilmesine İlişkin Yüklem-Hükümler……..118

3.2.3.2.Sırpların Şeytan Gibi Gösterilmesine İlişkin Yüklem-Hükümler……..120

3.2.3.3.NATO Harekâtının Yürütülmesine İlişkin Yüklem-Hükümler.... 123

3.2.4. Türkiye Basınında NATO'nun Kosova Harekâtı: Hürriyet Gazetesi Örneği…….. 126

SONUÇ…….. 130

KAYNAKÇA……...134

EK: 24 Mayıs-9 Haziran 1999 tarihlerinde The New York Times, The Washington Post, Financial Times, Le Monde, Die Welt ve El Pais gazetelerinde NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili çıkan haberlerin listesi…… 143

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: NATO'nun Kosova Harekâtıyla İlgili Haberlerdeki Argümantasyonlar… 90

Tablo 2: NATO'nun Kosova Harekâtıyla İlgili Haberlerdeki Nominasyonlar ..… 108

Tablo 3**:** NATO'nun Kosova Harekâtıyla İlgili Haberlerdeki Yüklem-Hükümler……..……..117

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Haberlerin Gazetelere Göre Dağılımı……..89

Grafik 2: Argümantasyonların Gazetelere Göre Dağılımı……. 91

Grafik 3: Nominasyonların Gazetelere Göre Dağılımı……109

Grafik 4: Yüklem-Hükümlerin Gazetelere Göre Dağılımı…….....118

KISALTMALAR

A.e.: Aynı eser

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

A.g.e.: Adı geçen eser

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü

A.y.: Aynı yerde

BBC: Britanya Yayın Kuruluşu

BM: Birleşmiş Milletler

Bs. : Baskı

C.: Cilt

CIA: ABD Merkezi Haber Alma Kurumu

CNN: Kablolu Haber Şebekesi

CNI: Irak Ulusal Kongresi

Com.: Communication

Çev.: Çeviren

Ed. : Yayına hazırlayan

ESA: Eleştirel Söylem Analizi

Etr.: Etranger

G-8: Sekizler Grubu

Hbr. : Haber

Horz.: Horizons

IMF: Uluslararası Para Fonu

Int. : International

KFOR: Kosova Gücü

LDK: Demokratik Kosova Birliği

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

No.: Numara

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

S.: Sayfa/sayfalar

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STY: Söylem-Tarihsel Yaklaşım

UÇK: Kosova Kurtuluş Ordusu

UNTCAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

Vd.:Ve diğerleri

"Yalanları ayırt edebilecek araçlardan yoksun olan bir toplumda özgürlükten söz edilemez."

Walter Lippmann

GİRİŞ

Haber eğer gerçekliğin toplumsal olarak inşa edilmesiyse, o halde gerçekliğe kaçınılmaz bir müdahaledir de. Her müdahalede olduğu gibi müdahale edilen nesne nasıl artık eskisinin tıpkısı değilse, haberde gerçeklik olarak sunulan da asıl gerçekliğin tıpkısı değildir. Okuyucu, dinleyici veya izleyiciye haber olarak aktarılan gerçeklik, muhabirle başlayıp, yazı işleri müdürüne ve hatta genel yayın yönetmenine dek uzanan müdahaleler silsilesine maruz kalmış olan gerçekliktir. Diğer bir ifadeyle, haber olarak sunulan, her kademede bir bölümü dışarıda bırakılan yani toplumsal olarak inşa edilen gerçekliktir. Bu durum, yani gerçeklik-haber ilişkisi iletişim alanının temel bir sorunsalını oluşturmaktadır.

Ancak asıl önemli olan, günümüzde dünya çapında enformasyon akışını kontrol altında tutan ana akım medya kuruluşlarının sermaye yapılarının ve hükümetlerle olan ilişkilerinin, gerçekliğin habere dönüşme sürecine sözü edilenlerden çok daha farklı biçimde müdahale edilmesine zemin hazırlamasıdır. Bu çerçevedeki müdahaleler egemen çevrelerin çıkarlarını gözettiğinden, yapılan yayıncılığın kamunun gerçekleri bilme hakkını ihlal etmesi de söz konusudur. Bu hakkın ihlal edilmesi, egemen çevrelerin ve güç odaklarının çıkarları doğrultusunda kamuoyunun manipüle edilmesine yol açmaktadır. Özelikle son 20 yıl, bu durumun dünya halkları için ağır sonuçlarına tanıklık etmiştir. Kamuoyunun manipüle edilmesinin bir aracı olarak dezenformasyonun, yani en basit tanımıyla yanlış bilgilendirmenin bu çalışmanın temel konusu olmasının nedeni de budur.

Çalışmanın birinci bölümünde dezenformasyonu kavramsallaştırma çalışmalarına değinildikten sonra medyada dezenformasyonun işleyişi ele alınmakta ve dünya çapında zihinlerde iz bırakan dezenformasyon örneklerine yer verilmektedir. Ardından genel hatlarıyla küreselleşme incelenmekte ve sonuçlarına işaret edilmektedir. Küreselleşmenin sonuçları arasında bu çalışma açısından önem

arz eden iletişimin, paralel olarak da enformasyon ve dezenformasyonun küreselleşmesine değinilmektedir.

İkinci bölümde dezenformasyon Kosova somutunda ele alınmaktadır. Kosova'nın tarihsel geçmişine göz atarak Sırp-Arnavut çatışmasının arka planı verildikten sonra, meşhur Rambouillet görüşmeleriyle ilgili uluslararası kamuoyunun nasıl dezenforme edildiği gösterilmektedir. NATO'nun Kosova harekâtına adeta bir "kılıf" işlevi gören insani müdahale konseptinin kısaca tartışılmasının ardından medyanın savaşlarda oynadığı rol ele alınmaktadır. Bu çerçevede savaş ve barış gazeteciliği kavramlarına da değinilmektedir. İletişim alanının temel bir sorunsalı olarak haber ve gerçeklik arasındaki ilişkinin irdelenmesini takiben NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili yapılan habercilik ve dezenformasyon mercek altına alınmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü, 24 Mart 1999 tarihinde başlayan NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili olarak dünyanın önde gelen gazetelerinde çıkan haberlerdeki söylem inşasının nitel yöntemle araştırılmasından oluşmaktadır. The New York Times, The Washington Post, Financial Times, Le Monde, Die Welt ve El Pais gazetelerinde harekâtın fiilen sürdüğü 78 günde çıkan haberlerin taranması sonucunda harekâtla ilgili toplam olarak 260 habere rastlanmıştır. Bu haberlerdeki argümantasyon, nominasyon ve yüklem-hüküm stratejilerinin nasıl oluşturulduğu, yani NATO'nun Kosova harekâtına ilişkin dezenformasyon söyleminin nasıl inşa edildiği Eleştirel Söylem Analizi (ESA) çerçevesinde asıl olarak Ruth Wodak tarafından geliştirilen Söylem-Tarihsel Yaklaşım'la (STY) ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Hürriyet gazetesinde aynı döneme ilişkin yapılan taramada bulunan 442 haberde harekâtla ilgili söylem inşasına dönük bazı örnekler verilerek Batı basınıyla benzerlik ve farklara dikkat çekilmiştir.

I. DEZENFORMASYON VE KÜRESELLEŞME

İnsanlık, kendi tarihinin son iki yüzyılına damgasını vuran ve kapitalizm diye adlandırılan toplumsal sistemin, baş döndürücü gelişme ve atılımlarına olduğu kadar kahredici yıkımlarına da tanık oldu. Bir yandan buharlı makineyle başlayan sanayi devriminden dijital teknolojinin mümkün kıldığı bilişim çağına geçilirken, diğer yandan sürdürülemez sanayileşme gezegenin ekolojik dengesini bozdu. Birincisinin sonunda "Sovyetler"in, ikincisinin sonunda sosyalist sistemin doğduğu büyük dünya savaşlarında milyonlarca insan hayatını kaybetti ve insanlık nükleer felaketin ne olduğunu gördü. 90'lı yılların başına kadar süren Soğuk Savaş, sosyalist sistemin çökmesiyle birlikte sona erdi ve insanlık tarihine damga vuran bir parantez kapanmış oldu. Kapitalist sistemin ebedi zaferi ilan edilirken, yaşanan teknolojik devrimle insanlığın yeni ve mutlu bir çağa adım attığı muştulandı. Tek kutuplu dünyada küreselleşme göklere çıkarıldı ve nimetlerinden tüm insanlığın faydalanacağı savunuldu. Oysa Berlin Duvarı'nın yıkılışından çeyrek asır sonra eskisinden daha güvenli, toplumsal zenginliğin daha adil paylaşıldığı ve daha "yeşil" bir dünyadan söz etmek hâlâ mümkün görünmüyor. Küreselleşmenin nimetlerinden aslan payını Merkez ülkeleri alırken, Çevre ülkeler kırıntılarla idare ediyor. İletişim alanında da paralel bir seyir fark ediliyor. Alternatif geliştirme çabalarına rağmen dünya çapında enformasyon akışı tek yönlü olmaya devam ediyor ve büyük medya şirketleri bu akışı kapitalist sistemin kalbinde yer alan güçlerin çıkarına olacak şekilde düzenliyor ve kontrol altında tutuyor. Bu durum, Merkez'deki güçlerin uluslararası düzenlemelerinde medyanın etkili bir rol oynamasını da sağlıyor. Etki alanlarının dışında kalmaya çalışan Çevre ülkelerini "hizaya getirmek" için gerekli kamuoyu desteği, medyanın eşgüdümlü kampanyalarıyla inşa ediliyor. Bu kampanyalarda dezenformasyona sıkça başvuruluyor. O nedenle küreselleşme bağlamında dezenformasyonun büründüğü biçimlerin ele alınması, insanlığı bekleyen tehdit ve tehlikelerin açığa çıkarılmasına katkı sağlama potansiyeli taşıyor.

Çalışmanın bu bölümünde dezenformasyon kavramının tarihsel gelişimine değinildikten ve medyada dezenformasyonun işleyişine çarpıcı örnekler verildikten sonra küreselleşme olgusu değerlendirilecek ve ardından iletişimin küreselleşmesinin

bir sonucu olarak enformasyon ve dezenformasyonun küreselleşmesinden söz edilecektir.

1.1. Dezenformasyon Kavramına Tarihsel Bakış

Genel olarak yanlış bilgilendirme anlamına gelen dezenformasyon, köken olarak Rusça **dezinformatsia** sözcüğüne dayanmaktadır. Bu sözcük ilk kez olarak kapitalist ülkelerin 1920'li yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) yönelik ideolojik kampanyalarını nitelemek için kullanılmıştır.[1] Bununla birlikte terimin Rusça sözlüklere giriş tarihi 1949'dur. S. Ojegov, **dezinformatsia**'yı "yanlış bilgilendirme yoluyla hataya teşvik etme eylemi"[2] olarak tarif etmiştir. Daha sonra Rusça kaynaklarda sözcüğün anlamı medya ve kamuoyunu da içine alacak şekilde genişlemiştir.

1952 tarihinde yayınlanan Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nde **dezinformatsia** sözcüğü "Kamuoyunu yanıltmak amacıyla yanlış haberlerin gazete, radyo ve benzeri araçlarla yayılması" olarak tarif edilmiştir. Aynı çerçevede Ansiklopedik Sözlük'ün 1953, Küçük Siyaset Sözlüğü'nün 1969 ve 1978 tarihli baskılarında dezenformasyona ilişkin olarak "Kamuoyunu hata yapmaya teşvik etmek amacıyla yanlış ve kışkırtıcı bir haberin gerçekmiş gibi sunulması" biçiminde açıklamalar yer almıştır.[3]

Dezenformasyon sözcüğü Batı dünyasında ise II. Dünya Savaşı'yla birlikte kullanılmaya başlamıştır. İngilizce Webster sözlüğünde kullanımına ilişkin 1939 tarihi verilen dezenformasyon sözcüğü, "Kamuoyunu etkilemek ya da bir gerçeği gizlemek için kasti ve ekseriyetle de örtülü biçimde yayılan yanlış haber" olarak tarif edilmektedir.[4] Fransa'da dezenformasyon terimi ilk kez Fransız Komünist Partisi kurucularından Boris Souvarine'in "SSCB üzerine dezenformasyon" (1956)

[1] Pierre Lorrain'den aktaran: Guy Grandin**, La información, La Desinformación y La Realidad**, Çev. Ferran Meler Ortí, España, Ediciones Paidós, 1995, s. 21.
[2] M. Heller'den aktaran: Grandin, **a.y**.
[3] L. Poliakov'dan aktaran: Grandin, **a.e.**, s. 22.
[4] **Webster's Ninth New Collegiate Dictionary**, USA, Merriam-Webster Inc., 1983.

makalesinde kullanılmıştır.[5] Terim, Almancada ise **desinformation** olarak Harrap's Weis Mattutat'ın 1989 baskısında yer almıştır.[6]

Dezenformasyon sözcüğü, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra kapitalist kuşatmaya maruz kalan Sovyet Rusya'nın bir anlamda ideolojik ve siyasi savunma ihtiyacından doğmuştur. Bununla birlikte iletişim araçlarının baş döndüren gelişimine paralel biçimde kazandığı yeni çağrışımlarla özellikle günümüz dünyasında kritik uygulamaları tarif eder hale geldiğini söylemek mümkündür. Çünkü dezenformasyon; uluslararası düzlemde emperyalist güçlerin çıkarlarının önünde engel olarak gördükleri rejimleri değiştirmede, ulusal düzlemde ise siyasal iktidarların muhaliflerini etkisiz hale getirmelerinde ve toplumu kendi amaçlarına uygun şekilde manipüle etmelerinde sistematik olarak izlenen bir politika haline dönüşmüştür. Bu çerçevede terimin salt yalan ve propagandadan daha farklı bir niteliğinin olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir.

1.2. Dezenformasyona Kavramsal Yaklaşımlar

Dezenformasyon sözcüğünün özellikle Batı dünyasında yaygın biçimde kullanılmaya başlanması, iletişim ve siyaset bilimi alanında çalışma yapanların kavramsallaştırma çalışmalarını tetiklemiştir.

Guy Grandin dezenformasyonu "iletişim araçlarının muazzam biçimde geliştiği bir çağda organize aldatmalar bütünü" [7] olarak tarif etmektedir. Bu bakış açısından dezenformasyonun organize karakteri ön plana çıkmaktadır.

Vladimir Volkoff dezenformasyondan, kamuoyunun, siyasal hedeflerin ve dolaylı araçların işin içine girdiği bir faaliyeti anlamakta ve şunları söylemektedir:

> "Dezenformasyon sözcüğünün yalnızca kamuoyunun siyasi amaçlara yönelik olarak ve enformasyonun dolaylı araçlarla

[5] Grandin, **a.g.e**. s. 23.
[6] **A.e**., s. 24.
[7] **A.e.**, s. 25.

> işlendiği durumlar için kullanılmasını öneriyorum. Daha netleştirelim: Dezenformasyon yalan söylemek için yapılabilir, ama burada önemli olan yalan değil, kamuoyunun manipüle edilmesidir." [8]

O nedenle dezenformasyonun söz konusu olabilmesi için sadece organize bir faaliyet değil ama o faaliyetin kamuoyunun manipüle edilmesine dönük bir karaktere sahip olması da gerekmektedir.

Volkoff'a göre dezenformasyonun dört belirtisi vardır:

1. Herkesin aynı şeyi söylemesi halinde,
2. Sorunun bir yönüyle ilgili enformasyon bombardımanı söz konusuyken diğer yönleriyle ilgili hemen hemen hiç enformasyon sahibi olunamaması durumunda,
3. Bir tarafın yaptığı her şey iyi, diğer tarafın yaptığı her şey kötü ise,
4. Bir görüşün kabul edilmesi kolektif bir saplantı haline gelmişse dezenformasyondan kuşkulanılması doğru olacaktır. [9]

Alejandro Pizarroso Quintero, dezenformasyonun özellikle çatışma dönemlerinde etkin şekilde kullanılan bir propaganda tekniği olduğuna işaret etmekte [10] ve dezenformasyonu "belirlenen bir hedefe ulaşmak için tepki ya da davranışlara yol açmak ya da onları değiştirmek amacıyla düzmece bir haberi gerçekmiş gibi yayma girişimi" [11] olarak tarif etmektedir. Bu bakış açısında birbiriyle sık olarak karıştırılan propaganda ve dezenformasyon arasındaki farka vurgu yapılmaktadır. Genellikle gerçeklerin çarpıtılması ve aldatmaya yönelik çağrışımları olan propagandanın bir unsur olarak dezenformasyonu içermesi söz konusu olabilmektedir.

---

[8] Vladimir Volkoff, **Désinformation: Flagrant Délit**, France, Éditions du Rocher, 1999, s. 31-32.
[9] **A.e.,** s. 33-37.
[10] Alejandro Pizarroso Quintero vd., **Estrategias de la Desinformación**, Valencia, Generalitat Valenciana, 2004, s. 34.
[11] **A.e**., s. 37.

Gerçekleşen bir olayla ilgili haber verilirken bile dezenformasyon yapılması mümkündür. Quintero bu durumda dezenformasyonun farklı işleyiş mekanizmalarının olduğunu ileri sürmektedir. İlk olarak gerçeğin belirli bölümlerine yer verilmemesi veya onların karartılmasıyla, ikinci olarak verilen haberin içine yanlış bir bilgi yerleştirilmesiyle ve nihayet gerçeğin bazı yönlerinin çarpıtılmasıyla ya da bu üç tekniğin çeşitli kombinasyonlarıyla dezenformasyon yapılabilmektedir.[12] Bu tür dezenformasyonun çok etkili olacağını söylemek mümkündür. Çünkü bir haberin içindeki gerçeğe uygun unsurlar, yanlış yönlendirme amacıyla kullanılan unsurlara inandırıcılık sağlamaktadır.

James H. Fetzer'e göre dezenformasyon, başkalarını aldatma amacıyla eksik, hatalı ya da yanıltıcı enformasyon yaymaktır. Bazı durumlarda kaynak açıkça bellidir ve buna "aleni" dezenformasyon denilebilir. Kimi zaman da ya kaynağın kimliğine ilişkin bilgi yoktur ya da yanıltıcı bir kimlik verilir. Bu durumda da "örtülü" dezenformasyon söz konusudur.[13] "Aleni" dezenformasyonun "örtülü" dezenformasyona göre etkili olma şansının daha yüksek olduğu söylenebilir. Çünkü insanlar genellikle tanıdık kaynaklardan gelen enformasyonu sorgulamadan kabul etme eğilimindedirler.

1.3. Medya ve Dezenformasyon

Kitle iletişim araçları yani medyanın ulusal ve uluslararası ölçekte kamuoyu oluşturma ve sosyal-siyasal boyutta değiştirici/dönüştürücü potansiyeli, günümüzde özellikle dijital teknolojideki gelişmelere paralel olarak muazzam bir düzeye erişmiştir. Bu durum McLuhan'ın teknolojik belirleyicilik yaklaşımı açısından ilk bakışta olumlu bir gelişme olarak görünse de söz konusu potansiyelin kimler tarafından, kimlere karşı ve hangi amaçlarla kullanıldığı önem arz etmektedir.

Ignacio Ramonet, geçmişte yasama, yürütme ve yargı karşısında denetleyici ve düzeltici işlevi nedeniyle "dördüncü güç" (karşı güç) olarak nitelendirilen

[12] **A.e.**, s. 39-40.
[13] James H. Fetzer, "Disinformation", (Çevrimiçi), www.assassinationscience. com/ disinformation. html, 28 Nisan 2014.

medyanın küreselleşme ve sermaye yapısındaki değişimlerin sonucu olarak artık bu özelliğini yitirdiğini ileri sürmektedir:

> "Medya, dijital devrimle yaygınlaşan, internetin görkemli gelişimiyle engelleri yıkan medya gruplarının (Murdoch, Google, Blackberry) mülkiyetindedir. Tüm alanlar, kitle kültürü, enformasyon, iletişim ve internet birbiri içine geçiyor. Bu alanların tümünü kontrol eden medya grupları, çokuluslu ve küresel boyuttadır. Varlıklarını gevşek anti-tröst yasalara borçlu olan bu mega gruplar, küresel iktidarın merkezi aktörleridir. Artık bir karşı güç olmaya kalkışmıyorlar, sadece diğer üç güce katılan bir dördüncü güç konumundalar. Güçlerini vatandaşları baskılamak için kullanıyorlar." [14]

Walter Lippmann'ın demokrasiler için vazgeçilmez önemdeki serbest enformasyon akışını engelleyerek muhalif görüşlerin oluşmasına set çeken çeşitli biçimlerdeki sansür ile halkın davranışını etkilemek için yanlış, yanıltıcı ya da yanlı enformasyonu iletişim araçlarıyla zihinlere enjekte eden propagandaya yaptığı vurguya dikkat çeken Nancy Snow ise şunları söylemektedir:

> "Medya şirketleri çok kere gönüllü olarak hükümetler ve ordularla sansür konusunda gizli işbirliği yaparlar, çünkü büyük medya kuruluşlarının sahipleri yönetici sınıftandır ve o nedenle de her iki taraf da aynı amaç ve sonuçları paylaşırlar. O patronların ve çalışanlarının çoğunun zihninde kâr etmek, gerçekleri söylemekten çok daha önemlidir." [15]

Enformasyon çağı olarak nitelendirilen günümüzde enformasyon bolluğunun paradoksal biçimde enformasyona erişimi engellediği de ileri sürülmektedir. Ignacio Ramonet, Pascual Serrano'nun **Desinformación** kitabına yazdığı önsözde enformasyon fazlalığının sansüre dönüşümünü şöyle anlatmaktadır:

---

[14] Ignacio Ramonet, "Una Reflexión Sobre los Medios y la Democracia", (Çevrimiçi) http://www.rebelion.org/noticias/2010/12/118309.pdf, 29 Nisan 2014.
[15] Quintero vd., **a.g.e.**, s.104.

> "Diktatörlüklerde enformasyona erişimimizi engelleyen iktidardır. Demokraside ise bu erişimi engelleyen aşırı boyuta ulaşan enformasyonun bizzat kendisidir. Yani demokraside sansür, bizleri aşırı enformasyona boğarak işler. Bizlere öylesine çok enformasyon sunulur ve bizler öylesine çok enformasyon tüketiriz ki, tam da en çok ihtiyacımız olan bir şeyin farkına dahi varamayız. Tüketilen o enformasyon yığını içinde örtme ve gizleme günümüzün sansür biçimleridir. Büyük medya gruplarının ve hükümetlerin uyguladığı da işte o "görünmeyen sansür"dür. Bunu tam bir dokunulmazlıkla yaparlar. O halde daha çok enformasyona ulaştığımız için daha özgür olduğumuzu sandığımız oysa gerçekte iyi analiz edersek diğer dönemlerdeki kadar enformasyon kıtlığı içinde olduğumuz bir durumla karşı karşıyayız." [16]

Günümüzde dünya çapında medya organlarında kamuoyuna aktarılan haberlerin yüzde 80'i, dört büyük ajans tarafından servis edilmektedir: Associated Press, United Press International, Reuters ve Agence France Press.[17] Bu durum dünya çapında enformasyon akışında tek yönlü bir tablonun hâkim olduğunu göstermektedir. Büyük medya grupları tarafından özellikle uluslararası gelişmelere ilişkin olarak okuyucu ve izleyicilere sunulan haberler, ağırlıklı olarak, bu ajanslara dayanmakta ve o nedenle kamuoyunun belli hedeflere dönük biçimde "merkezi" olarak yönlendirilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durum, küreselleşme bağlamında dezenformasyonun "teknik" altyapısını da oluşturmaktadır. Tek yönlü ve "merkezi" enformasyon akışı sayesinde emperyalist güçlerin çıkarlarına uygun oluşturdukları eylem planlarına kamuoyu desteği sağlanmaktadır. Bu planlar, "insani müdahale" görünümü altında egemen ülkelerin içişlerine müdahaleden, emperyalist tahakküm çemberinin dışında kalmaya çaba sarf eden ülkelerdeki yönetimlerin değiştirilmesine, hatta söz konusu ülkelerin parçalanmasına yol açacak askeri müdahalelerin hayata geçirilmesine dek uzanan geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Bu planların iletişim alanına izdüşümü, kamuoyunun arzulanan hedeflere yönelik olarak medya aracılığıyla manipüle edilmesidir. Dolayısıyla bir manipülasyon aracı olarak küreselleşme bağlamında dezenformasyon kavramına odaklanılması meşrudur ve bir o kadar da zorunludur.

---

[16] Pascual Serrano, **Desinformación: Cómo los Medios Ocultan el Mundo**, 7. bs., Barcelona, Peninsula, 2012, s. 13.
[17] **A.e.**, s. 28.

1.3.1. Medyada Dezenformasyonun İşleyişi

ABD'li ünlü dilbilimci Noam Chomsky, medyanın haberlerin ve çözümlemelerin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlayarak, birbiriyle sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet ettiğini ileri sürmektedir.[18] Chomsky, bu çerçevede Edward Herman ile birlikte geliştirdiği Propaganda Modeli'nde ABD'deki medyada haberlerin beş "filtre"den süzüldükten sonra kamuoyuna ulaştığını göstermektedir:

1. Hâkim medya şirketlerinin ölçeği, yoğunlaşmış sahipliği, sahiplerinin zenginliği ve kâr yönelimli oluşu,
2. Medyanın birincil gelir kaynağı olarak reklam,
3. Medyanın hükümet, iş dünyası ve "uzmanlar" tarafından sağlanan enformasyona bağımlılığı,
4. Medyayı disipline etmenin bir aracı olarak "eleştiri",
5. Bir ulusal din ve kontrol mekanizması olarak "anti-komünizm". [19]

Propaganda Modeli'nde bu beş "filtre" birbirleriyle etkileşimli olarak ve birbirlerini güçlendirecek şekilde çalışmakta ve haberler art arda bu "filtreler"den geçtikten sonra servis edilmektedir. Doğal olarak nihai ürün yani kamuoyuna sunulan haber, iç içe geçen devlet ve büyük şirketlerin çıkarlarının ilerletilmesine hizmet edecek biçimde olmaktadır. Diğer bir ifadeyle mevcut iktidar yapılanması çerçevesinde kamuoyunun yerleşik ayrıcalıkları güçlendirecek şekilde oluşturulması yani manipüle edilmesi sistematik bir olgudur. Bu bağlamda dezenformasyon etkili bir manipülasyon aracı olarak ön plana çıkmaktadır. Kuşkusuz ne medyada yer alan tüm haberlerin dezenformasyon niteliğinde olması ne de manipülasyon ya da propagandanın her durumda dezenformasyon içermesi söz konusudur. Medyada dezenformasyon özellikle ulusal ya da uluslararası plandaki çatışmalı süreçlerde ağırlıklı olarak devreye sokulmaktadır. Yani böylesi

[18] Noam Chomsky, **Medya Gerçeği**, Çev. Abdullah Yılmaz-Osman Akınhay, 4. bs., İstanbul, Everest Yayınları, 2012, s. 16.
[19] Edward S. Herman, Noam Chomsky, **Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media**, USA, Pantheon, 2012, s. 2.

süreçler medya üzerinden enformasyon yönetiminin kritik bir işlev gördüğü dönemlerdir.

"Bize yalnızca ne bilmemiz isteniyorsa o söyleniyor" diyen Jim Keith, günümüz toplumunda enformasyon yönetiminin işleyişine şöyle dikkat çekmektedir: "Bu, teknik bilginin saklanması, yanlış bilgilerin yayılması (dezenformasyon) ve yanlış yönün gösterilmesi sonucu, içinde bulunduğumuz gerçekliği ve yaşamlarımızı biçimlendiren güçleri kavramayışımıza dayanıyor." [20]

İnsanlığın son yüz yıllık tarihi, enformasyon akışını kontrol eden, diğer bir ifadeyle de yöneten medya gruplarının ulusal ve uluslararası düzlemde yürüttükleri çok sayıda dezenformasyon kampanyasına tanıklık etmiştir. Bunların içinde zihinlerde derin izler bırakan birkaç örneğe kısaca değinilmesi yerinde olacaktır.

1.3.1.1. Kızıl Panik

Noam Chomsky, Kızıl Panik'i ABD'nin 20. yüzyılda işçileri, politik muhalefeti ve bağımsız düşünceyi bastırmak için devlet gücüne ilk ve en aşırı başvurması olarak nitelemekte ve gelecek uygulamalar için bir model teşkil ettiğini savunmaktadır. [21]

ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 1919 yılında Adalet Bakanı olarak A. Mitchell Palmer'ı atamasıyla ülkedeki radikal ve sol görüşlü kişiler ile bunların örgütlerine yönelik geniş çaplı bir saldırı kampanyası başlatıldı. "Komünist ajanlar"ın hükümeti devirmeyi planladığını ileri süren Palmer, Bolşevik Devrim'in yıldönümü olan 7 Kasım 1919'da sol görüşlü 10 binden fazla kişiyi tutuklattı. İddia edilen "devrim"le ilgili hiçbir kanıt olmamasına rağmen sanıklar uzun süre mahkemeye çıkarılmadan hapishanede tutuldular. 2 Ocak 1920 tarihinde de çeşitli kentlerde toplam altı bin kişi daha tutuklandı. Yine hiçbir kanıt söz konusu değildi. Çoğunluğu sendika üyesi olan sanıklar uzun süre mahkemeye çıkarılmayı beklediler. Palmer'in, aynı yıl 1 Mayıs'ta komünist devrim ihtimalinden söz etmesi tam bir kitlesel paniğe yol açtı. Kongre'nin seçilmiş beş sosyalist üyesi azledildi.

[20] Jim Keith, **CIA'den Medya'ya Kitlelerin Kontrolü**, Çev. Sibel San, İstanbul, Nokta Kitap, 2005, s.43.
[21] Chomsky, **a.g.e.**, s. 280.

Ancak Palmer'ın tüm iddiaları boşa çıktı ve bütün bu kampanyayı 1920'de Demokrat Parti'nin başkan adayı olmak için kurguladığı ileri sürüldü. [22]

Chomsky, Kızıl Panik sırasında ABD'nin önde gelen gazetelerinden şu örnekleri vermektedir:

> "Washington Post başyazıları Bolşevik tehlike karşısında 'Özgürlüğe tecavüzler üzerine kılı kırk yararak zaman kaybına tahammülümüz yok' derken, New York Times 'Eğer Kızılların neden olduğu bu karışıklıklar karşısında sabırsızlık duyan bazılarımız ya da hepimiz Amerika'daki bu düşmanı tepelemesinde Adalet Bakanlığı'nın istekli, kesin kararlı ve verimli, akıllı gayretinden şüpheye düşmüşse, şüphecilerin artık onaylama ve alkışlama nedenleri var… Bu saldırı yalnızca bir başlangıç… (Bakanlığın) başka faaliyetleri de kapsamlı ve sonuç alıcı olacaktır' diye yazıyordu. Times aynı gün 'Bu komünistler' daha iyi ücret ve çalışma koşulları yanında 'birçok dilde Rusya'ya karşı ablukanın kaldırılmasını isteyen…zararlı bir çetedir' yorumunu yapmaktaydı. Times'ın saldırılara ilişkin haberinin başlığı 'Kızıllar Ülke Çapında Saldırı Planlıyor' idi." [23]

Örneklerden de açıkça görüldüğü ABD basınının bu dönemde izlediği çizgi, ülkede gerçekten bir "Bolşevik tehlike" ile karşı karşıya olunduğu yönündeki haberler yayınlayarak, yönetimin radikal muhalefete ve işçi örgütlerine yönelik sert tutumunu kamuoyunun gözünde meşrulaştırmaktı. Diğer bir ifadeyle basın dezenformasyon kampanyasının en etkin aracı konumundaydı.

1.3.1.2. Goebbels Propaganda İlkeleri ve Gleiwitz Olayı

David Welch, Almanya'da Adolf Hitler liderliğinde Nasyonal Sosyalist Parti'nin 1933 yılında iktidara gelişini sağlayan kitle desteğinin kazanılmasında propagandanın önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. [24] Nazi propagandasının mimarı Joseph Goebbels'dir. Hitler'in Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı olan Goebbels, propagandanın iktidara geldikten sonra sadece yeni "halk devleti"

[22] John Simkin, "The Palmer Raids", (Çevrimiçi) http://www.spartacus. schoolnet. co.uk/ USApalmerR.htm, 2 Mayıs 2014.
[23] Chomsky, **a.g.e.**, s. 280-281.
[24] David Welch, **The Third Reich Politics and Propaganda**, 2. bs. Londra-New York, Routledge, 2002, s. 9.

için kitlelerin desteğinin seferber edilmesi için değil, ama aynı zamanda devletin ideolojik temellerine bağlılık ve coşkunun yüksek düzeyde tutulması için de zorunlu olduğu düşüncesiydi. Hitler'e göre kitle propagandası basit olmalı, en düşük zeka düzeyine hitap etmeli, sevgi ve nefret gibi duygusal unsurlara odaklanan ve kolaylıkla öğrenilip, defalarca tekrar edilmesi gereken sloganlara indirgenmeliydi. Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı da II. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş patladıktan sonra bu ilkeler doğrultusunda propaganda faaliyetini yürütmüştür. Goebbels, propagandanın temel işlevlerinden birinin belirli konuların kitlelerin görüş alanına sokulması olduğunu savunmaktaydı. Bu ise halkın özel amaçlı enformasyona yönlendirilmesinin gerekli olduğu anlamına geliyordu. Başarılı bir propagandacı bu hedefe ulaşmak için hitap ettiği kitleyi hem tek tek bireyler hem de bir grup olarak tanımalıdır. Bu anlamda propaganda insan psikolojinin yakından bilinmesini gerektirmektedir. [25]

Goebbels, bakan olduktan sonra iletişim araçlarının Nasyonal Sosyalist Parti politikalarına uygun yayın yapacak şekilde yeniden yapılandırılması sürecini başlattı. Bakanlığının ilkeleri sadece basın ve radyo değil müzikten tiyatroya ve halkın eğitimine dek uygulanır hale getirildi.

Leonard W. Doob, Goebbels'in propaganda ilkelerini şöyle sıralamaktadır:

1. Propagandacının olaylara ve kamuoyuna ilişkin istihbarata erişebilir olması zorunludur.
2. Propaganda sadece tek bir otorite tarafından planlanmalı ve uygulanmalıdır.
3. Bir eylemin propaganda açısından sonuçlarının o eylem planlanırken düşünülmesi zorunludur.
4. Propaganda düşmanın politikasını ve eylemini etkilemelidir.
5. Bir propaganda kampanyasını yürütmek için operasyonel enformasyon gereklidir.
6. Propagandanın algılanması için muhataplarının ilgisini çekmesi ve dikkat çeken iletişim aracıyla aktarılması gerekir.

[25] **A.e.,** s. 23-26.

7. Propaganda ürününün doğru ya da yanlış olmasının tek kıstası güvenilirliktir.
8. Düşman propagandasının amacı, içeriği ve etkinliği, bu propagandaya maruz kalanın gücü ve etkisi ve mevcut propaganda kampanyalarının niteliği, düşman propagandasının görmezden gelinmesinde ya çürütülmesinde belirleyicidir.
9. Güvenilirlik, istihbarat ve iletişimin olası etkileri, propaganda materyallerinin denetime tabi tutulup tutulmamasını belirler.
10. Düşman propagandasındaki materyal, o düşmanın itibarının zayıflatılmasına yardımcı olması ya da propagandacının kendi amacına hizmet etmesi halinde operasyonlarda kullanılabilir.
11. Beyaz propagandanın daha az güvenilir ya da istenmeyen sonuçlar doğuracağı hallerde kara propagandaya başvurulmalıdır.
12. İtibarlı liderler propagandayı kolaylaştırabilir.
13. Propagandanın zamanlaması çok iyi yapılmalıdır.
14. Propaganda ayırt edici cümle ya da sloganlarla olayları ve insanları damgalamak zorundadır.
15. Ülke içine dönük propaganda, gelecekteki olaylarla söndürülebilecek boş umutların gelişmesini engellemelidir.
16. Ülke içine dönük propaganda, optimum bir kaygı düzeyi yaratmak zorundadır.
17. Ülke içine dönük propaganda, düş kırıklıklarının etkisini azaltmalıdır.
18. Propaganda, nefret edilecek hedefler belirleyerek saldırının saptırılmasını kolaylaştırmalıdır.
19. Propaganda güçlü karşı eğilimleri hemen etkileyemez, o durumda bir eylem ya da saptırma biçimi ya da her ikisi birden kullanılmalıdır.[26]

Goebbels, bu ilkeler doğrultusunda Nazizmin adım adım kökleşmesini sağladı ve Almanya'yı insanlık tarihine kara leke olarak geçen uygulamaların

[26] Leonard W. Doob, "Goebbels' Principles of Propaganda", **The Public Opinion Quarterly**, C. 14, No. 3, Autumn 1950, s. 419-442.

sembolü haline getirdi. Bu uygulamalardan bir tanesi de Gleiwitz'de tezgâhlanmıştır.

31 Aralık 1939 tarihinde Almanya'nın Yukarı Silezya bölgesinde Polonya sınırına çok yakın Gleiwitz kentindeki radyo istasyonuna iki araçla gelen Polonya ordusu üniformalı altı kişi tarafından baskın yapıldı. Kapıdaki korumayı öldürerek stüdyoya giren askerler, yayını keserek Almanca ve Lehçe III. Reich aleyhine düşmanca ifadelerin yer aldığı bir bildiriyi okudular. Goebbels, baskını yapanların "kontrolden çıkan Polonyalı unsurlar" olduğunu ilan etmekte gecikmedi. Ertesi gün şafakla birlikte Alman birlikleri Polonya'ya girdi ve II. Dünya Savaşı başladı. Gelgelelim Polonya askeri kılığına giren kişiler Alman istihbarat örgütünün üyeleriydi. Bildirinin daha büyük bir yankı uyandırması için Berlin üzerinden de yayınlanması planlanmıştı, ancak baskını yapanlar istasyondaki cihazların karmaşıklığı karşısında planın bu bölümünü hayata geçiremediler. Binadan çıkarken kapının önündeki merdivenlere güya çatışmada vurulmuş izlenimi yaratacak şekilde Polonya ordusunun üniformasını giydirdikleri hapishanede ölen bir Yahudinin cesedini bıraktılar.[27]

Gleiwitz olayı kuşkusuz 40-50 milyon insanın hayatını kaybettiği bir dünya savaşının çıkışının asıl nedeni olarak gösterilemez. Ancak ekonomik ve siyasal dinamiklerin zorladığı bu büyük yıkımın başlangıç bahanesi olarak planlanlandığı ve dezenformasyon yönüyle ön plana çıktığı için bu bölümde yer almaktadır.

1.3.1.3. Vietnam Savaşı ve Tonkin Körfezi Olayı

Vietnam Savaşı, bir tarafta ABD ve onun tarafından desteklenen Güney Vietnam ile diğer tarafta Kuzey Vietnam ve onun tarafından desteklenen Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi (Vietkong) arasında 1955-1975 yıllarında cereyan etti.[28] ABD'nin yenilgisiyle sonuçlanan savaşta asker ve sivil olarak toplam bir milyon Vietnamlı ile 50 bin ABD askeri öldü.[29]

---

[27] Jean-Noël Jeanneney, **Une histoire des Médias: Des origines à Nos Jours,** 4.bs., France, Editions Points, 2011, s.185-186.
[28] Mustafa Mutlu, **Vietnam'dan Körfez'e: Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu**, İstanbul, Okumuş Adam, 2003, s. 201.
[29] **A.e.**, s. 207.

Kuzey Vietnam ve Vietkong güçlerinin 30 Ocak 1968 tarihinde 100 şehir ve kasabayı içine alacak şekilde Güney Vietnam ve ABD güçlerine karşı başlattığı saldırı, hem savaşın seyri hem de ABD medyasının bu savaş haberleştirme biçimi açısından bir dönüm noktası olmuştur.

Bu saldırıya kadar savaşı destekleyen ABD medyası, saldırı sonrası dönemde savaşa muhalif bir tutum sergilemeye başlamıştır. [30]

Chomsky, ABD medyasındaki bu değişikliğin elit kesimler içindeki taktik anlaşmazlıkların sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Tet Saldırısı öncesinde ABD ordusu tarafından kontrol edilen medyanın, Vietkong güçlerinin yok edildiği ve kırsal bölgelerdeki halkın kazanıldığı yönündeki haberlere yer verdiğine, ancak Vietnamlı sivillerin çektiği sıkıntılara nadiren değindiğine dikkat çeken Chomsky, saldırısı sırasında medyanın "savunmaya geçmiş ve tehlikede olan" Amerikan askerlerine, daha sonra da ABD'nin çekilme öyküsüne odaklandığını söylemektedir. [31] Ancak ona göre bu farklılıklar yanıltıcıdır. Aslında savaşın Washington'ın resmi doktrini tarafından belirlenen bakış açısından görülmesi gerektiği ilkesinden çok az sapılmıştır. [32]

Vietnam Savaşı'nda 1964 yılının ortalarına gelindiğinde Vietnamlılar arasında çatışmalara müzakereler yoluyla çözüm bulunması anlayışı giderek güçlenmişti. ABD ise "erken" müzakerelerden yana değildi, çünkü hem Güney Vietnam'daki Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne hem de Güney Vietnam'da bu cephenin dışında kalan muhalefetle kıyaslandığında siyasal olarak tecrit olmuş durumdaydı. O nedenle savaşın Kuzey Vietnam'a genişletilmesi bir zorunluluk olarak görülüyordu. Washington yönetimi bu yolla, Kuzey Vietnam'ı Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne desteğini kesmeye ve direnişin son bulmasında işbirliği yapmaya ikna edeceğini hesaplıyordu. [33]

30-31 Temmuz 1964 tarihlerinde Güney Vietnam donanmasına ait savaş gemileri Kuzey Vietnam adalarını topa tuttu. Kuzey Vietnam bu durumu 31 Temmuz günü Uluslararası Kontrol Komisyonu nezdinde protesto etti. Çevrede

[30] **A.e.**, s. 211.
[31] Edward Jay Epstein'den aktaran: Herman, Chomsky , **a.g.e**., s. 202.
[32] **A.y**.
[33] **A.e.**, s. 206.

elektronik casusluk faaliyeti yürüten ABD destroyeri Maddox, 2 Ağustos günü Kuzey Vietnam'ın karasuları olarak gördüğü 20 millik bölgeye girdi. Kuzey Vietnam sahil koruma botları destroyere yönelerek uyarı atışları yaptılar. Bunun üzerine çıkan çatışmada Maddox ve ABD savaş uçakları sahil koruma botlarını batırdı. Maddox ertesi günü bölgeye Turren Joy destroyeriyle birlikte geri döndü. 3 ve 4 Ağustos günleri Güney Vietnam savaş gemileri Kuzey Vietnam'ın kıyıdaki tesislerini topa tuttu. Bu sırada Maddox'un Kuzey Vietnam sahil koruma botlarının ateşine maruz kaldığı yönünde haberler çıktı. Maddox'un kaptanı John Herrick, haberlerin çok kuşkulu olduğunu, daha ileri bir adım atılmadan önce tam bir değerlendirme yapılması gerektiğini bildirdi. Daha sonra ortaya çıkan kanıtlar herhangi bir saldırının olmadığını neredeyse tam bir kesinlikle gösterecekti. 5 Ağustos'ta ABD Başkanı Johnson, "ABD'ye karşı açık denizlerde yapılan açık saldırıyı" kamuoyu önünde kınarken, Kuzey Vietnam ve Çin, böyle bir olayın meydana gelmediğini açıkladılar. Aynı gün ABD savaş uçakları Kuzey Vietnam tesislerini bombaladı ve sahil koruma botlarını batırdı. ABD Savunma Bakanı Robert McNamara'nın Kongre'de "Uluslararası sularda seyreden Maddox, dünyanın her yerinde ve her zaman yürüttüğümüz türden rutin bir devriye görevi icra ediyordu" yönündeki asılsız iddiasını içeren açıklamasının ardından Başkan'a "ABD güçlerine karşı herhangi bir silahlı saldırıyı püskürtmek ve başka saldırıları engellemek için gereken tüm önlemleri alma" yetkisini veren bir karar kabul edildi. 7 Ağustos tarihinde alınan bu karar ABD'nin Vietnam'a saldırısını tırmandırmasının zemini olarak kullanıldı. [34]

ABD medyası ikinci Tonkin Olayı'nı Johnson yönetiminin Vietnam'da savaşı Kuzey'e yayma planına bir bahane teşkil edecek şekilde haberleştirdi. Yönetimin propaganda çizgisine daha sıkı bir şekilde sarılan medya, 4 Ağustos günü aslında hiç olmayan olaylarla ilgili dramatik "haberler"e yer verdi. Özetle ABD yönetiminin olayla ilgili açıklaması tartışma götürmez bir gerçek olarak kabul edildi; ne üzerinde tartışıldı ne de gerekli bir araştırma yapıldı. Oysa olayın ABD versiyonuyla ilgili kuşku doğuran pek çok sebep vardı. Yabancı basın yanıtlanması gereken ciddi soruların olduğunu görebiliyordu. Le Monde, tüm tarafların

[34] Kahin, Smith ve Hallin'den aktaran: Herman, Chomsky, **a.e**., s. 207-208.

kamuoyuna yaptığı açıklamaları yayınladı ve analizini yaptı. Bu tür bir analiz çabasına girmeyen New York Times ve Washington Post ise gerçeği yansıtmayan resmi versiyonu doğru olarak kabul etti ve karşı tarafın açıklamalarını "komünist iddialar" diyerek bir kenara attı. Kısaca, aşırı milliyetçi heyecana kapılan ABD medyası, böylesine kritik bir olayın uygun bir biçimde haberleştirilmesini asgari düzeyde dahi yapmadı. Bunun sonucu olarak ABD'yi daha sonra "Vietnam trajedisi" olarak görülen noktaya götürecek olan propagandanın bir aracı olarak işlev gördü. [35]

Tonkin Körfezi Olayı, kamuoyunun belirlenen hedeflere yönelik olarak manipüle edilmesinde dezenformasyonun işlevinin ve bu dezenformasyonun yürütülmesinde medyanın oynadığı rolün anlaşılmasında tarihsel bir örnek teşkil etmektedir.

1.3.1.4. Körfez Savaşı ve Neyire Olayı

Irak lideri Saddam Hüseyin'in 2 Ağustos 1990 tarihinde uzun zamandır egemenlik iddiasında bulunduğu Kuveyt'i işgali ve ülkesinin 19. eyaleti olarak ilhak etmesiyle birlikte dünya kamuoyunun dikkati 1988 yılında biten İran-Irak savaşının ardından yeniden bölgeye odaklandı. ABD, uluslararası toplumun desteğini alarak oluşturduğu "koalisyon güçleri" ile 17 Ocak 1991'de Irak'a 38 gün süren bir hava harekâtı düzenledi. Irak birlikleri Kuveyt'ten çıkarıldı ve Saddam Hüseyin ateşkes talebinde bulundu. Birleşmiş Milletler (BM) çerçevesinde hazırlanan ateşkes anlaşmasını, Bağdat'ın yazılı olarak kabul etmesinin ardından Körfez Savaşı resmen bitmiş oldu.

Bu savaş, hem yoğun bir dezenformasyon kampanyasıyla kamuoyu oluşturulmasıyla hem de savaş haberlerinin başta CNN olmak üzere medyada veriliş biçimiyle dikkatleri çekmiştir. İnsanlar savaşı evlerindeki rahat koltuklarından adeta film izler gibi izlemişlerdir. Bombalanan Irak'ta hayatlarını kaybedenlere ve acı çeken halka ait hiçbir görüntüye ekranlarda yer verilmemesi, savaş karşıtı bir kamuoyu oluşmasını da doğal olarak engellemiştir. O nedenle

[35] Elterman, Hallin ve Pentagon Papers'dan aktaran: Herman, Chomsky, **a.e.**, s. 208-209.

televizyonlarının başına geçen sıradan insanlara bir ülkenin yerle bir edilmesi "normal" bir olay olarak algılatılmıştır.

Körfez Savaşı aynı zamanda bir enformasyon savaşıydı da. ABD ve müttefikleri, uluslararası kamuoyunu yönlendirmek için yoğun çaba sarf etti. Kamuoyuna gerçekmiş gibi sunulan pek çok haberin yıllar sonra dezenformasyon olduğu ortaya çıktı.

İngiltere'de yayınlanan London Daily Telegraph gazetesi 5 Eylül 1990 tarihinde verdiği haberde, yurtdışında yaşayan Kuveyt eski İskân Bakanı Yahya el Sumait'in "Kuvözleri alıp Irak'a götürmek için, Kuveyt'te erken doğan ünitesinde bakımı yapılan bebeklerin ölüme terk edildiği" iddiaları yer aldı. İki gün sonra benzer bir haber Los Angeles Times gazetesi tarafından verildi. Reuters kaynaklı haberde birkaç gün önce işgal altındaki Kuveyt'ten kurtarılan 171 Amerikalıdan birisi olan ve San Francisco'da yaşayan Cindy isimli bir kadının "Iraklılar insanları dövüyor…hastanelerdeki aletleri gasp ediyorlar…Erken doğan ünitesindeki bebekleri kuvözden ayırıyorlar" iddiaları yer alıyordu. Ölüme terk edilen bebeklerle ilgili haber medyanın tümünde geniş biçimde yer buldu.[36]

ABD Kongresi İnsan Hakları Komitesi, 10 Ekim 1990 tarihinde ilginç bir tanığı dinledi. Güvenlik gerekçesiyle ismi sadece Neyire olarak geçen 15 yaşındaki kız, Kuveyt'e annesini ve yeni doğum yapmış olan kız kardeşini ziyarete gittiğini anlattı. Neyire, "Ben oradayken Iraklı askerlerin silahlarıyla birlikte hastaneye girdiklerini gördüm. Bebekleri kuvözlerden çıkardılar, kuvözleri aldılar ve bebekleri soğuk betonun üzerinde ölüme terk ettiler. Korkunçtu. Erken doğmuş ve o gün ölmüş olabilecek kuzenimi düşünmekten kendimi alamadım." [37] diye konuştu.

Neyire'nin açıklamaları ABD medyasında geniş yer buldu. ABD Başkanı George H. W. Bush'un 15 Ekim'de Kuveyt emirinin kendisine bebeklerin kuvözlerinden alınıp ölüm terk edildiklerini anlattığını söylemesi de bebekleri ölüme terk etme öyküsüne inanırlılığı artırdı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 27 Kasım'da Dr. Isaah İbrahim'in tanıklığını dinledi. İbrahim, "En zor şey bebekleri gömmekti. İşgalin ikinci haftasında benim gözetimimde 120 yeni

[36] J. R. Mac Arthur'dan aktaran: Mutlu, **A.g.e**., s. 358.
[37] Kathy Kelly, "What About the Incubators?", (Çevrimiçi) http://emperors-clothes.com/articles/kelly/what.htm, 11 Eylül 2014.

doğmuş bebek gömüldü. Askerler tarafından kuvözlerinden alınmış 40 yeni doğmuş bebeği kendim gömdüm" diye konuştu. Güvenlik Konseyi oturumun sonunda Irak ordusunun Kuveyt'ten çıkartılması için üyelere askeri güç kullanma hakkını veren kararı kabul etti. Ne var ki, ne Neyire'nin ne de Dr. Isaah İbrahim'in tanıklıkları geçerliydi. Neyire, Kuveyt'in Washington büyükelçisi Saud Nasır al-Sabah'ın kızıydı. Kuveyt'i ziyaret etmesi ve hamile kız kardeşinin olması söz konusu değildi. Dr. Isaah İbrahim'in de sonradan asıl kimliğinin Dr. Isaah Behbehani olduğu ortaya çıktı. Hem Neyire hem de Behbehani, halkla ilişkiler şirketi Hill & Knowlton tarafından tanıklıkları öncesinde yönlendirmeye tabi tutulmuşlardı. [38]

Neyire olayı, Irak'a askeri harekât düzenlenilmesini kamuoyu nezdinde meşrulaştırma amacını güden net bir dezenformasyon kampanyasıdır. Tanıkların kişisel özelliklerinin yanı sıra tanıklık yapılan yerlerin ciddiliği, tanıklıkların medyada geniş olarak yayınlanması ve ABD Başkanı Bush'un konuyla ilgili paralel açıklamaları dezenformasyonun etkisini güçlendirmiştir.

1.3.1.5. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Savaşı

ABD'nin New York kentindeki Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kuleleri ile Virginia'daki Pentagon'a 11 Eylül 2001 tarihinde kaçırılan yolcu uçaklarıyla yapılan koordineli saldırılar tüm dünyada şok etkisi yarattı. Yapılan saldırıdan sonra kulelerden birinden yükselen kara dumanları televizyon ekranlarından izleyenler, ikinci bir uçağın diğer kuleye yaklaşarak çarpmasına tanık oldular. Bu dehşet görüntüleri, ilk kez kendi topraklarında böylesi bir saldırıya maruz kalan ABD'ye "terörizme karşı savaş" iddiasıyla dünyanın uzak bölgelerine askeri müdahalelerde bulunma zeminini yarattı.

Bush yönetimi, Afganistan'daki Taliban yönetimini, saldırılardan sorumlu tuttuğu El Kaide lideri Usama Bin Ladin'i saklamakla suçladı. Bin Ladin'in ABD'ye teslim edilmemesi ve El Kaide kamplarının dağıtılmaması halinde Afganistan'a askeri harekât düzenleneceği mesajı verildi. Molla Ömer liderliğindeki

[38] J.R. Mac Arthur'dan aktaran: David Dadge, **Savaş Zayiatı: 11 Eylül'ün İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğüne Etkisi, Yeni Tehditler, Yeni Maskeler**, Çev. Sinan Okan-Umut Kapdan, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2004, s. 148-149.

Taliban yönetimi, Bin Ladin'in saldırılarla ilişkisini gösteren kanıtların sunulması halinde ABD'nin taleplerinin karşılanacağı yanıtını verdi. ABD yönetimi kanıtları kamuoyuna açıklamamakla birlikte Pakistanlı yetkililerle paylaştı.

20 Eylül'de Afganistan'ın dört bir yanından gelen binden fazla din adamı verdikleri "fetva" ile Bin Ladin'den ülkeyi terk etmesini istedi. Bu karar, ABD yönetimi için bir anlam taşımıyordu. ABD ve İngiliz hava kuvvetleri 7 Ekim'de Afganistan'ı bombalamaya başladı. Taliban güçleri, 12 Kasım'da Kabil'i terk etti ve muhalif Kuzey İttifakı başkente girdi. Kısa süren bu savaşın sonunda ne ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sorumlu tuttuğu Usama Bin Ladin ne de onu koruduğu ileri sürülen Taliban yönetiminin üst düzey yöneticileri ele geçti. Kentlerden çekilen Taliban'ın yürüttüğü faaliyetler, Afganistan'ın istikrarsız bir ülke olmasına yol açtığı ve El Kaide eskiden olduğu ölçüde tehdit unsuru olmaya devam etti.

Bu dönem, ABD yönetiminin medyayı denetim alma ve bu sayede kamuoyunu manipüle etme girişimleri açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Washington'ın 11 Eylül saldırılarının ardından enformasyon akışını kontrol altına alma çabasına dikkat çeken Pascual Serrano, şunları söylemektedir:

> "11 Eylül saldırılarının ardından Fayetteville, Kuzey Karolina'da dünya çapındaki enformasyon akışına müdahale etmek amacıyla bir medya merkezi kuruldu. Bu merkezdeki redaktör ve yapımcılardan oluşan askeri bir ekip, ABD ordusunun lehinde haberleri yayınlamak, yönetim yetkilileriyle söyleşiler yapmak ve çatışmalara ilişkin olumlu açıklamalarda bulunmakla görevliydi. 10 Ekim 2001'de Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice, ABC, CBS, CNN, Fox ve NBC kanallarının temsilcileriyle bir toplantı yaptı. Ertesi gün Pentagon, Afganistan'da eğitim kampı olduğu ileri sürülen bir yerin bombalanmasına ilişkin uydu tarafından çekilen görüntülerin yayın haklarını satın aldı…ABD'nin satın alınanlardan çok daha net görüntü elde etmeye imkân veren uydularının olduğu açıktır. Dolayısıyla bu girişimden görüntülerin yayınlanmasını engellemekten başka bir amacın olmadığı sonucu çıkmaktadır." [39]

[39] Serrano, **a.g.e.**, s. 454-455.

Enformasyon akışının bu şekilde kontrol edilmesinin yanı sıra medyanın haberleri çerçevelemesi de halkın doğru bilgiye ulaşma hakkını engelleyecek şekildeydi.

11 Eylül saldırılarından itibaren ABD medyasının II. Dünya Savaşı'ndan beri görülmemiş ölçüde savaş çığırtkanlığı yaptığını ve vatanseverlik gösterilerinde bulunduğunu vurgulayan Douglas Kellner şunları söylemektedir:

> "Henüz askeri planda herhangi bir eyleme girişilmeden önce medyadaki çerçeveleme, sanki saldırılara sonunda verilecek askeri yanıtı belirlercesine 'Amerika saldırı altında'dan 'Amerika karşılık veriyor' ve 'Amerikan'nın yeni savaşı'na geçiş yaptı. 11 Eylül saldırılarından itibaren ve Afganistan'daki teröre karşı savaş boyunca askeri-sanayi kompleksinin sözcüleri, televizyon kanallarında böylesi yayınların sonuçlarını çok az dikkate alarak askeri eyleme geçilmesini talep ederken, televizyon kanalları askeri olarak karşılık verilmesini isteyerek korku ve histerinin yayılmasına yol açtı." [40]

Özetle, Taliban ve Bin Ladin'i "şeytan gibi gösterme" görevini üslenen ABD medyasının haberlerin çerçevelemesini Afganistan savaşını kamuoyunun gözünde meşru kılacak şekilde yaptığını söylemek mümkündür. O nedenle bu savaş, "kamuyu doğru bilgilendirme" görevini kağıt üzerinde bırakan medyanın uluslararası planda da bir hegemonya aracı haline dönüştüğünün örneğini teşkil etmektedir.

1. 3.1.6. Kitle İmha Silahları Efsanesi ve Irak'ın İşgali

ABD, Afganistan'da Taliban yönetiminin tasfiye edilmesinin ardından Irak'taki Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesine odaklandı. ABD Başkanı George W. Bush, Irak'ı, Kuzey Kore ve İran'la birlikte "Şer Ekseni"ni oluşturmak, kitle imha silahlarını bulundurmak ve El Kaide ile bağlantılı olmakla suçladı. Daha sonra asılsız oldukları ortaya çıkan bu iddialar temelinde ABD ve İngiltere liderliğinde oluşturulan çokuluslu bir koalisyon BM Güvenlik Konseyi'nin açık izni olmamasına rağmen 20 Mart 2003'te Irak'a saldırı başlattı. ABD ordusu nisan

[40] Douglas Kellner, "9/11, Spectacles of Terror, and Media Manipulation", **Critical Discourse Studies**, C. IX, No. 1, Ocak-Mart 2012, s. 51.

ayında Bağdat'a girerek Baas rejimini devirdi. Saddam Hüseyin yakalandıktan sonra 30 Aralık 2006'da idam edildi.[41] Irak'a giden silah denetçileri ise kitle imha silahlarına dair herhangi bir bulgu elde edemediler. İşgalin yol açtığı direniş hareketleri ve mezhep çatışmalarını nedeniyle istikrasız bir ülke haline gelen Irak, 15 Aralık 2011 tarihine kadar ABD işgali altında kaldı.

ABD yönetimi, Irak'a yönelik saldırıya kamuoyu desteğini sağlamak için 2002 yılından itibaren Pentagon tarafından yürütülen "askeri analist programı"nı devreye soktu. Gazeteci David Barstow tarafından New York Times'in 21 Nisan 2008 tarihli sayısında ifşa edilen bu programa göre Pentagon, Irak'taki rejimin devrilmesi yönünde kamuoyunun manipüle edilmesi için 74 emekli askeri, televizyon kanallarında "bağımsız yorumcu" olarak görevlendirilmesini sağladı. Pentagon, "mesaj gücünü artırıcılar" olarak kodladığı bu kişilere ABD yönetiminin Irak'ın işgal gerekçelerinin haklılığını televizyon kanallarında "tarafsız analiz" görüntüsüyle aktarmalarını sağlamak için yüzlerce brifing verdi. Barstow, kamuoyunun manipüle edilmesinde kullanılan eski askerlerin danışman, yönetici ya da yönetim kurulu üyesi olarak ABD'nin en büyük savunma sanayi şirketleriyle bağlantılı olduklarını ve Irak'ta Amerikan ordusuna sözleşmeli olarak hizmet veren firmaları temsil ettiklerini de ortaya çıkardı.[42] İşgalin gerekliliği konusunda kamuoyunun ikna edilmesi için kurulan bir baskı grubu olan Irak Kurtuluş Komitesi'nin başkanlığını yürüten eski ABD Dışişleri Bakanı George Shultz, Washington Post gazetesine yazdığı makalelerde tehlikenin çok yakın olduğunu ve Saddam Hüseyin'in devrilmesi gerektiğini savundu. Ancak Schultz makaleleri yazdığında, Irak'ın yeniden imarında 2.3 trilyon dolarlık ihale alacak olan Bechtel şirketinin yönetim kurulu üyesiydi.[43] ABD medyası Irak'ın işgalinden önce ve işgal boyunca Chomsky'nin belirttiği gibi yerleşik çıkarların ilerletilmesi yönünde yayın yaptı. Barstow'un araştırmacı gazetecilik başarısıyla ortaya çıkardığı "tarafsız" analistler, medyadaki haberlerin Bush yönetiminin istediği yönde oluşmasını sağlayan Truva Atı rolünü oynadılar.[44]

---

[41] Serrano, **a.g.e**., s. 407.
[42] **A.e**., s. 408.
[43] Naomi Klein, **The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism,** Great Britain, Penguin Books, 2008, s. 319.
[44] Serrano, **a.g.e.**, s. 410.

ABD'de başta Fox News olmak üzere televizyon kanallarının ve günlük gazetelerin Bush yönetiminin Irak'a ilişkin ileri sürdüğü iddialarını gerçek olup olmadıklarını araştırmadan yayınladıklarına ve böylelikle Beyaz Saray'ın propaganda aygıtına dönüştüklerine dikkat çeken Ignacio Ramonet, Pilger'dan şunları aktarmaktadır:

> "Washington Post ve New York Times de bu 'beyin yıkama'ya şöyle dahil oldu: İşgalden çok önce, her iki gazete de Beyaz Saray'ın lehine olacak yanlış alarmlar verdi. New York Times'in internet sitesinde '(Irak'ın) gizli silahları: Bakteriyel savaş peşinde', 'Irak'tan kaçan bir kişi nükleer bomba yapımındaki ilerlemeleri anlattı', 'Bir Iraklı, nükleer ve kimyasal silahların bulunduğu depoların sağlamlaştırıldığını söyledi' ya da "Yetkililer, Irak'tan kaçanların ABD'nin elindeki istihbaratın doğruluğunu desteklediler' gibi başlıklar görülüyordu. Tüm bu haberlerin katıksız propaganda olduğu ortaya çıktı. (Washington Post tarafından yayınlanan) bir elektronik postada New York Times'in parlak muhabiri Judith Miller, temel haber kaynağının mahkeme tarafından görevini kötüye kullanmaktan hapis cezasına çarptırıldığı için yurtdışında yaşayan Iraklı Ahmet Çelebi olduğunu itiraf etti. Çelebi, Washington'da yerleşik olan ve CIA tarafından finanse edilen Irak Ulusal Kongresi'nin (CNI) başkanlığını yapıyordu. Daha sonra ABD Kongresi tarafından yürütülen bir soruşturmada, Çelebi ve kuruluşunda çalışan Irak'tan kaçan diğer kişilerin verdiği bilgilerin tümünün hiçbir değer taşımadığı sonucuna varıldı." [45]

CIA'den Robert Baer'in açıklamalarına göre Irak Ulusal Kongresi, Irak'taki kitle imha silahlarına dair asılsız bilgileri gazetecilerden önce Pentagon'a veriyordu. Gazeteciler, bilgilerin doğruluğuna ilişkin sorularına "İnanmıyorsanız gidin Pentagon'a sorun" yanıtını alıyorlardı. Böylelikle kitle imha silahlarına ilişkin haberlerde bir kısır döngü oluşturuluyor ve gazeteciler haberlerini iki kaynaktan doğrulattıklarını sandıklarından daha ileri araştırma yapmaya da çalışmıyorlardı.

[45] John Pilger'dan aktaran: Ignacio Ramonet, "Medios de Comunicación en Crisis", **Le Monde Diplomatique,** Şubat 2005, (Çevrimiçi) http://www.lemondediplomatique.cl/Medios-de-comunicacion-en-crisis.html, 11 Mayıs 2014.

Diğer taraftan zaten yazı işleri müdürleri de vatanseverliklerinden haberlerin yönetimi destekleyen şekilde olmasını istiyorlardı. [46]

Bush yönetiminin, ABD Senatosu'nun Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna inandırılması ve istila planını desteklemesini sağlamak için CIA'den etkili bir şekilde yararlandığını söylemek gerekmektedir. Bu çerçevede Felipe Sahagún, CIA Başkanı George Tenet'in 24 Eylül 2002'de Senato Dış İlişkiler Komitesi'nde kapalı bir oturumda yaptığı açıklamalara ve sonuçlarına dikkat çekmektedir. Irak'ın gelişmiş bir nükleer programa sahip olması ihtimalini güçlendirecek gizli bir bilgiye ulaştıklarını ileri süren Tenet, Irak'ın 1999-2001 yıllarında Nijer'den 500 ton uranyum oksit satın aldığını söyledi. Aynı gün İngiliz hükümeti de Londra'da büyük kısmı Tenet'in Senato komitesinde verdiği bilgilere dayanan bir dosyayı kamuoyuna açıkladı. "Irak'ın kitle imha silahları: İngiltere hükümetinin değerlendirmesi" başlığını taşıyan raporda, Saddam Hüseyin'in hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde kimyasal ve biyolojik silah üretimine devam ettiği ve bu kitle imha silahlarının bazılarının emir verilmesini takiben 45 dakika içinde kullanılmaya hazır durumda olacağı ileri sürülüyordu. İki gün sonra ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, aynı komitede uranyum satın alınmasının Irak'ın nükleer amaçlarının kanıtı olduğunu söyledi. Tenet ve Powell'ın tanıklıkları ile İngiliz hükümetinin açıkladığı rapor, Senato'nun Irak'a karşı askeri güç kullanılmasını öngören kararı ezici çoğunlukla kabul etmesinde kritik rol oynadılar. [47]

Irak'ın işgalinden sonra kitle imha silahlarını aramak üzere ülkeye giden silah denetleme grubunun şefi David Kay, 28 Ocak 2004'de görevinden istifa ederken Irak'ta kitle imha silahı bulunmadığını söyledi. İşgalden önce Irak'ta kitle imha silahları olduğuna inanan Kay, ABD Senatosu Silahlı Hizmetler Komitesi'nde yaptığı tanıklıkta da "Hepimiz yanıldık, buna ben de dahilim" diye konuştu. [48]

ABD liderliğinde oluşturulan çokuluslu askeri güçle Irak'taki Baas rejiminin devrilmesi, görüldüğü gibi, medya aracılığıyla kamuoyunun savaşın

[46] Robert Greenwald'ın Uncovered belgeselinden aktaran: Ramonet, **a.y.**
[47] Quintero vd., **a.g.e.**, s. 89-90.
[48] **"**Transcript: David Kay at Senate hearing", 29 Ocak 2004, (Çevrimiçi) http://edition.cnn.com/2004/US/01/28/kay.transcript/, 12 Mayıs 2014.

haklılığına inandırılması temelinde mümkün olmuştur. 11 Eylül rüzgârını arkasına alan ABD yönetimi, Afganistan'dan sonra Irak'taki rejimin değişikliğini de yoğun bir dezenformasyon kampanyasıyla gerçekleştirmiştir. Diğer bir ifadeyle Irak, enformasyon akışının kontrol edilmesi yoluyla dünya kamuoyuna kitle imha silahlarına sahip olan ve insanlık için tehdit oluşturan bir ülke olarak sunulmuştur. Oysa Baas rejiminin devrilmesinin ardından ülkede yapılan araştırmaların sonucunda herhangi bir kitlesel imha silahı tespit edilememiştir.

1. 4. Küreselleşme ve Sonuçları

Küreselleşmenin günümüzde en çok kullanılan sözcüklerin arasında yer aldığını söylemek abartılı olmayacaktır. Mc Luhan'ın'ın 1960'lardaki "küresel köy" metaforundan sonra 1980'li yıllarda duyulan küreselleşme sözcüğü, özellikle 90'lı yılların başında sosyalist sistemin çöküşüyle 74 yıllık kâbusundan uyanan kapitalizmin ideolojik üstünlüğünü de çağrıştırır biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Son yirmi yılda küreselleşmeye yol açan nedenlerin yanı sıra küreselleşmenin boyutları ve sonuçlarına ilişkin geniş bir literatür oluşmuştur. Bu literatür küreselleşmeye ilişkin çok çeşitli tanım ve farklı yaklaşımları da içermektedir. Bu farklı tanımlar ve yaklaşımların temelinde siyasal-ideolojik farklılıklar yatmaktadır. Küreselleşmeyi, sadece "sermayenin, malların, hizmetlerin ve insanların" serbest dolaşımı olarak anlayan, altta yatan asıl dinamiklerinin yanı sıra sonuçlarını da göz ardı eden yaklaşımlar söz konusu olduğu gibi; onu, emperyalizmin yeni sömürgecilik döneminin derinleşmesi olarak gören, dolayısıyla eleştirel bir pozisyon alan küreselleşme yaklaşımları da vardır. Bütün bu tartışmaların ve savunulan tezlerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi için yol gösterici nitelikte temel bir parametreye ihtiyaç olduğu açıktır. Bu temel parametre ise ilk coğrafi keşiflerin yapıldığı 15. yüzyıldan günümüze dek insanlığın tarım toplumundan, sanayi ve sonra da enformasyon toplumuna gelişimini sağlayan dinamikte bulunabilir.

İnsanlar, kendi ihtiyaçlarının dışında üretim yapmaya başladıklarında üretilen fazlanın diğer ihtiyaçları karşılayan mallarla trampa edilmesi ve ilerleyen

süreçte parayla satılması söz konusu olmuştur. Daha çok üretim daha çok satma güdüsünü, daha çok satma güdüsü de daha çok üretme güdüsünü tetiklemiş, bu çevrim içinde elde edilen kâr ve bu kârın elde edildiği pazar aşağıdan yukarıya toplumsal gelişmeyi belirler hale gelmiştir. Kapitalizm olarak tarif edilen bu sosyo-ekonomik oluşumda daha fazla kârın yolu daha geniş pazardan geçmektedir. Pazarın daralması, kârın düşmesi ve bu da toplumsal sistemin krizi demektir. Diğer bir ifadeyle kapitalizm pazar genişlemesi olmadan yaşayamaz. O nedenle ister klasik sömürgecilik, ister yeni sömürgecilik, isterse de küreselleşme olsun değişmeyen tek şey pazarın genişlemesidir. "Sermayenin, malların, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı" özünde pazarın genişlemesinden başka bir şey değildir. O halde bütün gösterişli nitelemelere rağmen küreselleşmenin temelinde günümüz kapitalizminin pazarı genişletme ihtiyacı yatmaktadır.

Küreselleşme tartışmalarını anlamak ve anlamlandırmak için temel parametre olarak "pazarın genişlemesi"ni tespit ettikten sonra bu konudaki çeşitli tanımlar ve yaklaşımlara kısaca değinilmesi yerinde olacaktır.

1. 4. 1. Küreselleşme Tanımları

Mehmet Altan, küreselleşmeyi "çok boyutlu, ekonomik, sosyal, politik, kültürel, hukuki vb. dönüşümlerin, dünyanın her tarafına hızla yayılması" olarak tarif etmektedir. Altan'a göre bugünkü anlamda küreselleşme II. Dünya Savaşı'nın ardından başlamış, Bretton Woods sisteminin yıkılmasıyla ivme kazanmış ve 1980'lerin ortalarından itibaren hızlanmıştır. Bu gelişmelerde başlıca iki faktör önemli rol oynamıştır. Bunlardan biri uluslararası işlemlerin maliyetini büyük ölçüde azaltan ve hızını olağanüstü artıran taşımacılık, haberleşme ve bilgi işlem teknolojisindeki gelişmelerdir. Diğeri de uluslararası ticarette ve sermaye işlemlerinde meydana gelen liberalizasyondur. [49]

[49] Mehmet Altan, **Uluslararası Ekonomi Politik,** Ed. Murat Çetin, 2. bs., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 153.

Küreselleşmenin ardındaki asıl gücün elektronik ve buna bağlı olarak da iletişim alanındaki büyük teknolojik sıçramanın olduğunu ileri süren Emre Kongar ise bu süreçte siyasi ve askeri alanda ABD'nin, ekonomik alanda uluslararası sermayenin ve kültürel alanda bir örnek tüketim kültürünün egemenliğine dikkat çekmektedir.[50]

Aytekin Yılmaz, temelde tarım ve sanayi devrimlerinden sonra ortaya çıkan iletişim-bilişim devriminin bir uzantısı olarak gördüğü küreselleşmenin "siyasal alanda ulus devletlerin ve iki kutuplu dünyanın sona ermesi ve siyasal ve ekonomik kutuplaşmanın bitişi ile uluslararası sermayenin egemenliği anlamına geldiğini" ileri sürmektedir. [51]

Ali Murat Özdemir, kapitalist ilişkilerin bir türevi olarak nitelediği küreselleşmeye ilişkin şöyle bir tanım yapmaktadır:

> "Küreselleşmeyi yapısal ve ilişkisel terimlerle tanımladığımızda, onun sermayenin değerlenmesine (bütün düzlemlerde sınıf mücadelesine) odaklanan, küresel, ulusaşırı-bölgesel, ulusal ve ulusaltı-bölgesel çözümlerin (buluşların) artan ölçeklerde karşılıklı bağımlılıklarına ve bununla bağlantılı olarak devlet yapısında, (hizmet, bilgi, ideoloji ve şiddet üretimi dahil) üretim ve yeniden üretim alanlarında, hem dikey (hiyerarşik) hem de yatay (siyasi iktidarın doğrudan kullanımını içermeyen) boyutlarda ortaya çıkan kurumsal ve örgütsel dönüşümlere verilen isim olduğunu söyleyebiliriz." [52]

Eric Hobsbawm, küresel bir ekonominin ortaya çıkışının ötesinde boyutlara sahip olduğuna dikkat çektiği küreselleşmenin, öncelikli olarak ekonomik değil teknik engellerin ortadan kaldırılmasına dayandığının altını çizmektedir. Ona göre küreselleşme ulaştırma ve iletişimdeki gelişmelerin sonucu olarak zaman ve

[50] Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, 34. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s. 684.
[51] Aytekin Yılmaz, **İkinci Küreselleşme Dalgası: Kavram, Süreç ve Sorunlar**, Ed. Ercan Şen, İstanbul, Vadi Yayınları, 2004, s. 23.
[52] Ali Murat Özdemir, "Tarihsel Bağlamında Emperyalizm", **21. Yüzyılda Sosyal Bilimler**, No.1, (Eylül-Ekim- Kasım 2012), s. 116.

uzaklığın sorun olmaktan çıkması demektir. Bu sayede bir ürünün değişik parçalarının farklı kıtalardaki ülkelerde üretilmesi olanaklı hale gelmiştir. Hobsbawm, dünya çapındaki bu iş bölümünü küreselleşme sürecinin temeli olarak tespit etmektedir. Ona göre gümrük duvarlarının kaldırılması ve piyasaların serbestleşmesi tali öneme haizdir. Bununla birlikte küreselleşme mal ve hizmetlere erişimi her ne kadar genişletse de insanların farklı gelir düzeylerine sahip olmaları nedeniyle herkes için eşit erişimin söz konusu olamayacağını savunmaktadır. [53]

William K. Tabb, Hobsbawm'ın vurguladığı bu eşitsizliğin siyasal izdüşümüne işaret etmekte ve şunları söylemektedir:

> "Küreselleşme, göreceli iktidar ilişkileriyle, değişim kadar bağımlılıkla ve ötekinin nasıl evcilleştirileceği ya da direnişe itileceğiyle ilişkilidir. Sıradan bir teknik konu olmanın çok ötesinde, derinlemesine siyasi bir süreçtir. Yirmi birinci yüzyılın politikalarını büyük ölçüde küreselleşmenin anlamını tanımlama üzerindeki mücadele yapılandıracaktır." [54]

Bir sistemin giderek artan sayıda insanı giderek çeşitlenen biçimlerde aynı anda etkilemesini küreselleşme olarak tanımlayan Thomas Friedman, bu sistemin merkezinde süper güçlerin, süper piyasaların ve süper güçlendirilmiş bireylerin yer aldığını ileri sürmektedir. [55] Ona göre telekomünikasyon maliyetlerindeki düşüşe dayanan bugünkü küreselleşme çağını benzersiz kılan şey sadece geleneksel ulus devletlerin ve şirketlerin mikroçipler, fiber optik teknoloji ve internet sayesinde daha uzağa, daha hızlı, daha ucuza ve daha derinden ulaşabilir olmaları değil, ama asıl önemlisi bireylere de aynı olanağın sağlanmasıdır. [56]

James Petras'a göre küreselleşme, asgari olarak, ulusal ekonomilerin yalnızca bir toplamı olmayan ama daha ziyade uluslararası işbölümü ve günümüzde ulusal pazarları kontrol eden dünya pazarı tarafından yaratılan bir dünya

---

[53] Eric Hobsbawm, **On The Edge of The New Century**, Antonio Polito ile söyleşi, Çev. Allan Cameron, New York, The New Press, 2000, s. 62-65.
[54] William K. Tabb, **Ahlâksız Fil: 21. Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi**, Çev. Ercüment Özkaya, Ankara, Epos Yayınları, 2002, s. 15.
[55] Thomas Friedman, **Lexus ve Zeytin Ağacı: Küreselleşmenin Geleceği**, 4. bs., Çev. Elif Özsayar, İstanbul, Boyner Yayınları, 2010, s. 49-50.
[56] **A.e.**, s. 18-19.

ekonomisidir. Küreselleşmenin sürükleyici gücü olarak uluslararası finans kurumları tarafından desteklenen emperyal devlet ile çokuluslu şirket ve bankaları tespit eden Petras, günümüzde kurallarından arındırılmış ekonomiler arasındaki sermaye, mal ve finans hareketlerinin kapsam ve hızının teknolojik gelişmelerin sonucu olarak önemli ölçüde artmış olmasına dikkat çekmektedir. Petras, küreselleşmenin sonucunda zengin kreditörler ile iflas etmiş borçluların, süper zengin spekülatörler ile fakirleşmiş işsiz işçilerin ve uluslararası finans kurumlarını yönlendiren emperyal devletler ile o kurumların talimatlarına boyun eğen bağımlı devletlerin ortaya çıktığını savunmaktadır. [57]

1.4.2. Küreselleşme Yaklaşımları

Küreselleşmenin yarattığı sonuçlar ve çeşitli toplum kesimlerine sağladığı avantaj ya da dezavantajlar, küreselleşmeye farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yaklaşımlar Hasan Alp Özel'e göre üç grupta toplanabilir: Küreselleşme taraftarları, küreselleşme karşıtları ve ılımlı küreselleşmeciler. [58] Mehmet Kaya da bu tasniflendirmeye paralel şekilde küreselleşme yaklaşımlarını üç grupta toplamaktadır: Aşırı küreselleşmeciler, kuşkucular ve dönüşümcüler. [59]

1.4.2.1. Küreselleşme Taraftarları

Küreselleşme taraftarlarına göre, küreselleşme karşı çıkılamaz bir olgudur ve sonuçları her alanda görülmektedir. Piyasalar ulusal sınırları aşmakta, ulus devletler zayıflamakta, ulus üstü kurumlar ortaya çıkmakta ve dünya ekonomisi parçalarının uyum içinde bir bütünlük oluşturduğu yeni bir dinamik kazanmaktadır. Desteklenmesi gereken bir süreç olan küreselleşme herkesin çıkarınadır.

Ekonomik açıdan bakıldığından, küreselleşme dünya kaynaklarının en akılcı ve verimli biçimde kullanılmasına olanak vererek toplam dünya ticaretini ve gelişmeyi hızlandırmaktadır. Küreselleşme siyasal açıdan demokratikleşme sürecini

[57] James Petras, "Globalization: A Socialist Perspective", January 18, 1999, (Çevrimiçi) http://petras.lahaine.org/?p=89, 27 Mayıs 2014.
[58] Hasan Alp Özel, "İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi", **Sosyal Bilimler Dergisi**, No. 2, 2011, s. 93.
[59] Veysel Bozkurt'tan aktaran: Mehmet Kaya, "Küreselleşme Yaklaşımları", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,** No. 13, 2009, s. 4.

iki şekilde hızlandırmaktadır: Ya Batı'nın demokrasi ve insan haklarına dayanan temel değerleri küreselleşme aracılığıyla az gelişmiş ülkelere taşınmakta, ya da iletişim alanındaki gelişmeler kamuoyunun her şeyden anında haberdar olmasını hızlandırdığından, demokrasiyi ve bireyin özgürlüğünü güçlendiren bir etki yapmaktadır. Ayrıca dünyaya Batı düzeninin egemen olmasının sonucu olarak ideolojik kavga sona ermekte ve yeni dünya düzenine geçilmektedir. [60] Bu süreçte piyasa mekanizmasının rasyonel işlemesi nedeniyle küresel piyasa, politikanın yerini almaktadır. Piyasalar ve onlara hâkim olan şirketlerin devletlerden daha güçlü olmasıyla, geleneksel ulus devletlerin yerini dünya toplumu alacaktır.[61]

Küreselleşme taraftarları ya da aşırı küreselleşmeciler, neoliberal bakış açısından sermayenin önündeki tüm engellerin kaldırılmasını hararetli bir şekilde savunmaktadırlar. Böylelikle kapitalizmin kendini yeniden üretmesi için zorunlu olan yeni pazarların açılmasının ideolojik-siyasal alt yapısı oluşturulmaktadır. Bu sürece karşı çıkanlar da gelişmenin ve refahın tüm dünyaya yayılmasının önünde engel oluşturan "milliyetçi" ya da "gerici" unsurlar olarak kolayca damgalanmaktadır. Sermayenin sınır tanımaz özgürlüğünü savunan küreselleşme taraftarları, yine aynı sürecin bir sonucu olan kitle iletişim araçlarının küresel sahipliği sayesinde, küreselleşmenin yararları ve karşı çıkılamazlığı algısını sürdürebilmektedirler. Kitleler küreselleşmenin kaçınılmazlığı karşısında adeta bir öğrenilmiş çaresizliğe mahkûm edilmek istenilmektedir. Bu açıdan küreselleşmenin savunulması, toplumcu yaklaşımlara karşı ideolojik bir mücadele niteliği de taşımaktadır. Tersine olarak, neoliberallerin anladığı ve savunduğu biçimde küreselleşmeye karşı çıkmak da toplumcu bakış açısından bir ideolojik mücadele anlamına gelmektedir.

1.4.2.2. Küreselleşme Karşıtları

Küreselleşme karşıtları ya da kuşkucular, küreselleşme taraftarları/aşırı küreselleşmeciler ile taban tabana zıt pozisyona sahiptirler. Onlara göre küreselleşme yeni bir olgu değildir. Refah devletini ortadan kaldırarak devlet harcamalarında

[60] Hüseyin Çeken, Şevket Ökten, Levent Ateşoğlu, "Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk", **CÜ. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 9, No. 2, 2008, s. 82.
[61] Kaya, **a.g.e.**, s. 5.

kısıntı yapmak isteyen liberal iktisatçıların ortaya attığı bir ideoloji olan küreselleşme, dünyadaki gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu süreçten avantaj sağlayan küçük bir kesim zenginleşirken, geri kalanlar yoksullaşmaktadır. Kapitalist ülkelerin ideolojilerini yaymak için kullandığı bir aldatmacadan başka bir şey olmayan küreselleşme, çokuluslu şirketlerin de yardımıyla standartlaştırılmış bir tüketim kültürü yaratmakta, bunun sonucunda da kültürel çeşitliliği yok etmektedir.[62] Sosyalist sistemin 90'lı yılların başında çöküşüyle birlikte hızlanan küreselleşme, kapitalizm karşısında tarihsel bir yenilgi alan toplumcu düşüncenin savunucuları açısından doğal olarak karşı çıkılması gereken bir söylem ve süreç olmuştur.

Özellikle gelir dağılımındaki bozulmaya dikkat çeken yapısalcı neomarksistler, küreselleşmenin kapitalist sömürünün küreselleşmesi olduğunu ileri sürmektedirler. Onlara göre doğrudan kapitalizm ile bağlantılı olan küreselleşme, kapitalist modernite çerçevesinde açıklanmalıdır. [63] Günümüzdeki gelişme, ekonomilerin küreselleşmesi olmayıp, kapitalizmin küreselleşmesidir. Kaynakların daralmasıyla birlikte, bir yandan yaygın teknoloji uygulaması ve sermayenin olgunlaşması, diğer yandan da üretim tekniklerindeki değişim kapitalizmin ulus devlet aşamasından küreselleşme aşamasına geçmesini hem zorlamakta hem de olanaklı kılmaktadır. Ancak ileri teknolojiye dayalı yoğun üretim, gelir dağılımını bozmakta ve işsizliği yaygınlaştırmaktadır. Küreselleşmenin sonucunda üretim ve hizmetler ülke sınırlarını aşarken, yaratılan değerlerin giderek büyük bölümü Merkez'e, işsizlik ise Çevre'ye transfer edilmektedir. [64]

Küreselleşme, kapitalist sermaye birikiminin yeni bir aşaması ya da emperyalizmin aldığı yeni biçim olarak da tarif edilmektedir. Korkut Boratav'a göre, küreselleşme yeni bir olgu değil, sadece yeni bir terimdir. 20. yüzyılın başında literatüre giren emperyalizmin kendisidir. Terim değişikliği ideolojik bir amaç içermekte ve emperyalizme saygınlık kazandırmayı, onun karşısında çaresizlik yaratmayı hedeflemektedir. Emperyalizmin temel bakış açısı kutuplu ve çıkar

[62] Anthony Giddens'tan aktaran: Özel, **a.g.e.**, s. 93.
[63] M. Acar'dan aktaran: Kaya, **a.g.e.,** s. 7.
[64] İ. Önder'den aktaran: Kaya, **a.e.,** s. 7-8.

çatışmasına dayalı bir dünya tablosu iken küreselleşme bu kutuplaşmayı görmezden gelmekte ve inkâr etmektedir. [65]

Küreselleşme süreci ulus devletleri zayıflatması ve dış müdahalelere imkân vermesi nedeniyle milli devlet anlayışında olan kesimleri de rahatsız etmektedir. Bu görüşe göre küreselleşme devletleri emperyalizmin egemenliğine sokmakta, yerel değerleri yok etmekte, güçsüzleri ezmekte, yoksul ve zengin arasındaki uçurumu büyütmekte, çokuluslu şirketleri dünyanın hâkimi kılmakta ve ekolojik sistemi tahrip etmektedir. [66]

Küreselleşmeye karşı olan bu görüşlerin örgütlü biçimde fiili tepkiye dönüşmesi ilk kez olarak OECD bünyesinde yürütülen Çok Taraflı Yatırım Anlaşması görüşmelerine karşı 600 sivil toplum örgütünün açtığı kampanya ile olmuştur. Bu tepki nedeniyle görüşmeler Nisan 1998'de ertelenmek zorunda kalmıştır. Bunun ardından küreselleşme karşıtlarının Dünya Ticaret Örgütü'nün 30 Kasım 1999'da Seattle'daki toplantısının açılış törenini engellemesi bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Gösteriler nedeniyle ABD Başkanı Bill Clinton yapacağı konuşmayı iptal etmek zorunda kalmış ve toplantı başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Küreselleşme karşıtları tarafından "Başka Bir Dünya Mümkündür" sloganıyla 2001 yılında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde düzenlenen daha sonra da her yıl düzenli olarak toplanan Dünya Sosyal Forumu'nun da küreselleşme karşıtı örgütlü mücadeleler arasında sayılması yerinde olacaktır. [67]

1.4.2.3. Ilımlı Küreselleşmeciler

Küreselleşmeye ılımlı yaklaşanlara ya da dönüşümcülere göre küreselleşme süreci sermayenin siyasal, ekonomik ve kültürel alanlara yeni anlamlar ekleyerek dünyayı tek bir pazara dönüştürme sürecidir. Bu süreç, modern dünyayı şekillendirerek insanlığı ortak bir kültüre götürecektir. Bu görüşü

[65] Işık Kansu, "Ekonomi ve Küreselleşme"(Korkut Boratav ile söyleşi), **Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme**, Ankara, KİGEM, 1996, s. 21.
[66] M. Toprak'tan aktaran: Kaya, **a.g.e**., s. 9.
[67] Yılmaz, **a.g.e**., s. 300-301.

savunanlar, küreselleşme taraftarlarının savunduğu egemen ulus devletin sonunun geldiği ve küreselleşme karşıtlarının savunduğu hiçbir şeyin değişmediği yönündeki görüşlere katılmamaktadırlar. Küreselleşme ulus devletlere sürecin niteliğine uygun yeni işlevler yüklemektedir.[68]

Bu küreselleşme yaklaşımının önde gelen temsilcisi Anthony Giddens'dır. Giddens'a göre aslında modernliğin bir sonucu olan küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. İvmelenen küreselleşme koşullarında ulus devlet "büyük yaşam sorunları için çok küçük, küçük yaşam sorunları içinse çok büyük" duruma gelmiştir. [69] Giddens, küreselleşmenin birbirleriyle çeşitli bağlantıları olan dört boyutunun olduğunu ileri sürmektedir: Kapitalist dünya ekonomisi, ulus devlet sistemi, askeri dünya düzeni ve uluslararası işbölümü. [70] Küreselleşmenin ulus devleti ortadan kaldırıp bir dünya devletini ortaya çıkaracağını savunanlara ulus devletlerin egemen özerklik düzeyini küçümsedikleri eleştirisini yönelten Giddens, bir süper devlet oluşumu yerine, devletler tarafından küresel politikaların ortaklaşa oluşturulmasının ve anlaşmazlıkların çözümü için ortaklaşa stratejiler geliştirilmesinin söz konusu olabileceğini düşünmektedir. [71]

1.4.3. Küreselleşmenin Sonuçları

Küreselleşme süreci, hangi yaklaşımla değerlendirilse değerlendirilsin, ekonomik planda dünya çapındaki üretim, ticaret ve finansal piyasalar açısından büyük bir genişlemeye işaret etmektedir. Bununla birlikte ilk bakışta olumlu görünen bu tablo, küresel zenginliğin dağılımındaki eşitsizliğin giderek büyümesi karşısında çekiciliğini kaybetmektedir. 1995 Meksika (Peso) Krizi, 1997 Güneydoğu Asya Krizi, 1998 Rusya (Ruble) Krizi, 2001 Türkiye Krizi ile ABD'de emlak piyasasından başlayarak tüm dünyayı etkisi altında alan ve olumsuz etkileri

[68] Veysel Bozkurt'tan aktaran: Özel, **a.g.e.** , s. 94.
[69] Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, 5. bs., Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 60-61.
[70] **A.e.**, s. 65-71.
[71] **A.e.**, s. 146.

hâlâ hissedilmekte olan 2008 Dünya Krizi, küreselleşmenin kapitalizmin devresel krizlerine çare olmadığını, aksine onların daha şiddetli yaşanabileceğini göstermiştir. Bu krizlerin sonucunda gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre çok daha büyük yıkımlara uğradığı, merkez bankası rezervlerinin tükendiği, piyasalarının çöktüğü, ulusal paralarında büyük değer kayıplarının yaşandığı, büyük şirketlerinin çokuluslu dev şirketler tarafından yok pahasına satın alındığı ve IMF tarafından dayatılan istikrar paketlerini uygulamak zorunda kaldıkları gözden kaçmayacak bir olgudur. Bütün bunların sonucunda küresel eşitsizlik azalmamış tam tersine artmıştır.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNTCAD) Genel Sekreteri'nin 2011 yılında hazırladığı "Kalkınma Öncülüğünde Küreselleşme" başlıklı raporda, son 30 yılda dünya çapındaki büyüme hızının devamlı olarak yavaşladığı, pek çok ülkede yatırım performansının düştüğü ve hemen hemen her yerde gelir eşitsizliğinde keskin bir yükselişin kaydedildiği ifade edilmektedir. Bu durumdan finans güdümlü küreselleşmeyi sorumlu tutan raporda, sınırları kaldırılmış mal, varlık ve üretim faktörleri piyasalarının makroekonomik istikrar getireceğinin iddia edildiği, neoliberal küreselleşme taraftarlarının enformasyon ve iletişim teknolojisindeki ilerlemelerle birlikte bu güçlerin küresel ekonomiyi sınırları olmayan bir dünyaya doğru sürükleyeceğini ve bilhassa gelişmekte olan ülkelerdeki politika yapıcılarının bu çığır açan değişikliğe direnmemeleri gerektiğini, aslında bu yeni düzenden esas kazançlı çıkacak olanların gelişmekte olan ülkeler olacağını sık sık ileri sürdükleri, ancak bütün bu beklentilerin boşa çıktığı vurgulanmaktadır. O nedenle de sürdürülebilir bir gelecek için kalkınmaya öncelik veren bir küreselleşme önerilmektedir. [72]

Bauman, küreselleşmeyle kişi başına düşen ortama gelir bazında ulusal ekonomiler arasındaki eşitsizlik daralırken, dünyanın en zenginleri ile en yoksulları arasındaki farkın ve ülkelerin kendi içindeki gelir farklılıklarının artmaya devam ettiğine dikkat çekmektedir. Bauman, dünyanın en zengin 20 insanının en yoksul bir milyar insanla eşit kaynaklara sahip olduğunu; dünya nüfusunun en zengin yüzde

[72] "Report of the Secretary-General of UNCTAD to UNCTAD XIII, Development-led Globalization: Towards Sustainable and Inclusive Development Paths" Cenevre, 2011, (Çevrimiçi) http://unctadxiii.org/en/SessionDocument/tdxiii_report_en.pdf, 29 Mayıs2014.

20'sinin üretilen malların yüzde 90'ını, en yoksul yüzde 20'sinin ise ancak yüzde 1'lik kesimini tükettiğini belirterek şunları söylemektedir:

> "Dünyanın her yerinde eşitsizlik hızlı bir şekilde büyüyor; zenginler özellikle de çok zengin olanlar *varlıklarına varlık katarken; fakirler, özellikle de çok fakir olanlar daha da fakirleşiyor*… Dahası, insanlar sadece *zengin oldukları için* zenginleşiyorlar. Fakir olanlar sadece *fakir oldukları* için fakirleşiyorlar." [73]

UNCTAD raporu ve Bauman, küreselleşmenin ekonomik sonuçlarına ilişkin olumsuz olduğu kadar çarpıcı da olan bir bilanço çıkarmaktadır. Küreselleşmenin siyasal bilançosunun da parlak olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle son 20 yıllık dönem, diğer bir ifadeyle sosyalist sistemin çöküşüyle dünya çapında iki kutuplu uluslararası sistemin yerini tek kutuplu sistemin alışı ve bu yeni sistemin ABD'nin çıkarlarına uygun biçimde tek taraflı müdahalelerle dizayn edilmesi süreci, farklı siyasal tepkilere yol açtı. Bir taraftan radikal dinci örgütler ABD ve Batı karşıtı şiddet eylemlerini küresel boyuta çıkarırken, diğer taraftan da küreselleşme karşıtı hareketler özellikle Latin Amerika'da etkili oldular. Radikal dinci örgütlerin sistem karşıtı eylemleri, 11 Eylül 2001'de ABD'de Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine ve Pentagon'a yapılan saldırılarla zirveye çıktı. Latin Amerika'da ise Hugo Chavez liderliğindeki Venezüella'nın başını çektiği Bolivarcı hareket neoliberal politikalara karşı halkçı projeler geliştirerek yıkıcı küreselleşmeye alternatiflerin olduğunu gösterdi. Öte yandan sosyalist sistemin yıkılmasıyla birlikte dünya çapında gelişen mikro milliyetçilik ve etnik başkaldırılar egemen devletlerin eskisinden daha az istikrarlı olmasına yol açtı. Küreselleşme, bu yeni istikrarsızlık kaynağının kontrol edilmesinde de başarısız oldu. Aslında El Kaide gibi radikal hareketler de dahil olmak üzere küresel istikrara dönük bu tehdit ve riskler, ABD öncülüğünde egemen devletlere uluslararası hukuk açısından meşruiyeti tartışmalı müdahalelerin

[73] Zymunt Bauman, **Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?**, Çev. Hakan Keser, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013, s.15-16. (İtalikler orijinal eserdedir.)

bahanesini de oluşturdular. NATO'nun Kosova harekâtı, bu tür müdahalelerin tipik bir örneğini teşkil etmektedir.

Emre Kongar, ABD'nin küreselleşme süreciyle özellikle de sosyalist sistemin çöküşünden sonra iradesini tek taraflı olarak dayatma eğilimine, "Doğrudan kendi güvenliğini ilgilendiren, 'Körfez Savaşı' gibi alanlar dışında, örneğin eski Yugoslavya'daki savaşa da müdahale eden Amerika, 21. yüzyılda bir 'Pax Amerikana' peşindedir. Rakipsiz askeri ve teknolojik gücü ona bu olanağı sağlamaktadır" [74] tespitiyle dikkat çekmektedir. Bu tespitin yapıldığı tarihten günümüze kadar uluslararası plandaki gelişmelerin Kongar'ın öngörüsünü doğrular nitelikte olduğunu söylemek gerekir. Son 20 yıl, ABD'nin çatışmalı ya da kendi çıkarlarına uygun olmayan durumlara genellikle İngiltere'yi de yanına alarak müdahale etme politikasını, giderek yerleşik bir kural haline getirdiğine tanıklık etmektedir.

Küreselleşmenin kültürel ve toplumsal sonuçlarının başında tüketim olmadan varlığını sürdüremeyecek olan kapitalist sistemin tüketim kültürünün dünyanın her köşesine yayılmış olması gelmektedir. Bu yayılmanın temel araçlarından biri de medyadır. Büyük sermaye gruplarının denetiminde olan iletişim araçları, dijital teknolojide kaydedilen muazzam ilerlemenin bir sonucu olarak insanları hızlı biçimde aynı tüketim alışkanlıklarına, yaşam biçimlerine ve beklentilere sahip olan yığınlara dönüştürmektedir.

Dünya çapında kitle iletişimi ağırlıklı olarak Amerikan sermayeli çokuluslu büyük medya şirketleri tarafından yapılmaktadır. O nedenle de aslında dünyada tek yönlü bir iletişim akışı söz konusudur. Küreselleşme taraftarlarına göre malların, sermayenin ve emeğin serbest olarak hareket ettiği günümüz dünyasında enformasyon da serbest biçimde akmaktadır. Oysa medya şirketlerinin sermaye yapısı göz önüne alındığında bu serbest akış iddiası, tek yönlülüğün gizlenmesine hizmet etmektedir. İletişimin akışındaki bu tek yönlülük, beraberinde gelişmekte olan ülkelerin kültürel ve ideolojik bağımlığını getirmektedir. [75]

[74] Kongar, **a.g.e.** , s. 684.
[75] Nazife Güngör, **İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar**, 2. bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013, s. 315.

Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere göre güçlü ekonomik yapılarıyla küreselleşme sürecinden avantajlı çıkmalarına paralel şekilde, Batı'nın ve özellikle ABD'nin tek tipleştirici tüketim kültürü, gelişmekte olan ülkelerin kültürlerini de tehdit etmektedir. Bu durum geleneksel yapılar içinde yaşayan toplumlarda gerilimlere yol açmakta ve kültürel kimliğin korunması çabaları ön plana çıkmaktadır. Yılmaz bu olguya şöyle dikkat çekmektedir:

> "Çağımızda bilgi ve teknoloji yaşanan ortamı hızla değiştirmektedir. Bu hız bireylere ve toplumlara değişimlere rahatça alışacak ve benimseyecek zamanı bırakmamaktadır. Bu nedenle toplumlar ve bireyler ortaya çıkan yeni yapıda kendi dengelerini kaybetme korkusu yaşamaktadır. Belki de bu nedenle toplumlar kendi milli kimliklerini kaybetmemek için çabalamakta, gelişen ve değişen dünyada yok olmamak için etnik ve dini kimliklerine daha fazla sarılmaktadır." [76]

Küreselleşmenin siyasal sonuçları olarak mikro milliyetçiliğin ve radikal akımların ortaya çıkışında gelişmekte olan ülkelerin kültürel olarak Batı dünyasının tahakkümü altında yaşıyor olmasının payının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1.4.3.1. İletişimin Küreselleşmesi

İnsanlık tarihi kadar eski olan iletişimin uluslararası hale gelişi, Avrupa'da kapitalizmin şafağında ulus devletlerin kurulmasıyla başlamıştır. Feodalizm cenderesinden kendini kurtaran burjuvazinin yeni pazar arayışı içinde diğer uluslarla iletişim ağı kurma zorunluluğu, uluslararası iletişim dönemini açmıştır. Kuşkusuz bu durum, iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde mümkün olmuştur. Önce telgraf ve telefonun devreye girmesi, ardından radyo ve televizyon ve nihayet günümüzde dijital teknoloji ve internet sayesinde uluslararası iletişimde tam bir devrim yaşanmıştır. [77]

Başaran ve Yüksel, uluslararası iletişimin değişen aktörler, teknolojiler, politikalar ve kavramlar bütünselliğinde, dünyada gerçekleşen ekonomik, siyasi ve

[76] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 149.
[77] Güngör, **a.ge.**, s. 145.

toplumsal değişimler bağlamında üç döneme ayrılarak incelenmesini önermektedir. Uluslararası iletişim kavramının çıkışından II. Dünya Savaşı'na kadar olan süreç ilk dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde ilk uluslararası iletişim altyapıları kurulmuş ve uluslararası iletişim kurumsallaşmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılından Yeni Dünya Düzeni kavramının telaffuz edildiği 80'lerin ortalarına kadar geçen süreç ikinci dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde yeni aktörler devreye girmiş ve teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. 80'lerin ortalarından günümüze kadar gelen üçüncü dönemin temel özelliği diğer tüm toplumsal süreçler gibi uluslararası iletişim sürecinin de piyasa kurallarına tabi olmasıdır. [78] Üçüncüsünü, küreselleşmenin bir boyutu olarak ele alıp, iletişimin küreselleşme dönemi olarak nitelendirmek mümkündür. Bu döneme teknolojik planda dijital teknolojideki büyük gelişmeler ve internet, ekonomik planda ise telekomünikasyon ile radyo-televizyon alanında devlet tekelinin sona ermesi, medya şirketlerinin yatay, dikey ve çapraz büyümeleri ve nihayet az sayıda dev grubun küresel enformasyon akışını kontrol eder konuma gelmesi damga vurmuştur.

A. Raşit Kaya, üçüncü dönemdeki medya sermayesinin yapısındaki değişiklik ve sonuçlarına ilişkin şunları söylemektedir:

> "Serbest rekabetin özgürlükleri sağlayacağı varsayımı üzerine kurulu bir retorik ile yürütülen deregülasyon politikaları ile telekomünikasyon ve radyo-televizyon alanlarının özel yatırımcılara açılması; kamusal tekellere son verilmesi; alanda sadece mülkiyet yapısını değiştirmemiş, yatırılan sermayenin kompozisyonunu, sektörün yapısını ve genel görünümünü de kökten değiştirmiştir. Bu değişimler söylemdeki amacın aksine tekelleşme eğilimlerini hızlandırmış, kamusal tekellerin yerini alan dev özel kuruluşlar medya dünyasında kesin bir egemenlik kurmuş ve sonunda günümüzün 'global medya'sı oluşmuştur." [79]

90'lı yıllardan itibaren hızlanan küreselleşme sonucunda dünya medya sektörü dokuz ulus ötesi dev şirketin denetimine girmiştir: Disney, AOL Time

[78] Funda Başaran, Hakan Yüksel, "Uluslararası İletişimin Eleştirel Ekonomi-Politiği: Soğuk Savaş'tan Yeniden Yapılandırmalara", **Uluslararası İletişimin Ekonomi Politiği**, Ed. Meltem Bostancı, İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2013, s. 20-21.
[79] A. Raşit Kaya, **İktidar Yumağı: Medya-Sermaye-Devlet**, Ed. Okay Bensoy, Ankara, İmge Kitabevi, 2009, s. 139.

Warner, Viacom, News Corporation, Bertelsmann, General Electric, Sony, AT&T-Liberty Media ve Vivendi Universal. Bu devlerin hepsinin de büyük film stüdyoları, televizyon ağları, kablolu kanalları, dergileri, yayınevleri ve müzik şirketleri vardır. [80] Bu durum küresel medya sektöründe oligopol yapının olduğuna ve enformasyon akışının tek yönlü oluşunun temeline işaret etmektedir.

Bu dev medya şirketlerin yaptığı bölgesel ittifaklar da enformasyon akışının tek yönlü oluşunu pekiştirmektedir. CNN ve CNBC'nin Türkiye'deki ortaklıkları, iletişimin küreselleşmesinin bu boyutuna ilişkin örnekler olarak gösterilebilir.

İletişimin sektörün devleri tarafından kontrol edilen bir "stratejik hammadde" haline dönüştüğünü ileri süren Ramonet, geniş anlamda iletişim sektörünün (enformatik, internet, telefon, media, kültür, viedo oyunları, reklâm, sosyal ağlar) cirosunun 1995 yılında bir trilyon euro'dan 2010 yılında üç trilyon euro'ya çıktığını ve bunun da Dünya Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın yüzde 15'ine karşılık geldiğine dikkat çekmektedir. [81]

İletişimin ve medyanın bu şekilde küreselleşmesi, dünya çapındaki bugünkü durumun söylem düzeyinde idealize edilmesine de katkı sağlamaktadır. Küreselleşen medya, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler ya da Kuzey ile Güney arasında ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal alanlarda mevcut eşitsizliklerden ve dengesizliklerden söz etmekten kaçınmaktadır. Cheviron, medyanın küreselleşmeyi idealize etmeye dolaylı katkı sağlayan ve o nedenle de ideolojik olan bu suskunluğuna ilişkin şunları söylemektedir:

> "Yaygın egemen söylem, egemen medyanın da katkısıyla küreselleşmenin yoksulluğun yaygınlaşması, işsizliğin artması, evsizlerin çoğalması, köylülerin topraklarını kaybetmesi, dünyadaki şiddetin ve gelecek konusundaki belirsizliğin artması anlamına geldiğini hiç dile getirmez. Örneğin Üçüncü Dünya'yı geliştirme çabalarının bu ülkeleri Batı ticaret sisteminin yörüngesine sokmak için harcandığı nadiren dile getirilir."[82]

[80] Herman, Chomsky, **a.g.e**., s. xiii.
[81] Ignacio Ramonet, **L'Explosion du Journalisme: De médias de Masse à la Masse de Médias**, Paris, Éditions Galilée, 2011, s. 51.

[82] Nilgün Tutal Cheviron, **Küresel İletişim**, İstanbul, Ekslibris Yayıncılık, 2014, s. 21.

Kapitalizmin gelişimin ilk dönemlerinde devletin kontrolünde olan basının, zamanla bu çemberi kırmasıyla "dördüncü güç" olarak yasama, yürütme ve yargıyı kamu adına denetler pozisyona gelmesi iletişim tarihi açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte medyanın "dördüncü güç" olarak nitelendirilmesi özellikle sermaye yapısındaki değişikliklere birlikte 20. yüzyılın başından itibaren anlamını yitirmeye başlamıştır. Günümüzde küresel medyanın sermaye yapısı dikkate alındığında eskiden kullanıldığı anlamda "dördüncü güç"ten söz etmek artık mümkün değildir. Güncel tartışmalarda medyanın tarihe karışan bu özelliğine yapılan göndermelerin olsa olsa "eski güzel günler"e duyulan bir özlemin ifadesi olarak değerlendirilmesi gerekir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak iletişimin küreselleşmesi, yönetenler-yönetilenler bağlamında genel olarak birincilerin lehine bir gelişme olarak görünmektedir. Bununla birlikte dijital teknolojinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşmasının sonucu olarak yeni ortaya çıkan "sosyal medya"nın, lehte ve aleyhte tüm tartışmalara rağmen, yönetilenler açısından kamusal alanın yeniden fethi ve enformasyon akışındaki dengesizliği azaltıcı yönde bir imkân sunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1.4.3.2. Enformasyon ve Dezenformasyonun Küreselleşmesi

Günümüzde toplumların her alanına nüfuz eden küreselleşmenin bir sonucu olarak mal ve sermaye gibi enformasyon da dünya çapında serbestçe hareket etmektedir. İletişim araçlarının sermaye yapısı göz önüne alındığında bu durum gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru tek yanlı bir akış olsa da enformasyonun küreselleşmesi reddedilemeyecek bir olgu olarak önümüzde durmaktadır. Enformasyonun küreselleşmesinin ikinci ana nedeni de özellikle dijital teknolojide yaşanan devrimdir. 90'lardan itibaren internetin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi ve hem yazılım hem de donanım alanında kaydedilen büyük ilerlemeler, bu teknolojik devrimin görünen yüzünü oluşturmaktadır. Çok işlevli taşınabilir cihazlarla metin, ses ve görüntüler anlık olarak dünyanın en uzak köşelerine gönderilmektedir. Diğer bir ifadeyle günümüzde enformasyonun önünde fiziki sınırlar artık söz konusu değildir.

Enformasyonun küreselleşmesi olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçlara da yol açmaktadır. İnsanların enformasyona erişimi ve kendi yararına olacak şekilde kullanabilme imkânı muazzam ölçüde artarken, ulaşılan enformasyonun "bolluğu" kimi zaman doğru bilgilenmenin önünde bir engele de dönüşmektedir. Günümüz insanı yaşadığı enformasyon bombardımanı altında neyin, hangi ölçüde doğru olduğunu tespit edebilmekte güçlükler yaşamaktadır. İletişimin tek yönlü akışının bir sonucu olarak küreselleşen medya şirketlerinin ve Associated Press, Reuters, Agence France-Presse gibi uluslararası haber ajanslarının servis ettiği haberler kamuoyunun oluşturulmasında ve bunun sonucunda kitlelerin belirli hedeflere yönelik olarak manipüle edilmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Dezenformasyon bu tür manipülasyonun bir aracı olarak ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde dezenformasyonun yapısal olduğunu savunan Ángel López García şunları söylemektedir:

> "Aynı anda dezenforme edilmeden enforme olmak imkânsızdır. Diğer bir ifadeyle, enformasyonun dezenformasyon ile çakıştığı bir noktaya geldik. Enformasyon olmayan bir çağda yaşamaktayız, öyle ki, enformasyon toplumunun genelleşmesi olarak tarif edilen küresel köy, paradoksal biçimde yurttaşların her zamankinden daha fazla dezenformasyona açık hale getirmektedir." [83]

O halde, enformasyonun küreselleşmesine paralel olarak dezenformasyonun da küreselleşmesinden söz edilebilir ve bu olgu en az birincisi kadar insanlık açısından önem arz etmektedir. Çünkü söz konusu olan kamunun doğru bilgilenme hakkıdır ve bu hak küreselleşmeyle birlikte dünya çapında ihlal edilmektedir. Bunun sonucu olarak küresel sistemi kontrolü altında tutan ABD ve müttefikleri, tek yönlü enformasyon akışı sayesinde kendi çıkarlarıyla uyumlu ancak bir bütün olarak dünya halkları için yıkıcı sonuçlar veren politikalarını hayata geçirebilecek kamuoyu desteğini sağlayabilmektedirler.

[83] Quintero vd., **a.g.e.**, s. 161.

II. NATO'NUN KOSOVA HAREKÂTI VE DEZENFORMASYON

NATO'nun Kosova'daki soruna çözüm bulma iddiasıyla 1999 yılında düzenlediği Müttefik Güç Harekâtı, uluslararası medyanın Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç ve Sırplara odaklanan dezenformasyon kampanyası sayesinde meşruluk kazandı ve uluslararası kamuoyunun desteğini aldı. Yayın organları Sırpları barış çabalarını elinin tersiyle iten, Kosova'da etnik temizlik yapan taraf olarak sunarken, Arnavutları barıştan yana ve korunmaya muhtaç kesim olarak gösterdi. Brüksel'deki NATO karargâhında her gün düzenli olarak yapılan basın toplantılarında harekâtın "başarılı" seyrine ilişkin bilgiler verilirken, sivil kayıplar gizlendi ya da "colletaral damage" yani "yanlışlıkla oldu" demeye getirilerek geçiştirilmeye çalışıldı. Kosova'da etnik temizliğin önüne geçme iddiasıyla düzenlenen harekât, yüz binlerce Kosovalının mülteci konumuna düşmesine rağmen devam ettirildi. 78 gün boyunca Avrupa'nın orta yeri bombalandı; sadece askeri hedefler değil, yollar, köprüler, fabrikalar, rafineriler, elektrik santralleri, sanayi tesisleri, medya kuruluşları, verici istasyonları, eğitim kurumları, hatta hapishaneler bile vuruldu. Diğer bir ifadeyle Kosova'da etnik temizliğin önüne geçme iddiasıyla egemen bir ülkenin alt yapısı çökertildi.

Medya kuruluşları bu süreçte emperyalist güç merkezleri açısından paha biçilmez bir rol oynadı. Uluslararası planda yürütülen bir dezenformasyon kampanyası olmadan böyle bir harekâtın düzenlenmesi ve yürütülmesi mümkün olamazdı. Çalışmanın bu bölümünde Kosova sorununun tarihsel arka planına göz atıldıktan sonra insani müdahale konsepti ele alınacak ve ardından da medya-savaş ilişkisi çerçevesinde söz konusu dezenformasyon kampanyasına odaklanılacaktır.

2.1. Kosova Sorununun Tarihsel Arka Planı

Balkanlar'ın kuzeybatısında yer alan, kuzeybatıdan Karadağ, kuzey ve doğudan Sırbistan, güneyden Makedonya ve güneybatıdan Arnavutluk ile çevrili Kosova, tarih boyunca egemenlik mücadelelerine sahne olan tartışmalı bir bölge

olma özelliğini korumuştur. Hem Sırplar hem de Arnavutlar, Kosova'nın asıl sahibi olduklarını iddia etmişlerdir. Bu temelde yürütülen egemenlik mücadelesi Kosova tarihine damga vurmuştur. Genç Osmanlı devletinin genişlemek için Rumeli'ye yönelmesi de bu tartışmalı sürecin tarihsel açıdan önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. 1389'daki 1. Kosova Savaşı, bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin dönüm noktasını teşkil etmektedir. Bu tarihten itibaren Osmanlı faktörü, Sırp-Arnavut çekişmesinde etkili olmuştur.

Sırpların bakış açısına göre, Kosova tarihi Sırp ulusal ve dinsel kimliğinin gelişiminin merkezinde yer almaktadır. Ortaçağ Kosovası, Sırbistan'ın beşiği olarak kabul edilmektedir. Sırplar, Kosova'nın Osmanlı egemenliğine girmesine yol açan 1389 savaşının olmaması durumunda bölgedeki hâkimiyet ve çoğunluklarının devam edecek olduğunu savuna gelmişlerdir. Arnavutlar ise 6. ve 7. yüzyıllarda gerçekleşen Slav istilasından çok önce bölgede ataları olarak gördükleri İlirler ve Dardanların yaşamakta olduğunu ileri sürerek, Kosova'yı kendi yurtları olarak kabul etmişlerdir.[1] Sırp akademisyenler ise Arnavutların, göçebe topluluklar ile İlirler ve Dardanların Roma Katolik Kilisesi'nin egemenliğine girmeyen kesimleri arasında yapılan evliliklerin sonucu olarak tarih sahnesine çıktıklarını ileri sürmüşlerdir. Slavların 6. yüzyıldan itibaren bölgeye gelişi, Arnavutların doğuya doğru hareketine ve Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Bizans ile ilişkilenmelerine yol açmıştır. 12. yüzyıla gelindiğinde bugünkü Arnavutluk'un kuzeyi ve Kosova bölgesinde tarıma elverişli arazilerin hemen hemen tümü Sırpların eline geçmiş durumdaydı. 1190 yılından itibaren Kosova, Ortaçağ Sırp devletinin idari ve kültürel merkezi olmuş ve iki yüzyıl Nemanjic hanedanlığı tarafından yönetilmiştir. Sırpların günümüzde Kosova'yı "eski Sırbistan" olarak nitelendirmelerinin nedeni de budur. Ancak Sırpların 1389'de Osmanlılara yenilmesi ile bu egemenlik durumu son bulmuştur. Bu yenilginin sonuçlarından biri bölgeden doğuya doğru göç eden Arnavutların yeniden Kosova'ya dönmeleridir. Bu dönemde Arnavutların büyük çoğunluğu Hıristiyan idi ve Sırplar ile uyum içinde yaşıyorlardı. Zamanla Arnavutlar ve daha az olarak da Sırplar Müslümanlığı kabul

[1] Tim Judah'tan aktaran: Bridgette Martin, "Secession and Statehood: The International Legal Status of Kosovo", October 2008, (Çevrimçi) http://www.otago.ac.nz/law/research/journals/ otago036276. pdf, 6 Haziran 2014, s. 7.

etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri zaferlerinin bir sonucu olarak Sırplar büyük kitleler halinde Kosova'yı terk ederek kuzeye doğru Belgrad bölgesine göç etmişlerdir. Sırplar bu nüfus hareketini "Büyük Göç" olarak nitelendirmektedirler. Kosova'da Sırpların boşalttığı yerlere Arnavutlar yerleşmiştir.[2] "Büyük Göç" ile 1690'da 400-500 bin Sırp'ın Kosova'yı terk etmesi bölgenin etnik yapısında radikal bir değişikliğe yol açmıştır. O tarihten itibaren Kosova'da Arnavut nüfus, yüksek doğum oranlarının da etkisiyle günümüze kadar artmaya devam etmiştir.[3]

Sırplar, Osmanlı yönetimi altında Kosova'da Müslüman nüfusun artarken, Hıristiyan nüfusun azalmasından, Osmanlı'nın İslamlaştırma politikasının sonucu olarak bölgeye Arnavut ve Türk unsurların yerleştirilmesini sorumlu tutmaktadırlar. Robert Bideleux ise bu görüşün kusurlu olduğunu şöyle savunmaktadır:

> "Osmanlılar, Ortodoks kilisesini bir toplumsal kontrol aracı olarak değerlendirdiler, aktif kolonizasyon ve İslamlaştırmadan genel olarak uzak durdular. Arnavutlar, İslamiyeti ancak tedricen kabul ettiler. Müslüman nüfusun artışı, tümden Hıristiyan Slavların yerine Müslüman Arnavut ve Türklerin yerleştirilmesine dayandırılamaz. Sırplar akıl işi olmayan Habsburg istilasını destekledi ve pek çoğu Osmanlı'nın misilleme yapacağı korkusuyla bölgeyi terk ederek selameti Avusturya'da buldu." [4]

Osmanlıların Ruslara "93 Harbi" olarak da bilinen 1877-1878 savaşında yenilmesinin ardından imzalanan Ayestefanos Anlaşması ile Sırplar Kosova'nın Mitroviça ve Priştina bölgelerini kontrol altına aldılar. Bu duruma tepki olarak Arnavut milliyetçiler Prizren'de bir konferans topladı. Kosova ve batı Makedonya'dan gelen ve esas amacı Kosova'nın Osmanlı egemenliğinde kalmasını sağlamak olan Müslüman toprak sahiplerinden oluşan 300 delegenin katıldığı bu konferansta ünlü "Prizren Birliği " kuruldu. Arnavutların Osmanlı yönetimi altında birleşmesinden yana olan Arnavut entelektüeller de bu birliğe katıldı. Osmanlı padişahı II. Abdülhamit, bölgedeki Hıristiyan ve pan-Slavik ağırlığa karşı ağırlık

[2] G. Richard Jansen, "Albanians and Serbs in Kosovo: An Abbreviated History, An Opening for the The Islamic Jihad in Europe" July 22, 2008, (Çevrimiçi) http://lamar. colostate.edu/ ~grjan/ kosovohistory.html, 6 Haziran 2013.
[3] Dick Leurdijk, Dick Zandee'den aktaran: Martin, **a.g.e.**, s. 8.
[4] Robert Bideleux, "Kosovo's Conflicts", **History Today**, C. 48, No. 11, November 1998, s. 30.

oluşturan bu birliği destekledi. Bu oluşum daha sonra imparatorluğun zayıflamasına paralel olarak özerkliğe yöneldi ve Kosova'da yaşayan Sırplar kitleler halinde bölgeyi terk ederek kuzeye, Sırbistan'a göç etti. 1912 yılındaki I. Balkan Savaşı'nda Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan, Osmanlı ile ittifak halinde olan Arnavutluk'a saldırdı. Sırp askerleri çoğunlukla Arnavutların yaşadığı Kosova'ya girerken, Arnavutlar da dağlık bölgelere çekildiler. Sırp köylüler askerlerin peşinden Kosova'ya akın ederek Arnavutların boşalttığı topraklara yerleştiler. Arnavutların karşılık vermesine rağmen Kosova Sırp kontrolüne girdi. 1912 yılında Londra'da yapılan Büyükelçiler Konferansı'nda da Kosova, Sırbistan'ın egemenliği altına sokuldu ve bu durum 1999 ortalarına kadar değişmedi. [5]

Kosova'nın Sırp egemenliğine girmesi bölgedeki Sırp-Arnavut çatışmasının izleyen yıllarda daha da şiddetlenmesine yol açmıştır. Hem birinci hem de ikinci dünya savaşı, her iki taraf için de ağır kayıp ve acılarla dolu gelişmelere sahne olmuştur. Her iki savaşta da emperyalist güçlerin yedeğine giren Arnavutlar, Sırpların Kosova'dan sürülmesinde rol oynamışlar ancak daha sonra karşı misillemelerle ağır kayıplar vermişlerdir. Özet olarak 1914'ten 1945'e kadarki tarih dilimine göçler, geri dönüşler, katliamlar ve misillemeler damgasını vurmuştur.

Kosova, 1945 yılında Sırbistan Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak Yugoslavya Federasyonu'nun çatısı altına alındı ve Arnavutlara "ulusal azınlık" statüsü tanındı. Tito'nun liderliğindeki yeni rejim Kosova'da Arnavutlar için yüzlerce yeni okul ve kültür kurumu açtı. 1963 anayasasında Kosova'dan "özerk bölge" olarak söz edildi. Kosova, siyasal gücü Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlere radikal biçimde devreden 1974 anayasasında ise "Sosyalist Özerk Bölge" olarak Yugoslavya'nın kurucu unsuru haline geldi ve federal kurumlarda doğrudan temsil ve oy hakkına sahip oldu.[6]

Tito'nun stratejisi Yugoslavya'da etnik gruplar arasında barış içinde bir arada yaşamayı kolaylaştıracak tedbirleri anayasa hükmü haline getirmekti. Kosova için de aynı strateji gereği bölgedeki etnik topluluklara ve liderlerine anayasal yetki

[5] Jansen, **a.g.e.**
[6] Bideleux, **a.g.e.**, s. 31.

ve siyasal kontrol imkânı sağlandı. Bununla birlikte Kosovalı Arnavutlar, cumhuriyet olarak resmen tanınmamaktan, Kosovalı Sırplar ise Arnavutlara verilen tavizlerden son derece rahatsız oldular. Neticede Tito'nun stratejisi hem Arnavutlarda hem de Sırplarda küskünlüğe yol açtı ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte çatışmayı şiddetlendirecek bir potansiyel yarattı. [7]

Kosova'ya "Sosyalist Özerk Bölge" statüsü tanınmasının yanı sıra sosyal göstergelerde önemli gelişmeler de kaydedildi. Bölge birçok açıdan Yugoslavya Federasyonu'nun en zengin cumhuriyetlerine yetişti. 1978 yılına gelindiğinde Kosova'da elektriği ve suyu olmayan köy kalmamıştı. Nüfusun yüzde 57'si kentlerde yaşıyordu ve ortalama yaşam beklentisi 68 yıla çıkmıştı. Çocukların yüzde 95'i ilkokul eğitimi alıyordu. 1952'de 8527 kişiye bir doktor düşerken, bu oran 1978'de 2009 kişiye bir doktor düzeyine çıkmıştı. Ne var ki, bu gelişmeler bölge nüfusunda ciddi bir patlamayı da beraberinde getirdi. Yürütülen sermaye-yoğun sanayileşme stratejisi, nüfus artışıyla birlikte işsizlik oranında büyük bir artışa yol açtı. 1971 yılında yüzde 18,6 olan işsizlik oranı, 1981'de yüzde 27,5'e, 1989'da ise yüzde 57'ye fırladı. Bu şartlarda toplumsal huzursuzlukların baş göstermesi kaçınılmazdı. Priştina Mart-Mayıs 1981'de büyük öğrenci protestolarına sahne oldu. Bu gösterileri kentlerdeki ayaklanmalar ve Kosova'ya cumhuriyet statüsü verilmesi ve ayrılma hakkının tanınması talepleri izledi. Bu olaylarda en az 10 kişi öldürüldü ve çok sayıda kişi de yaralandı. Binlerce kişi hapse atıldı ve/veya Kosova Komünistler Birliği'nden ihraç edildi. Bu durum, Kosova nüfusunun 1961'de yüzde 27,4'ünü oluştururken 1981'de yüzde 15'e (1991'de ise yüzde 10'a) düşen Sırplara yönelik sert tepkilere yol açtı. 24 Nisan 1987'de Sırbistan lideri Slobodan Miloseviç Arnavutların kötü muamelelerine karşı öfkesi kabaran Sırpları sakinleştirmek için Kosova'ya gitti. Yaptığı ateşli konuşmayı "Kimse sizi dövmeye cesaret edemeyecek!" sözleriyle bitirdi. Sırp televizyonunda tekrar tekrar yayınlanan bu konuşma Miloseviç'i Sırp milliyetçiliğinin yeniden canlanmasının öncüsü haline getirdi. Miloseviç, Aralık 1987'de Sırbistan Devlet Başkanı oldu. 1989 yılının başlarında Sırp parlamentosu Sırbistan'ın Kosova üzerinde yeniden kontrolünü kuran anayasa değişikliklerini kabul etti. Bu değişiklikleri, olağanüstü hal yönetimi altında

[7] Michael Lund, "Kosovo-Chronology", (Çevrimiçi) http://www.usc.edu/dept/LAS/ir/cews/ database/ Kosovo/kosovo.pdf, 8 Haziran 2014.

olan Kosova'daki parlamento tarafından da onaylandı. Böylelikle Kosova'nın statüsünde 1974 öncesine dönülmüş oldu. 1990 ortalarında Sırplar, Kosova radyo ve televizyonu ile başlıca sanayi kuruluşlarını kontrol altına aldılar. Bölgedeki önde gelen gazeteler, tiyatrolar, kütüphaneler ve müzeler kapatıldı. Okul müfredatları "Sırplaştırıldı" ve Kosovalı öğretmenler işten atıldı. Bu arada Sırpların Kosova'daki "Sırplaştırma" operasyonlarıyla birlikte Arnavutlar, Dr. İbrahim Rugova tarafından Aralık 1989'da kurulan Demokratik Kosova Birliği (LDK - Lidhja demokratike e Kosovës) önderliğinde barışçıl direnişe geçtiler.[8]

Federal hükümetin siyasal planda marjinalleştirme atağına karşı Kosovalı Arnavutlar, Temmuz 1990'da Kosova'nın Yugoslav devleti içinde bağımsız cumhuriyet olacağını ilan ettiler. Slovenya ve Hırvatistan'ın 1991 yılında Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılması üzerine Rugova, Arnavutların parçalanan Yugoslavya içinde kalmayacağını söyledi.[9] Arnavutlar, Eylül 1991'de Kosova'nın egemenlik ve bağımsızlığıyla ilgili bir referandum düzenlediler. Katılım oranı yüzde 87 olan referandumda bağımsızlıktan yana oy kullananların oranı yüzde 99,87 idi. Arnavutlar, Mayıs 1992'de devlet başkanlığı ve parlamento seçimlerine gittiler. LDK seçimlerde yüzde 76,44'lük bir çoğunluk sağladı ve Rugova, Kosova Devlet Başkanı oldu. [10]

Kosovalı Arnavutlar bu şekilde bir taraftan siyasal planda tek taraflı bağımsızlık ilan ederken diğer taraftan da işlerinden kovulan öğretmenlerin ders verdiği paralel üniversite ve eğitim sistemlerini kurdular. Aynı şekilde işlerinden atılan doktor ve hemşirelerle paralel bir sağlık sistemi de oluşturuldu. Ancak finansman imkânlarının çok kısıtlı olması nedeniyle yoksulluk ve hastalıklar tırmanışa geçti. Toplumsal yaşamdaki bu sıkıntıların yanı sıra uluslararası plandaki gelişmeler de Kosovalı Arnavutlar için parlak değildi. Eski Yugoslavya üzerine yapılan uluslararası görüşmelerde Kosova önemsiz bir unsur olarak kenara itildi.

[8] Bideleux, **a.g.e.**, s. 32.
[9] Lund, **a.g.e.**
[10] Keiichi Kubo, "Why Kosovar Albanians Took Up Arms against the Serbian Regime: The Genesis and Expansion of the UÇK in Kosovo", **Europe-Asia Studies**, C. 62, No. 7, September 2010, s. 1138.

Kosovalı Arnavutların pek çoğu Kasım 1995'te Dayton Anlaşması'ndan sonra Rugova'nın takındığı pasif tutumdan dolayı hayal kırıklığına uğradı. [11]

Hırvatistan ve Bosna savaşlarına son vererek Yugoslavya'ya barışı getiren Dayton Anlaşması'ndan sonra uluslararası aktörlerin Belgrad'a yönelik almış olduğu tavır da Arnavutların hayal kırıklığını artırdı. BM, Yugoslavya'ya uyguladığı ambargoyu kaldırdı. AB ülkeleri Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni resmen tanıdı. Bonn ve Belgrad, Almanya'daki 100 bin Arnavut mültecinin geri dönüşü konusunda anlaşmaya vardı. Kısacası Belgrad'ı Kosova konusunda geri adım attıracak uluslararası baskı artık söz konusu değildi.[12]

Bütün bunlar silahlı mücadeleyi temel alan bir gerilla örgütü olan Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (UÇK-Ushtria Çlirimtare e Kosovës) 1996'da yavaş yavaş tarih sahnesine çıkmasının ve Kosova'daki yüzlerce yıllık Sırp-Arnavut çatışmasında 1998 yılıyla birlikte yeni bir döneme girilmesinin yolunu açtı.

2.1.1. NATO Harekâtı Öncesinde Kosova'daki Durum

Kubo, UÇK'nın tarihsel gelişiminin üç aşamadan geçtiğini ileri sürmektedir. Hazırlık aşaması olarak nitelendirdiği birinci aşama 1970'lerden 1996'ya, başlangıç aşaması 1996'dan Mart 1998'e ve yaygınlaşma aşaması Mart 1998'den sonraki dönemi kapsamaktadır. [13]

UÇK'ya başlangıç aşamasında Alman gizli servisi tarafından eğitim ve ekipman desteği verildiği; yaygınlaşma aşamasında ABD ve NATO'nun örgütle ilişkiye geçtiği ileri sürülmektedir. UÇK'nın bu çerçevede Pentagon'un yarı resmi onayıyla faaliyet gösteren ve Hırvat ordusunun kuruluşunda anahtar rol oynayan Military and Professional Resources International (MPRI) paralı asker şirketiyle uzun dönemli bir eğitim anlaşması imzaladığı da kaydedilmektedir. [14]

NATO'nun harekâtına kapıyı açan gelişmeler UÇK'nın Sırp güvenlik güçlerine dönük eylemlerini tırmandırmasıyla hızlanmıştır. Sırp güvenlik güçlerinin

[11] Bideleux, **a.g.e.**, s. 32.
[12] Petritsch, W. , Pichler, R.'den aktaran: Kubo, **a.g.e.**, s. 1144.
[13] **a.e.**, s. 1136.
[14] Tania Noctiummes, Jean-Pierre Page "Appendix: War in Yugoslavia: Preparatory Manipulations-Human Rights, Diplomacy, the KLA", **Socialism and Democracy,** C. 13, No. 2, 1999, s. 97.

UÇK'nın güçlü bir kitle tabanına sahip olduğu Drenica bölgesinde 28 Şubat-7 Mart 1998'de yaptığı operasyonlarda 100'e yakın Arnavut'un öldürülmesi örgütün tüm Kosova'ya yayılmasını tetikledi. Rugova'nın barışçıl direniş yöntemlerinin sonuç almasından umudunu kesen genç Arnavutlar yönünü dağa çevirdi. UÇK saflarına katılanların sayısı temmuz ayında 25 bine ulaştı. Örgütün bu hızlı gelişimi Kosova'daki silahlı çatışmaların tırmanmasına yol açtı. UÇK tarafından 1997 yılında 70 saldırı düzenlenmişken bu sayı 1998 yılının son dokuz ayı itibariyle 1470'e yükseldi. UÇK, 1998 yazında Kosova'daki üç ana yolun denetimini ele geçirmişti. [15] International Crisis Group tarafından Eylül 1998'de yayınlanan raporda UÇK'nın temmuz ortalarında Kosova'nın yüzde 40'ında kontrolü ele geçirdiği iddiasına dikkat çekiliyordu. [16]

Belgrad, Temmuz 1998'den itibaren UÇK'yı bastırmak için Kosova'daki polis güçlerine destek amacıyla ordu birliklerini devreye soktu. Operasyonlar nedeniyle 200-300 bin Arnavut evlerini terk ederek dağlık ve ormanlık bölgelere çekildi. [17] International Crisis Group da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne dayanarak 1 Eylül 1998 tarihi itibariyle Kosova'daki çatışmalar nedeniyle 241 bin 700 sivilin yerlerinden edildiğine dikkat çekti. [18]

Çatışmalar nedeniyle sivillerin evlerini terk etmelerinin uluslararası medyada giderek daha çok yer bulmaya başlaması, Miloseviç üzerinde askeri operasyonları durdurması yönündeki uluslararası baskıları artırdı. BM Güvenlik Konseyi 23 Eylül 1998'de 1199 sayılı karar tasarısını kabul etti. Kararla ateşkese, güvenlik güçlerinin bölgeden çekilmesine ve uluslararası gözlemcilik çabalarının desteklenmesine çağrı yapıldı. Ertesi gün NATO, Yugoslavya'ya karşı hava harekâtı için hazırlıklara başlanılması kararı aldı. [19]

NATO Genel Sekreteri, 24 Eylül 1988'de yaptığı yazılı basın açıklamasında, sınırlı ve aşamalı bir hava harekâtı için Kuzey Atlantik Konseyi'nin

---

[15] Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi tutanaklarından aktaran: Kubo, **a.g.e.**, s. 1146-1148.

[16] "Kosovo's Long Hot Summer: Briefing on Military, Humanitarian and Political Developments in Kosovo", ICG Balkans Report, No. 41, 2 September 1998, (Çevrimiçi) http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/Kosovo%203.pdf, s. 5, 10 Haziran 2014.

[17] Uluslararası Bağımsız Kosova Komisyonu'nun Kosova Raporu'ndan (2000) aktaran: Kubo, **a.g.e.**, s. 1148.

[18] "Kosovo's Long Hot Summer", s. 8.

[19] Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi tutanaklarından aktaran: Kubo, **a.g.e.**, s. 1148.

ACTWARN (aktivasyon uyarısı) yapılmasını onayladığını belirterek "Bugünkü karar, NATO'nun gerekli olması halinde kuvvet kullanmaya hazır olduğuna dair önemli bir siyasal işarettir" açıklamasını yaptı. Basın açıklamasında Belgrad yönetiminin yapması gerekenler şu şekilde sıralandı:

- Halka karşı baskıcı hareketlere son verilmesi,
- Kosova krizine görüşmeler yoluyla siyasal bir çözüm aranılması,
- İnsani durumun iyileştirilmesi için derhal adım atılması. [20]

Bu gelişmelerin hemen ardından 1995 yılındaki Dayton Anlaşması'nın mimarı olarak diplomasi tarihine geçen ABD Özel Temsilcisi Richard Holbrooke, Miloseviç ile görüşmeler yapmak üzere Belgrad'a gitti. Taraflar arasında 13 Ekim'de varılan anlaşmaya göre ekim ayının sonunda yaklaşık dört bin Sırp özel polis gücü Kosova'dan çekildi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü'nün (AGİT) iki bin kişiden oluşan gözlemci heyeti anlaşmanın koşullarına uyulup uyulmadığını denetlemek üzere bölgeye yerleştirildi. Gelgelelim bu anlaşma Kosova'ya barış getirmedi. Çünkü UÇK, Sırp güçlerinin bölgeden çekilmesinden yararlanarak askeri eylemlerine yeniden başladı. UÇK komutanları Holbrooke'un kotardığı anlaşmanın örgütün hayatını kurtardığını sonradan itiraf etmişlerdir. Çatışmaların azaldığı dönemde UÇK savaşçıları, daha önce terk ettikleri ve çekilme nedeniyle Sırpların artık kontrol edemediği köylere geri dönerek ciddi eğitimden geçme imkânına kavuştular. Diğer taraftan oldukça kaotik durumda olan UÇK komuta yapısı da bu dönemde sağlamlaştırıldı. Aynı dönemde BM, NATO ve AGİT'in provokatif eylemlerine son vermesi çağrılarına yapmasına rağmen UÇK, askeri faaliyetine ara vermedi. Bu durum karşısında Sırp ordusu yeniden ve çok daha güçlü bir şekilde tanklar ve ağır silahlarla Kosova'ya girerek, çeşitli bölgelerde kalıcı mevzilere yerleşti. [21]

Ateşkes anlaşmasına uymayan UÇK'nın eylemleri karşısında Sırp ordusunun yeniden Kosova'ya girmesi kaçınılmaz olarak çatışmaların tırmanmasına yol açtı. ABD, İngiltere, Almanya, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu Temas Grubu'nun

[20] Press Statement, 24 September 1998, (Çevrimiçi) http://www.nato.int/docu/pr/1998/ p980924e. htm, 10 Haziran 2014.
[21] Kubo, **a.g.e.**, s. 1148-1149.

girişimiyle, Sırplar ve Arnavutlar arasında kalıcı bir çözüm sağlanması amacıyla Paris yakınlarındaki Rambouillet Şatosu'nda Şubat 1999'da barış görüşmeleri başladı. Ancak Rambouillet görüşmeleri sürerken ABD tarafından başlangıçtaki metine ek yapılması Sırp tarafının ve Rusya'nın anlaşmayı reddetmelerine yol açtı. ABD, İngiliz ve Arnavut heyetleri tarafından 18 Mart'ta imzalanan anlaşmayı Belgrad'ın reddetmesi NATO hava harekâtının temel gerekçesi yapıldı ve ittifak altı gün sonra egemen bir ülkeyi BM Güvenlik Konseyi'nin açık izni olmadan bombalamaya başladı. Kosova sorunuyla ilgili küresel çaptaki dezenformasyonun anlaşılması için söz konusu görüşme sürecinin daha yakından incelenmesi gerekmektedir.

2.1.2. Rambouillet Görüşmeleri

Rambouillet görüşmeleri 6 Şubat 1999'da başladı. Görüşmeler resmi olarak Fransa ve İngiltere dışişleri bakanlarının eşbaşkanlığında yürütüldü. Sırp ve Arnavut tarafının yanı sıra Temas Grubu ülkelerinin heyetlerinin katıldığı görüşmeler AGİT, AB ve diğer kurumların temsilcileri tarafından da izlendi. Bununla birlikte özlü görüşmeler, Temas Grubu'nca atanan üç temsilci Büyükelçi Christopher Hill (ABD), Büyükelçi Wolfgang Petritsch (AB) ve Büyükelçi Boris Mayorski (Rusya) ve bu büyükelçileri temsil eden hukuk uzmanları tarafından yürütüldü.[22] Kosova'nın çok geniş çaplı özerk yönetime kavuşmasını da öngören görüşmelerinin planlanan kapanışı olan 19 Şubat'tan bir gün önce Hill tarafından anlaşma metninde değişiklik yapılması üzerine özellikle askeri konuları içeren Ek-B bölümüyle ilgili tartışmalar çıktı. Bunun üzerine görüşmeler bir ay daha uzatıldı.

Büyükelçi Hill tarafından masaya konulan anlaşma metnine göre Kosova'nın kendi parlamentosu, devlet başkanı, başbakanı, yüksek mahkemesi ve güvenlik teşkilatı olacaktı. Yeni Kosova yönetimine federal parlamentonun kabul ettiği yasaları reddetme ve bağımsız dış politika izleme hakkı da tanınıyordu. Yugoslavya Federasyonu'nun tüm ordu ve polis birlikleri anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte geri çekilecek, Kosova'nın güvenliğini yeni oluşturulacak

[22] Marc Weller, "Rambouillet Conference on Kosovo", **International Affairs**, C. 75, No. 2, 1999, s. 227.

Kosova polisi üstlenecekti. UÇK üyeleri, anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte silah bırakarak bu polis gücüne katılabileceklerdi. Ancak Kosova'da asıl söz sahibi, bölgeye yerleştirilecek 28 bin askerden oluşan NATO gücü olacaktı. KFOR olarak anılan bu güç, anlaşmanın şartlarına tarafların uyması için gerekli zoru uygulama hakkına sahipti. "Çokuluslu Uygulama Gücü'nün Statüsü" başlıklı Ek-B metni, Yugoslavya'nın tümünü kapsayan ve egemenlik hakkını açıkça ihlal eden şu bölümleri içeriyordu:

Bölüm 6a: NATO, her türlü hukuki yargılama sürecinden muaf olacaktır.

Bölüm 6b: NATO personeli, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nde işledikleri hiçbir suçtan hiçbir şart altında ve hiçbir zaman yargılanmayacaktır.

Bölüm 7: Federal Yugoslavya Cumhuriyeti yetkilileri NATO personelini hiçbir şekilde gözaltına alamayacak, hakkında soruşturma yürütemeyecek ya da tutuklamayacaktır.

Bölüm 8: NATO personeli, araç, gemi, uçak ve ekipmanlarıyla birlikte, hava sahası ve karasuları da dahil olmak üzere Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin tümünde serbest ve sınırlandırılmamış geçiş ve engelsiz erişim hakkına sahip olacaktır. Bu madde, destek, eğitim ve harekât için gerekli olan her türlü alan ya da tesisin açık hava karargâhı kurma, manevra ve konaklama amacıyla kullanılmasını da içerir.

Bölüm 11: NATO, havaalanlarını, karayollarını, demiryollarını ve limanları ücret, vergi, resim, harç türünden herhangi bir ödeme yapmadan kullanma hakkına sahiptir.

Bölüm 15: Taraflar (Yugoslav ve Kosovo yönetimleri) talep edilmesi halinde NATO tarafından gerekli görülen radyo-televizyon yayınları da dahil olmak üzere tüm telekomünikasyon hizmetlerini sağlayacaktır. Bu madde, tam iletişim imkânını garanti edecek araç ve servislerden yararlanılması ve bu amaç için ücretsiz olarak elektromanyetik alanın tümünün kullanılması haklarını içermektedir.

Bölüm 22: NATO, faaliyetlerinin yürütülmesinde Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin yol, köprü, tünel, bina ve kamu tesisi gibi belirli altyapısında değişiklikler ya da iyileştirmeler yapma ihtiyacı duyabilir. [23]

Şartlardan açıkça görüldüğü gibi Rambouillet Anlaşması'na imza konulması egemenlik haklarından vazgeçilmesinin kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Uluslararası medya Arnavut tarafının anlaşmayı imzalayarak sağduyulu davrandığı oysa Sırp tarafının uzlaşmaz bir tutum benimsediği ve görüşme masasından kalktığı, o nedenle de müdahaleden başka bir seçeneğinin kalmadığı temasını işleyerek NATO hava harekâtının meşruluğunun sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu tek yanlı haber akışının neticesinde günümüzde insanların zihinlerinde "NATO, uzlaşmaz Miloseviç'i hizaya getirmek zorunda kaldı" imgesinin hâlâ canlılığını koruduğunu söylemek mümkündür.

Oysa ABD diplomasinin duayenlerinden sayılan eski dışişleri bakanı Henry Kissinger'ın Belgrad'ın Rambouillet'de imzalamadığı anlaşma metnine dair söylemiş oldukları bile meselenin özünün ortaya konulması ve uluslararası medyanın yaydığı "gerçeklik"ten başka bir gerçekliğin olduğunun gösterilmesi açısından son derece işlevseldir:

> "Sırbistan'ın Yugoslavya'nın tümüne NATO askerlerinin girmesine izin vermesini şart koşan Rambouillet metni, bir provokasyondu, bombardımanın başlatılması için bir bahaneydi. Rambouillet iyilik meleği bir Sırp'ın bile kabul edebileceği bir metin değildi. Asla o şekilde sunulmaması gereken berbat bir diplomatik metindi." [24]

Rambouillet görüşmeleriyle ilgili hatırlatılması gereken önemli bir nokta daha vardır. Belgrad görüşmelerde sunulan metnin Kosova'nın siyasi geleceğine ilişkin kısmını görüşmeyi ve imzalamayı kabul etmiş, ancak egemenliğinin açıkça ihlali anlamına gelen askeri bölümünü reddetmiştir. Ayrıca siyasi anlaşmanın uygulanmasını denetleyecek askeri güç olarak NATO'nun yerine uluslararası bir gücün yerleştirilmesine sıcak bakmıştır. Buna karşılık ABD Dışişleri Bakanı

[23] Richard Becker, "The Rambouillet Agreement: A Declaration of War Disguised As a Peace Agreement", (Çevrimiçi) http://www.slobodan-milosevic.org/rambouillet-analysis.htm, 13 Haziran 2014.

[24] Cold War Warrior Scorns 'New Morality' , **The Daily Telegraph**, 28 Haziran 1999.

Madeleine Albright, Belgrad'ın anlaşmanın bir bölümünü imzalamak üzere seçme hakkının olmadığını, tümüne imza koyması gerektiğini ve Kosova'ya NATO dışında askeri bir gücün yerleştirilmesine karşı olduklarını ifade etmiştir. [25] Dolayısıyla Belgrad yönetimine masadan kalkmaktan başka seçenek bırakmayarak NATO harekâtına kapı açılmıştır.

NATO harekâtının amacının aslında uluslararası kamuoyunun inandırılmaya çalışıldığı gibi Kosova'da Arnavutların maruz kaldığı insan hakları ihlallerine ve etnik temizliğe son verilmesinin ve bölgede barışın tesis edilmesinin olmadığı bizzat harekâtı yöneten NATO komutanı ABD'li general Wesley Clark tarafından şöyle açıklanmıştır:

> "NATO harekâtının arkasında yatan asıl belirleyici neden ne Mart 1999'dan önce Miloseviç'in insan hakları ihlalleri ne de bombardıman başladıktan sonra Kosovalıların kitlesel olarak bölgeden sürülmesidir. En önemli olan şey, önce Bosna'da sonra Kosova'da aynı zamanda hem Avrupa ve Amerikan diplomasisinin itibarını hem de NATO'nun gücünü yıpratan uzlaşmaz karaktere sahip bir lidere NATO'nun iradesini zorla kabul ettirmekti." [26]

Naomi Klein de uluslararası medyada yaygın biçimde NATO'nun Kosova harekâtının nedeni olarak Miloseviç'in dünyayı dehşete düşüren insan hakları ihlallerinin gösterildiğini ancak harekâttan yıllar sonra 1999'da Kosova ile ilgili diplomatik süreci yöneten ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Strobe Talbott'un medyada çok az yer alan açıklamalarının farklı bir yöne işaret ettiğine dikkat çekmektedir:

> "Bölgedeki ülkeler ekonomilerinde reform yapmaya, etnik gerilimleri düşürmeye ve sivil toplumu genişletmeye çalışırken Belgrad, tam ters yönde sürekli olarak hareket etmekten zevk alıyor gibiydi. NATO ve Yugoslavya'nın sonunda bir çatışma sürecine girmesi pek de şaşırtıcı değildir. NATO'nun savaşını en iyi açıklayan Kosovalı Arnavutların zor durumları değil

[25] Seth Ackerman, "Forgotten Coverage of Rambouillet Negotiations", 14 May 1999, (Çevrimci) http://fair.org/press-release/forgotten-coverage-of-rambouillet-negotiations/ , 13 Haziran 2014.
[26] Serge Halimi, Dominique Vidal, Henri Maler, **L'Opinion, Ça Se Travaille…: Les médias & les "Guerres Justes": Kosovo, Afghanistan, Irak**, 5. bs. Marseille, Agone, 2006, s.14.

> Yugoslavya'nın siyasi ve ekonomik alanda yaygınlaşan reform trendine gösterdiği dirençtir." [27]

Clark ve Talbott'un açıklamaları, Kosova ile ilgili yürütülen küresel dezenformasyon kampanyasının gerekçesini ve harekâtın hedefini gözler önüne sermektedir. Söz konusu olan, Avrupa'da sosyalist sistemin yıkılmasından sonra bağımsız bir çizgi izlemeye çalışan Yugoslavya Federasyonu'nun 1991 yılından itibaren başlayan parçalanma sürecinin tamamlanması ve küresel serbest piyasa ekonomisinin bir parçası haline getirilmesidir; diğer bir ifadeyle kapitalist sistemin Avrupa'nın ortasındaki son direnç noktasını kırması ve zaferini ilan etmesidir. Öte yandan NATO'nun Kosova harekâtıyla bütün dünyaya izledikleri politikalar nedeniyle kapitalist sistemin merkezinde yer alan hegemonik güçlerin çıkarlarına ters düşen egemen ülkelere insani gerekçelerle müdahale edilebileceğinin mesajı da verilmiştir. O nedenle 1999 yılından sonra uluslararası hukukta insani müdahale hakkı daha yaygın bir şekilde tartışılmaya başlamıştır.

2.1.3. Uluslararası İnsani Müdahale Konsepti ve Kosova

Uluslararası hukukun en tartışmalı konularından birini teşkil eden insani müdahale konsepti, bir ülkedeki ağır insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak ve sivil halkı korumak amacıyla diğer devlet ya da devletlerce ya da uluslararası örgütlerce kuvvet kullanılarak ya da kuvvet kullanma tehdidiyle yapılan müdahaleleri anlatmaktadır.[28] Bir devletin vatandaşlarını ülke dışında korumak için kuvvet kullanması ise insani müdahale kapsamına girmemektedir.

İnsani müdahalenin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı yönündeki tartışmaların kaynağında BM Şartı'nın kuvvet kullanmayı yasaklayan 2/4. maddesi yatmaktadır. Bu madde "Kuruluşa üye tüm ülkeler uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı ya da BM amaçlarıyla bağdaşmayan herhangi bir şekilde kuvvet kullanma tehdidinden ya da

[27] John Norris'ten aktaran: Naomi Klein, **The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism,** Great Britain, Penguin Books, 2008, s. 328.
[28] Knut Ipsen'den aktaran: Naim Demirel, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, No. 1, 2013, s. 153.

kuvvet kullanmaktan kaçınırlar."[29] hükmünü getirmektedir. Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın kuvvet kullanımı için tek istisna 51. madde tarafından düzenlenen meşru müdafaa halidir. [30]

Bu çerçevede insani müdahaleyle ilgili tartışmalarda üç eğilim ortaya çıkmıştır. Birinci grupta yer alanlar, BM Şartı'nın 2/4, 2/7 ve 51. maddelerine dayanarak müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunmaktadırlar. İkinci grup BM Şartı'nın 2/7. maddesine dayanarak müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğunu ileri sürmektedirler. Üçüncü grup ise müdahalenin uluslararası hukuka aykırı, ancak etik olduğunu savunmaktadır.

İnsani müdahaleyi uluslararası hukuka aykırı görenler savlarını ağırlıklı olarak BM Şartı'nın kuvvet kullanma yasağı (2/4) ve egemen devletlerin içişlerine karışmama (2/7) maddelerine dayandırmaktadırlar. Ayrıca BM Genel Kurulu'nun hiçbir devletin hangi nedenle olursa olsun bir başka devletin iç ya da dış işlerine doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etme hakkı olmadığını hükme bağlayan 1965 tarihli "Devletlerin İçişlerine Müdahalenin Kabul Edilmezliği ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Hakkında Bildiri"si ile 1970 tarihli "Birleşmiş Milletler Şartı Uyarınca Devletler Arası Dostane İlişkiler ve İşbirliğiyle İlgili Uluslararası Hukuk İlkelerine Dair Bildiri"si de bu konuda önemli metinler olarak görülmektedir. Her iki bildiri de insan haklarının korunmasını, içişlerine karışmama ilkesinin bir istisnası olarak düzenlememiştir. Bu iki bildirinin genel kurul kararı olması nedeniyle devletleri bağlayıcılığı söz konusu değildir, ancak "Müdahalenin Kabul Edilmezliği Bildirisi"nin kabulünde hiçbir karşı oyun kullanılmayıp sadece İngiltere'nin çekimser kalması, "Dostane İlişkiler Bildirisi"nin ise oylama yapılmadan uzlaşma yoluyla kabul edilmiş olması devletlerin müdahalenin her türlüsünü hukuka aykırı kabul ettiklerini göstermektedir.[31]

İnsani müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğunu savunanlar 2/7'yi, tam tersi görüşü savunanlardan farklı biçimde yorumlamaktadırlar. 2/7'ye göre bir devletin kendi ülkesinde kendi vatandaşlarına nasıl davrandığı uluslararası hukuku

[29] "Charter of the United Nations", (Çevrimiçi) https://treaties.un.org/ doc/publication/ctc/ uncharter.pdf, s. 3, 14 Haziran 2014.
[30] **A.e.**, s.10-11.
[31] Özhan Hancılar, "Uluslararası Hukukta İnsanî Müdahale", **Çankaya University Journal of Law**, C. 7, No. 2, 2011, s. 104-105.

ilgilendirmez. Ancak bunun da bir sınırı vardır. Eğer bu devlet vatandaşlarına temel insan haklarını reddedecek ve insanlık vicdanını sarsacak biçimde davranıyorsa bu konu artık onun iç işi olmaktan çıkar ve insani nedenlerle müdahale etmek mümkün olur. [32] Dolayısıyla insani müdahale, geniş çaplı insan hakları ihlalleri karşısında bir devlete müdahale edilmesi olarak tanımlanmakta ve uluslararası hukuka uygun bulunmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan müdahalenin uluslararası hukuka aykırı, ancak etik olduğunu savunanlar ise kendi içlerinde iki gruba ayrılmaktadırlar. Bir grup, insani müdahaleye izin veren kuralların gelişmesi, ölçütlerinin iyi saptanmış olması koşuluyla müdahalenin doğruluğunu savunurken; diğer grup bu müdahalelere hukuka uygunluk kazandırmak için insani müdahaleye izin veren normlar geliştirmeye çalışmanın yanlış olduğunu, insani müdahalenin hukuka aykırı kalmaya devam etmesi gerektiğini ileri sürmektedirler.[33]

NATO'nun Kosova harekâtı, bölgedeki Arnavutlara yönelik Belgrad yönetimi tarafından yürütülen etnik temizlik ve yaygın insan hakları ihlalleri iddialarına dayandırılmıştır. Günümüzde insani müdahale konseptine farklı yaklaşımlar çerçevesinde bu harekâtın uluslararası hukuka uygunluğu tartışılmaktadır. Ancak BM Güvenlik Konseyi'nin açık izni olmadan yapılan müdahalelerin dünya çapında hegemonik güç merkezlerinin çıkarlarıyla çelişmeyeceği, bu nedenle de seçiciliğin söz konusu olacağı ortadadır. Bu durumun sonucu olarak insani müdahale çerçevesinde yapılan müdahaleler, küresel hegemonyanın sürdürülmesi ve pekiştirilmesine hizmet edecektir. Nitekim NATO'nun 78 gün süren harekâtından sonra yapılan açıklamalar, bu müdahalenin asıl nedeninin Kosovalı Arnavutların çektiği sıkıntılar değil, Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in küresel güç merkezlerine meydan okuması ve ülkesini siyasal planda sistemin dışında tutma çabasının olduğunu göstermiştir.

Bu çalışma NATO'nun insani müdahale gerekçesiyle egemen bir ülkeye karşı açtığı savaşta medyada yürütülen dezenformasyon kampanyasıyla

[32] R. Jennings ve A. Watts'dan aktaran: Funda Keskin, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", **Uluslararası İlişkiler**, C. 3, No. 12, Kış 2006-2007, s. 50.
[33] **A.e.**, s. 52.

ilgilendiğinden, günümüzde medyanın bir savaş aracı haline dönüşme olgusunun da incelenmesi gerekmektedir.

2.2. Medya ve Savaş

Medya ve savaş ilişkisi, birbirlerini etkilemeleri bağlamında tarihsel olarak her ikisinin de kitleselleşmesiyle el ele yürümüş ve derinleşmiştir. 20. yüzyılın başlarında yazılı basının yanı sıra radyonun kitle iletişim aracı olarak devreye girmesi ve yaygınlık kazanması, insanlık için büyük yıkımlara yol açan iki dünya savaşında çarpışan tarafların medyayı etkili bir propaganda aracı olarak kullanmalarına imkân vermiştir. Yazılı basın ve radyonun savaşlardaki işlevi silahların patladığı dönemlerle de sınırlı kalmamıştır. Medya savaş öncesinde olduğu gibi savaş sonrasında da kamuoyunun oluşturulması ve "ulusal" çıkarlar yönünde manipüle edilmesinin temel aracı haline gelmiştir. 60'lı yıllarla birlikte kitle iletişim araçlarına televizyonun da dahil olmasıyla birlikte savaşlar, bir anlamda insanların oturma odalarına girmiştir. Vietnam Savaşı ile başlayan bu yeni dönem, CNN televizyonunun 24 saat yayıncılığı hayata geçirmesiyle 1991 Körfez Savaşı'nda temel karakterini kazanmıştır. İletişim teknolojilerindeki gelişmenin sonucu olarak bu yeni dönemde bir taraftan medya bir savaş aracı haline dönüşürken diğer taraftan da savaş medyatikleşmiştir. Yani, iletişimin küreselleşmesiyle birlikte ulus-aşırı dev şirketlerin kontrolüne geçen medya, yerleşik çıkarlar doğrultusunda savaş eylemini imkânlı kılan kamuoyunun oluşturulmasının ve sürdürülmesinin temel unsuru olmuştur. Savaşla özdeş olan ölüm ve yıkıma televizyon ekranlarında artık çok az yer kalmıştır. Küreselleşen medyanın enformasyon akışını kontrol etmesiyle insanlar evlerindeki televizyonlarında bilgisayar oyunu izlercesine bombardımanları izlemekte ancak bunun sonuçlarından haberdar olamamaktadır. Diğer bir ifadeyle savaşın medyatikleşmesiyle insanların zihinlerinde kansız ve ölümsüz bir savaş olduğu izlenimi yaratılmakta, böylece kamuoyunun desteği sürekli kılınmaktadır.

2.2.1. Medyanın Savaştaki Rolü

Medya, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin sonucu olarak giderek artan ölçüde savaş pratiğinin bir parçası haline gelmiştir. O nedenle bir savaşın seyrinin

anlaşılması medyanın o savaşta oynadığı rolün net bir biçimde ortaya konulmasından geçmektedir. Günümüzde medya, sadece savaş sahnesinde olup bitenleri aktaran bir araç olmaktan çıkmış, savaşın yürütülmesinin aracı haline gelmiştir. Savaşın medyatikleşmesiyle anlatılmak istenilen de budur. Bu dönüşümün alt yapısını ise dijital teknolojide kaydedilen baş döndürücü gelişmeler oluşturmaktadır. Teknolojideki bu gelişimin sonucu medyanın her yerde erişebilir olması, yeni bir medya ekolojisi anlamına gelmektedir. Savaşın medyatikleşmesi önemlidir çünkü savaşı destekleyen kamuoyunun, onu meşrulaştırmaya çalışan hükümetlerin ve çatışma sürerken olup bitenlerin tam olarak ne olduğunu anlamaya çalışan orduların algıları yaşamsal öneme haizdir. Algıların oluşturulması, sürdürülmesi ya da değiştirilmesi medya üzerinden gerçekleşmektedir O nedenle olup bitenleri nasıl göreceğimiz ve algılayacağımızla ilgili semboller ve temsillerle yürütülen bir mücadele söz konusudur. Örneğin ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinde Bağdat'ta Saddam Hüseyin'in heykelinin yıkılmasıyla ya da Ebu Garip hapishanesinde yapılan işkencelerle ilgili görüntüler, savaşın tümünü temsil eden sembollerdir. Dolayısıyla günümüzde bir savaşın yürütülmesi, algı alanlarının oluşturulması ve doldurulmasıyla ilgili yürütülen bir mücadeledir de. Artık savaşa ilişkin algılarımız bizlere sadece medya tarafından sunulan haber ya da görüntü içerikleriyle değil, aynı zamanda medya ile kurduğumuz ilişkiyle de ilgilidir. Örneğin El Kaide gibi örgütlerin faaliyetlerini engellemek isteyen hükümetler ve istihbarat servisleri internet kullanımına düzenlemeler getirmektedir. Yani savaş ve çatışma, medyanın aldığı biçimi, onun nasıl kontrol edildiğini ve kimin hangi bilgiye ulaşacağını etkilemektedir. [34]

Diğer taraftan popüler kültürün şiddet hayranlığı ve medyanın haber öncelikleri, savaşı meşrulaştırmakta, hatta göklere çıkarmaktadır. Bu durum, düşünülemez olanı yani insan yaşamının top yekûn yok edilmesini düşünülebilir hale getirmektedir. Medya, savaşı zorunlu, belki de bir çatışmaya arzu edilen çözüm ya da

[34] Andrew Hosknis, Ben O'Loughlin, **War and Media: The Emergence of Diffused War**, Great Britain, Polity, 2010, s. 4-6.

önleyici "öz savunma" biçimi olarak defalarca sunarak savaş kurumunun sürekliliğine hizmet etmektedir. [35]

Bir savaşın tam olarak ne zaman başladığını tayin etmek kimi zaman güç olsa da, sıcak çatışma öncesinde savaşa hazırlık ve onun meşrulaştırılması sürecinde medya önemli bir rol oynamaktadır. Böylesi süreçlerde medya genel olarak devlet yetkililerinin kullandığı söylemi benimsemektedir. Düşmanlıkları Öteki'nin başlattığında ve saldırıya geçeceğinde ısrar edilerek "önleyici" ya da "savunma" içerikli bir saldırının gerekli olduğu savunulmakta; bu mağduriyet duygusunu haklı göstermek, hatta güçlendirmek için tarihten kanıtlar aranmakta ve ister kanıtlanmış ister söylenti ya da uydurulmuş olsun düşmanın vahşetine odaklanılmaktadır. Bu türden vahşet öyküleri, misilleme saldırılarını haklı çıkarabilmekte ve Öteki'nin insanlık düzeyinin düşüklüğünü gösterdiğinden normal zamanlarda insanlık dışı olarak görülebilecek muamelelere kapı açmaktadır. Kısacası medya kuruluşları, söz konusu gerilim dönemlerinde hükümetlerin kendilerinden beklediği "uyum" içinde yayın yapmaktadır.[36]

2.2.2. Savaş Haberlerinin Verilişi

Savaş haberciliğinin tarihi, ABD'nin 1846 yılında Meksika'nın Teksas eyaletini ilhak etmesiyle başlayan ve iki yıl süren Meksika Savaşı'yla başlamıştır. Ancak bu savaşı izleyenlerin çoğu yerel muhabirlerdi ve telgrafla geçilen haberler görsel unsurdan yoksundu. Günümüzdeki anlamıyla ilk savaş muhabiri olarak Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında 1854 yılındaki Kırım Savaşı'nı The Times gazetesi adına izleyen W. Howard Russell kabul edilmektedir. Howard, savaşın strateji ve taktik yönlerinin yanı sıra tarafların kayıplarıyla da ilgili bilgiler içeren haberlerini fotoğraflarla destekleyerek savaş gazeteciliğinin ilk örneğini vermiştir.[37]

Savaş haberleri olağanüstü zor koşullar altında çalışan savaş muhabirleri tarafından hazırlanır ve o muhabirlerin ait oldukları haber kuruluşunun merkezindeki editörler tarafından değerlendirilir. Gelen haberlerin hangilerinin yayınlanacağına,

---

[35] Susan L. Carruthers, **The Media At War: Communication and Conflict in the Twentieth Century**, Hong Kong, St. Martin Press, 2000, s.24.
[36] **A.e.**, s. 51-52.
[37] Koçak'tan aktaran: Savash Porghamrezaeieh, "Savaş Gazeteciliği", **Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları**, Ed. Şebnem Çağlar, İstanbul, Literatürk, 2013, s. 231-232.

hangilerinin yayınlanmayacağına ya da ne tür değişikliklerle yayınlanacağına merkezde karar verilir. Bu ayıklama sürecinde muhabirin ülkesinin savaşta taraf olup olmaması, yayın kuruluşunun ait olduğu sermaye grubunun çıkarları, o grubun devlet kurumlarıyla ilişkisi/ işbirliği ve nihayet toplumun kültürel değerleri rol oynar.

Savaş muhabirleri, çalışmalarını disipline eden haber kuruluşlarının hesabına, kimi zaman kendilerini sınırlayan ve sadece hangi haberi değil ama haberi nasıl çerçeveleyeceğini de belirleyen güçlerin büyük ölçüde farkında olmadan görevlerini yerine getirmektedirler. Haber kuruluşları da ait oldukları toplumun siyasal, kültürel ve ekonomik yapılarından bağımsız hareket etmezler. Hangi olayın haber niteliğini taşıdığını belirleyen "haber değerleri", bu yapıların "görünmeyen" etkilerinin ve daha spesifik olarak kurumlaşmış pratiklerin sonucudur. Haber merkezindeki editörler hangi olayın haber niteliği taşıdığına karar vermekle kalmazlar, daha işin başından hangi çatışmaların haber niteliği taşıyacağına, kimin hangisini ne kadar süreyle izleyeceğini de belirlerler. Diğer taraftan günümüzde savaş haberciliği en pahalı habercilik türü olduğundan haber kuruluşları birinci el gözleme dayanan haberlerden ziyade ikincil kaynaklardan gelen haberlere ağırlık vermeyi tercih etmektedirler. Yayın kuruluşuna uzak coğrafyalarda meydana gelen çatışmaların haberleştirilmesinde genellikle uluslararası haber ajanslarının servis ettiği haber ve görüntülerden yararlanılmaktadır. Ayrıca çatışma bölgelerinde medya kuruluşuna maliyeti nispeten düşük olan yerel unsurların çektiği görüntüler de kullanılmaktadır. Dijital teknoloji sayesinde artık bu tür görüntülerin haber merkezlerine geçilmesi son derece kolay ve yaygın hale gelmiş durumdadır. [38]

Savaş haberlerinin verilişinde "savaş gazeteciliği" ve "barış gazeteciliği" olmak üzere iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bu tasniflendirmenin temelinde, kendilerine has sözel yönelimleri ve pratikleri olan dört kategori yatmaktadır: Barış/savaş, gerçek/propaganda, halk/elit ve çözümler/farklılıklar. Savaş gazeteciliği şiddet ve zafer yönelimlidir. "Düşman"ı canavarlaştırır, "bizim" acılarımıza odaklanır, resmi kaynakların açıklamalarına öncelik verir ve yalnızca şiddetin görünür sonuçlarını vurgular. Barış gazeteciliği ise çözüm yönelimlidir. Sessizlerin

[38] Van Ginneken'den aktaran: Carruthers, **a.g.e.**, s. 15-16.

sesi olur, "düşmanı" insan olarak görür, tüm tarafların yalanlarını açığa çıkarır, barış girişimlerini öncelik verir ve şiddetin görünmeyen sonuçlarına odaklanır. [39]

2.2.2.1 Savaş Gazeteciliği

Savaşın haberleştirilmesi gazeteciyi ekseriyetle bu mesleğin sorunsal doğasıyla karşı karşıya getirmektedir. Savaş alanının gerçeği, muhabirlerin savaşın bir parçası oldukları ve o nedenle de "objektif gazetecilik" ilkelerine tatmin edici ölçüde hiçbir zaman uyamadıklarını yüzlerine çarpmaktadır. Savaş bunu değişik şekillerde yapmaktadır. Her şeyden önce savaş muhabiri ekseriyetle medyanın varlığının izlediği olayın bizzat niteliğini değiştirdiğini gözlemlemektedir. Askerler ve hatta gazeteciler daha önce savaş filmlerindeki izlediklerinin etkisiyle "kafalarındaki savaşı" kameralara oynamaya eğilimlidirler. Savaş bölgesinden döndüklerinde salt gözlemci olmaktan çıkıp savaşa "iştirak" ettiklerini itiraf eden çok sayıda gazeteci ve foto muhabiri vardır. Diğer kişilerin tavırlarını değiştirme etkisinin bu şekilde farkında olunması, gazetecilerin, mesleki rollerinin gerçekliğin salt bir ayna gibi yansıtılması olduğu yönündeki anlayışını da kimi zaman yerle bir etmektedir. [40] O nedenle ABD'li Senatör Hiram Warren Johnson'a atfedilen veciz ifadedeki gibi savaşın ilk zayiatı hakikattir.

Günümüzdeki savaşlar gibi savaş gazeteciliği de sadece savaş alanıyla değil, propaganda alanıyla da ilintilidir. Savaş muhabiri uluslararası çatışmalarda askeri faaliyetlerin haberleştirilmesini propaganda sağanağı altında gerçekleştirir. Hemen hemen her yeni haber kaynağının, halkla ilişkiler subayının ya da politikacının çatışmayla ilgili olarak şu veya bu biçimde koruduğu çıkarları söz konusudur ve muhabire sadece kendi stratejik ve taktik amaçlarını destekleyen konularda bilgi verirler. Diğer taraftan süre giden çatışmada bizler-onlar, iyiler-kötüler türünden radikal biçimde kutuplaşma söz konusudur. Üçüncü bir bakış açısına neredeyse hiçbir imkân tanınmaz. [41]

---

[39] Shabbir Hussain, "Peace Journalism in Pakistan: Perspective on Taliban Conflict" **TMS Peace Journalism**, 11 April 2011, (Çevrimiçi) https://www.transcend.org/tms/2011/04/peace-journalism-in-pakistan-perspective-on-taliban-conflict/, 24 Haziran 2014.

[40] Carruthers, **a.g.e.**, s.272-73.

[41] Stig A. Nohrstedt, Sophia Kaitatzi-Whitlock, Rune Ottosen, Kristina Riegert,

Savaş haberlerinin zafer yönelimli olmasının nedeni, savaşın meşrulaştırılması için gerekli olan kamuoyu desteğinin sürdürülmesinden kaynaklanmaktadır. Savaş alanındaki gerçeğe ulaşım imkânı, hem güvenlik hem de söz konusu meşruluğun sürdürülme zorunluluğunun bir sonucu olarak son derece kısıtlıdır. Muhabir tarafından medya kuruluşunun merkezine geçilen haber o nedenle gerçeği yansıtma açısından daha baştan bu sınırlılıklar nedeniyle sakatlanmaktadır. Haber merkezlerindeki editörler, eşik bekçileri olarak muhabirin haberine gerekirse yeni bir çerçeveleme yaparak, medyanın savaş aracı rolünü eksiksiz oynamasını sağlamaktadırlar.

2.2.2.1.1. İliştirilmiş Gazetecilik

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali yeni bir savaş gazeteciliği biçimini de beraberinde getirdi. ABD Savunma Bakanlığı tarafından geliştirilen iliştirilmiş gazetecilik (embedded journalism), savaş haberlerinin askeri birliklerle beraber hareket eden gazeteciler tarafından verilmesi esasına dayanmaktadır. ABD yönetimi bu yeni tür gazetecilikle cepheden gelen haberler üzerinde tam bir denetim kurarak kamuoyunun savaşa olan desteğinin devamını garantilemeye çalışmıştır.

ABD Savunma Bakanlığı, savaşı izlemek için başvuran üç bin gazeteci arasından yaklaşık beş yüzünü Irak'a gitmek üzere seçti. Seçilen gazeteciler iki-üç aylık kamplara alındı ve hızlı bir savaş eğitiminden geçirildi. Gazetecilere ayrıca siyasi, askeri ve medya konularında seminerler de verildi. Eğitimlerini tamamlayan gazetecilerden 50 maddeden oluşan 20 sayfalık bir anlaşma metnini imzalamaları istendi. Metinde iliştirilmiş gazetecilerin neleri yazacağı, neleri yazamayacağı net olarak belirtiliyordu. Örneğin yapılacak operasyonlarla ilgili haber yapılmasının, özel uydu telefonu ya da cep telefonu kullanılmasının, güvenlik derecesini ifşa eden fotoğraf çekilmesinin yasaklanması gibi maddeler söz konusuydu. [42]

Serrano, İspanyol ordusunun generallerinden Alberto Piris'in, "iliştirilmiş gazetecilik" konusundaki görüşünü söyle aktarmaktadır:

"From the Persian Gulf to Kosovo-War Journalism and Propaganda**", European Journal of Communication** C. 15, No. 3, 2000, s. 384.

[42] Hogg, Çakır ve Tumber'dan aktaran: Porghamrezaeieh, **a.g.e.**, s. 266.

> "Askeri dünyayı, o dünya içinde yaşayan ama o dünyanın en gizli şifrelerini ve davranış biçimlerini iyi tanımayanlar üzerinde oluşturduğu psikolojik baskıyı bilen bir kişi olarak ve o dünyanın muazzam mitleştirme gücünü göz önüne alarak "iliştirilmiş" bir gazetecinin sonunda bulunduğu askeri birliğin şanını öven şarkıcısı olmasının olasılığının çok yüksek olduğunu söyleyebilirim. Eğer gazeteci daha sübjektif ve daha dar bir bakış açısına sahip ve ansal ihtiraslara daha çok kendini kaptıran bir kişilikteyse, olayları içinde hareket ettiği askeri birliğin komutanı tarafından her an dayatılan sınırlamalar çerçevesinde ve askeri yöneticilerin bakış açısından görecektir." [43]

İliştirilmiş gazetecilik, medya kuruluşlarının haber merkezlerinde okuyucuya ve izleyiciye sıcak çatışmadan haber verme baskısı altında çalışan kimi editörler tarafından pratik gerekçelerle desteklenmekle birlikte, gazeteciliğin temel niteliklerinden olan objektiflik kuralının tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ihlali anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak da demokratik toplumun temel direklerinden biri "kamunun bilme hakkı" ihlal edilmektedir. Diğer taraftan gazeteciye dayatılan kurallar nedeniyle, cepheden aktarılan haberlerin askeri-siyasi elitlerin çıkarlarıyla çelişmeyeceği göz önüne alındığında, iliştirilmiş gazeteciliğin aslında bir dezenformasyon aracı olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır.

2.2.2.1.2. CNN Etkisi

ABD'li işadamı Ted Turner'ın 1980 yılında Cable News Network'ü (CNN) kurması yalnızca televizyon dünyasında yeni bir dönemi açmakla kalmadı ama aynı zamanda kuruluşun 24 saat haber yayıncılığının ABD dış politikası üzerindeki etkileri (CNN effect) iletişim ve siyaset alanında çok sayıda çalışmaya da konu oldu.

Steven Livingston'a göre yeni küresel ve gerçek zamanlı medyanın bu etkisi oldukça önemli olup, iki temel faktörün bir araya gelmesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. ABD Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dış politikasını biçimlendirmede açık gerekçesini kaybederken, iletişim teknolojisindeki ilerlemeler dünyanın herhangi bir yerinden canlı yayın yapma imkânını yarattı. Sonuç olarak

[43] Pascual Serrano, **Desinformación: Cómo los Medios Ocultan el Mundo**, 7. bs., Barcelona, Peninsula, 2012, s. 419.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle ortaya çıkan boşluğu kriz yönetiminde medyanın belirlediği bir dış politika doldurdu. [44]

Livingston, CNN etkisini kavramsal olarak 3 kategoriye ayırarak incelemektedir. Gündem kurma unsuru olarak CNN etkisi, mezalimler ya da insani krizlere ilişkin duygusal ve dikkat çekici haberleştirmenin dış politika önceliklerini yeniden düzenlemesine işaret etmektedir. Somali, Bosna ve Haiti, bu kategoriye örnek olarak sayılabilir. Arzulanan politika hedeflerine ulaşılmasına bir engel olarak CNN etkisi ise iki türlüdür. Duygusal ve dehşet verici haberler, maneviyatı zayıflatabilir. Hükümet bu durumda savaşı strelize etmeye ve savaş alanına erişimi kısıtlamaya çalışır. İkinci olarak da küresel, gerçek zamanlı medya, ordunun harekât güvenliğine tehdit oluşturur. CNN etkisinin üçüncü kategorisi ise politika kararlarının verilmesindeki hızlandırıcı roldür. Buna göre medya haberleri hükümetin karar alma sürecini kısaltır.[45]

Jakobsen'e göre CNN etkisi kavramını destekleyenler, medyanın Batılı hükümetleri insani krize gönülsüz bir şekilde askeri olarak müdahale etmeye zorlayarak Batı dünyasının çatışma yönetimine sevk ettiğini ileri sürmektedirler. Bu görüşe göre CNN etkisinin nedensel mekanizması şöyle işlemektedir: Yazılı ve görsel medya, çekilen acıları ve uğranılan zulmü haberleştirir; gazeteciler ve kanaat önderleri Batılı hükümetlerin "bir şeyler yapma"sını talep ederler; kamuoyu baskısı dayanılmaz hale gelir ve Batılı hükümetler bir şeyler yaparlar. Bu yaklaşıma kuşkuyla yaklaşanlar ise CNN etkisinin ihmal edilebilir düzeyde olduğunu, insani müdahale başlatma kararının nihai olarak başka faktörler tarafından belirlendiğini ve hükümetlerin ölen askerlerin görüntülerinin televizyon ekranlarında yayınlanmasının müdahaleye olan kamuoyu desteğinin çökmesine neden olabileceğinden çekindiklerinden CNN etkisinin aslında askeri müdahaleyi engelleyebileceğini savunmaktadırlar. Oysa, CNN etkisi olağanüstü durumlarda müdahale kararlarını doğrudan etkileyebilir; ancak bu tartışmanın müdahale ve geri çekilme kararlarına odaklanarak yürütülmesi, medya haberlerinin çatışma yönetimi üzerine dolaylı, görünmeyen ve daha geniş çaplı etkisini gölgeleyerek esas meselenin gözden

[44] Steven Livingston, "Clarifying The CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention", Research Paper R-18, **The Joan Shorenstein Center**, Harvard University John F. Kennedy School of Goverment, June 1997, s. 1.
[45] **A.e.**, s. 2.

kaçırılmasına yol açacaktır. Medya şiddet öncesi ve sonrası evrelerde çatışmaları görmezden gelerek ve şiddet evresinde çatışma haberlerinde son derece seçmeci davranarak ilgi odağının ve fonların, şiddetli çatışmaların önlenmesine ve savaşın yıkıma uğrattığı toplumların yeniden inşasına yönelik daha maliyetli ve uzun dönemli çabalardan, kısa dönemli acil yardımlara yönelmesine yardımcı olmaktadır. Bu dolaylı ve görünmez sonuçlar, Batılı hükümetlerin çatışma yönetimini CNN etkisinden çok daha geniş çaplı etkilemektedir.[46]

Jakobsen'in yaklaşımı, iletişimin küreselleştiği ve dünya çapında enformasyon akışının dev medya kuruluşlarının denetimi altında tek yönlü bir şekilde gerçekleştiği günümüz koşullarında anlamlı görünmektedir. Medyanın sermaye yapısı ve iktidarla ilişkisi göz önüne alındığında, çatışmalara yönelik seçmeci yaklaşımın aslında elit kesimlerin çıkarlarının ilerletilmesinden başka bir şey olmadığını fark etmek zor olmayacaktır.

2.2.2.2. Barış Gazeteciliği

Barış gazeteciliği, anlaşmazlık/çatışma analizinin tüm yönleriyle yapılarak, şiddete yol açan yapısal ve kültürel nedenlerin belirlenmesi ve çözümünü amaçlayan, medya alanında uygulanması gereken faaliyetlerin tümüdür. Anlaşmazlıklardan etkilenen tarafların mağduriyetlerinin yanı sıra onların aşırılıklarını da sergilemeyi hedefleyen barış gazeteciliği, anlaşmazlığın, savaşın ve şiddetin olağanlaştırılmasından kaçınır.[47]

Barış gazeteciliğinin akademik iletişim dünyasında dönüm noktası niteliğini taşıyan bir makaleden esinlenerek gelişen bir reform hareketi olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Johan Galtung ve Mari Holmboe Ruge tarafından 1965 yılında yayınlanan makalede (The Structure of Foreign News), anlaşmazlık haberlerinde objektiflik ve tarafsızlık gibi geleneksel gazetecilik kuralları gözetildiğinde okuyucu ve izleyicilerin barış fırsatlarını görmesi ve değerlendirmesine imkân verecek belli

[46] Peter Viggo Jakobsen, "Focus on the CNN Effect Misses the Point: The Real Media Impact on Conflict Management is Invisible and Indirect", **Journal of Peace Research**, C. 37, No. 2, 2000, s. 132.
[47] Göktürk Yıldız, "Haberin Odağında Barışçıl Söylem: Barış Gazeteciliği", **Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları**, Ed. Şebnem Çağlar, İstanbul, Literatürk, 2013, s. 449-450.

temel faktörlerin dışarıda bırakıldığı savunulmaktadır. [48] O nedenle barış gazeteciliği yaklaşımı, gazetecinin tarafsızlığı ilkesinden uzaklaşarak onun barıştan ve uzlaşmadan yana tavır almasını öngörmektedir.

Barış çalışmaları disiplininin de dünya çapında kurucusu olarak kabul edilen Galtung, savaş gazeteciliğinin anlaşmazlıkların görünen tarafını, adeta bir futbol karşılaşması söz konusuymuş gibi, anlaşmazlıkların kökenine inmeden, sadece yenen ve yenilenler çerçevesinden vermesini eleştirerek "Savaşın görünmez etkilerini, altta yatan anlaşmazlıkların oluşumunu ve kökenlerini haberleştirecek barış gazetecilerine ihtiyacımız var" demektedir. Ona göre barış gazeteciliği, haberlerde savaş ve anlaşmazlığa daha az, şiddete karşı çıkan ve anlaşmazlıkları barışçıl biçimde çözmeye çalışan çabalara daha fazla yer vererek bir denge oluşturabilir ve barışın tesisinde önemli bir rol oynayabilir. [49]

Barış gazeteciliği haberciliğin denge, tarafsızlık ve doğruluk kavramlarını barışın tesisine hizmet edecek şekilde güncelleştirmektedir. Bu tarz gazetecilik yaklaşımı, gazeteciler, kaynakları, izledikleri olaylar ile hazırladıkları haberlerin sonuçları arasındaki bağlantıların izini süren yeni bir yol haritası sağlamaktadır. [50]

Mc Goldrick ve Lynch tarafından Galtung'dan aktarılan aşağıdaki tablo, savaş ve barış gazeteciliği yaklaşımlarının karşılaştırmalı olarak özetlemektedir:[51]

[48] Jake Lynch, Annabel McGoldrick, "Responses to Peace Journalism", **Journalism**, C. 14, No. 8, November 2013, s. 1042.
[49] Johan Galtung, "Conflict Transformation by Peaceful Means: The Transcend Method", **United Nations Disaster Management Training Programme,** 2000.
[50] Annabel McGoldrick, Jake Lynch, "Peace Journalism: What is it? How to do it?", (Çevrimiçi) http://www.transcend.org/tri/downloads/McGoldrick_Lynch_Peace-Journalism.pdf, 2000, s. 5, 27 Haziran 2014.
[51] **A.e.**, s. 29.

BARIŞ GAZETECİLİĞİ	SAVAŞ GAZETECİLİĞİ
I. BARIŞ/ANLAŞMAZLIK YÖNELİMİ - Anlaşmazlığın oluşumu, x tarafları, y amaçları, z konuları araştırılır. - "Kazan-kazan" yönelimi vardır. - Zaman ve mekân sınırı yoktur; neden ve sonuçlar her yerde, tarih/kültürde bile bulunabilir. - Anlaşmazlıkları görünür kılar. - Tüm taraflara söz verir, empati yapar, anlar. - Anlaşmazlığı/savaşı bir sorun olarak görür, anlaşmazlıkların çıkışına odaklanır - Tüm taraflar insanlaştırılır. - Proaktiftir: Şiddetin/savaşın patlak vermeden önlenmesi amaçlanır. - Şiddetin görünmeyen yönlerine (travma ve şan, yapı/kültüre verilen zarar) odaklanır.	I. SAVAŞ/ŞİDDET YÖNELİMİ - Anlaşmazlık alanına, iki tarafa, bir hedefe (savaşı kazanmak) odaklanır. - "Sıfır toplam" yönelimi vardır. - Zaman ve mekân kapalıdır; nedenler ve sonuçlar çatışma alanındadır. - Savaşları anlaşılmaz/gizemli kılar. - "Biz-Onlar" gazeteciliği, birincinin lehine propaganda yapılır. - "Onları" sorun olarak görür, savaşta üstün gelene odaklanır. - "Onlar" canavarlaştırılır. - Reaktiftir: Haberleştirmeden önce çatışmanın çıkması beklenir. - Şiddetin yalnızca görünür sonuçlarına (öldürülenler, yaralılar ve maddi hasar) odaklanır.
II. HAKİKAT YÖNELİMİ - Tüm tarafların yalanlarını ifşa eder/ örtbas edilen her şeyi açığa çıkarmaya çalışır.	II. PROPAGANDA YÖNELİMİ - "Onların" yalanlarını ifşa eder, "bizim" yalanları sürdürür.
III. HALK YÖNELİMİ - Kadın, yaşlı, çocuk, herkesin acılarına odaklanır, sessizlerin sesi olur. - Kötülük yapan herkesi açıkça belirtir. - Barış için arabulucu olanlara odaklanır.	III. ELİT YÖNELİMİ - "Bizim" acılarımıza, sağlıklı elit erkeklere odaklanır, onların sözcüleri olur. - "Onlar"ın kötülük yapanlarını belirtir. - Elit barış arabulucularına odaklanır.
IV. ÇÖZÜM YÖNELİMİ - Barış = şiddetin olmaması + yaratıcılık - Yeni savaşları da önlemek için barış girişimlerine öne çıkarır. - Yapı, kültür ve barışçıl topluma odaklanır. - Sonuç: Çözüm, yeniden inşa, uzlaşmadır.	IV. ZAFER YÖNELİMİ - Barış = zafer + ateşkes - Zafer kazanılıncaya kadar barış girişimi gizlenir. - Antlaşmaya, kuruma, denetimli topluma odaklanır. - Yeni savaş için yola koyulur, eski sönmüş ateş canlanırsa geri döner.

Barışın insanlık açısından ifade ettiği yüksek değer göz önüne alındığında barış gazeteciliği yaklaşımı kulağa hoş gelmektedir. Bununla birlikte bu yaklaşım görüldüğü gibi normatiftir; yani kimin, neyi, nasıl yapması gerektiğini ifade etmektedir. Bu yönüyle gazetecinin görevinin ne olduğu konusu da tartışılır hale gelmektedir. Diğer taraftan medyanın sermaye yapısı, medya-iktidar ilişkisi ve eşik bekçiliği gibi kategoriler dikkate alındığında barış gazeteciliğinin pratik gelişiminin sınırlı olacağı görülmektedir.

2.3. Gerçeklik-Haber İlişkisi: Haberin İnşası Sorunsalı

Haber ve gerçeklik arasındaki ilişki ile toplumsal gerçekliğin haber yoluyla yeniden inşası sorunsalı iletişim alanında çok sayıda çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Dezenformasyonun küreselleşmesinin anlaşılması açısından da medyadaki haberlerin nasıl hazırlandığı, gerçekliğin nasıl yeniden inşa edildiği önem arz etmektedir. Çünkü dezenformasyon, haberle ete kemiğe bürünmekte ve "gerçeklik" olarak sunulmakta ve yaygın biçimde öyle de algılanmaktadır.

Gerçeklik, düşünülen, tasarlanan, imgelenen şeylere karşıt olarak, duyulara konu olarak var olanların oluşturduğu bütün olarak tarif edilebilir.[52] Haber ise çok çeşitli tanımları yapılmasına karşılık herhangi bir zamanda geçen olay, fikir ya da sorunun özetidir.[53]

Tuchman, haberin olaylara kamusal karakter kazandırdığını, o nedenle de her şeyden önce toplumsal bir kurum olduğunu söylemektedir. Haber, ilkin tüketicilere kurumsal bir enformasyon sağlama yöntemidir. Tüketiciler hava durumu, sel baskınları, yangınlar, sinemalarda oynayan filmler hakkında bilgi edinmek için gazete satın alırlar. İkinci olarak haber, meşru kurumların bir müttefikidir. Bir dışişleri bakanı bir fikrin medyada tartışılmasını sağlayabilir ama aynı şey "ortalama" vatandaş için söz konusu değildir. Üçüncü olarak haber, kuruluşların bünyesinde çalışan profesyoneller tarafından tespit edilir, toplanır ve yayınlanır. Bu pratikler zorunlu olarak haberleri rutin biçimde verilen kurumlarla işbirliğini de içermektedir.

[52] **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü: Sosyal Bilimler**, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2011, s. 488.
[53] Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, 10. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2013, s. 244.

Dolayısıyla haber, toplumsal bir kurumun ürünüdür ve diğer kurumlarla olan ilişkiler içinde üretilir. [54]

Haberlerin toplumsal olarak inşa edilen çerçevelerden sunulduğunu savunan Tuchman, bu çerçevelerin hem anlam ürettiğini hem de anlamları sınırladığını vurgulamaktadır. Ona göre haber, toplumsal ve kültürel kaynaklara dayanır ve haberin bizzat kendisi toplumsal aktörler için toplumsal ve kültürel bir kaynaktır. [55]

Çerçeveleme esas olarak seçme ve dikkat çekici hale getirmeyle ilintilidir. Yani algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçmek ve onları haber metninde daha dikkat çeker hale getirmektir. Bu şekilde çarpıcı hale getirilen enformasyon, okuyucu ya da izleyici açısından daha dikkat çekici, daha anlamlı ya da daha çok akılda kalır olmaktadır. Çerçeveler, gerçekliğin bazı yönlerine dikkat çekerken farklı tepkilere yol açabilecek bazı yönlerini de karartırlar. Gazeteciler "objektif" habercilik kurallarına uyabilirler ama yine de bir haber metnini okuyanın olaya ilişkin dengeli bir değerlendirme yapmasını engelleyecek şekilde haberi çerçeveleyebilirler.[56]

Medyada yer alan haberler, gerçeğin olduğu gibi aynen yansıtıldığı metinler değildir. Haber yapım sürecinde çeşitli nedenlerle ve farklı aşamalarda gerçekliğe "müdahale" söz konusudur. Her şeyden önce ister yazılı ister görsel medya mecralarında olsun, muhabir, haberleştirme sürecinde izlediği olaya belli bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu bakış açısı, muhabirin eğitimi ve mesleki deneyiminin yanı sıra ekonomik, siyasi, kültürel ve ideolojik konumuyla da ilintilidir. Dolayısıyla olay, muhabirin zihinsel süzgecinden geçerek haber metnine dönüşmektedir. Diğer bir ifadeyle haber ilk olarak muhabir tarafından çerçevelenmektedir. Bu şekilde haberi okuyan ya da izleyene aslında farkında da olmadan neyi, nasıl, hangi açıdan görmesi gerektiği empoze edilmektedir. Muhabirin haberleştirdiği olayın tüm yönlerine ulaşmada doğal olarak karşılaştığı fiziki zorluklar da haberin çerçevesinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu durum özellikle televizyon haberlerinin kameranın görüş açısıyla sınırlı olmasında ifadesini bulmaktadır.

---

[54] Gaye Tuchman, **Making News: A Study in the Construction of Reality**, USA, The Free Press, 1980, s. 4-5.
[55] **A.e.**, s. 209.
[56] Robert M. Entman, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", **Journal of Communication,** C. 43, No. 4, Autumn, 1993, s. 52-57.

Muhabir tarafından bağlı olduğu kurumun (gazete, dergi, televizyon, haber ajansı vb. olabilir) haber merkezine gönderilen haber, editörler tarafından kuruluşun ait olduğu sermaye grubunun iktidarla ilişkileri de dahil olmak üzere genel çıkarlarıyla uyum içinde olan yayın politikalarına göre ikinci bir süzgeçten geçirilmekte, diğer bir ifadeyle yeniden çerçevelenmektedir.

Hazırlanan haber metninin ilgili medya mecrasında sunumunda zaman baskısı, yer durumu, teknik nedenler ve her şeyden önemlisi de haber hiyerarşisi rol oynamaktadır. Kimi haberler kısaltılmakta ve gerçekliğin belirli kesimi metnin dışında bırakılmakta, kimi haberler gerçekliğe ilişkin yeterli bir algı oluşturulmasında önemli bir rol oynayacak olan görsel unsurlar olmadan sunulmakta veya onlara hak etmedikleri ölçüde geniş yer verilmektedir.

Haber yapımı sürecinde yaşanan bu müdahaleler sonucunda medyanın sunduğu haber, kaçınılmaz olarak gerçekliğin hiçbir zaman bire bir ifadesi olmamaktadır. Gerçeklik, haber yapımı ve sunuma hazırlanma sürecinde yeniden inşa edilmektedir. Dikkat edilirse bu süreç toplumsaldır. Dolayısıyla haber, gerçekliğin toplumsal olarak yeniden inşa edilmesidir.

Kamuoyunun yanlış bilgilendirme yoluyla belli hedefler doğrultusunda sistematik biçimde manipüle edilmesi yani dezenformasyon, gerçekliğin haber olarak yeniden inşa edilme sürecine amaçlı müdahaleler olarak da tarif edilebilir. Bu sayede kamuoyunda farklı bir gerçeklik algısının oluşturulması ve istenilen doğrultuda seferber edilmesi mümkün olabilmektedir.

2.4. Kosova Harekâtı, Savaş Haberciliği ve Dezenformasyon

NATO'nun Belgrad'ın Kosova'da "etnik temizlik" yaptığı iddiasıyla 24 Mart 1999 tarihinde başlayan ve 78 gün süren hava harekâtı ile hem uluslararası hukuk çeşitli açılardan ihlal edilmiş hem de harekâtın meşrulaştırılması ve onay görmesi için uluslararası kamuoyu medya üzerinden yoğun bir dezenformasyon kampanyasına maruz bırakılmıştır.

ABD'deki Marquette Üniversitesi profesörlerinden Raju Thomas'a göre:

1- NATO harekâtı, BM Şartı'nın başka bir devlete saldırıda bulunmayan egemen bir ülkeye karşı kuvvet kullanımını yasaklayan 2. maddesinin ihlalidir.

2- Harekât, bir savunma örgütü olarak yalnızca üyelerinden birine saldırı yapılması halinde kuvvete başvuracağını ilan eden NATO Şartı'nın ihlal edilmesidir.

3- Sözde Rambouillet "anlaşması", bir devleti bir antlaşma ya da anlaşmayı imzalamaya mecbur bırakmak için baskı ve kuvvete başvurulmasını yasaklayan 1980 Viyana Konvansiyonu'nun ihlalidir.

4- "Anlaşma", Avrupa devletlerinin sınırlarını garanti eden 1975 Helsinki Nihai Senedi'nin ihlalidir. Çünkü sözde "barış" planı a) NATO'nun bombardımanıyla Kosova'nın derhal Yugoslavya'dan ayrılmasını, ya da b) Ayrılmanın NATO'nun işgaliyle üç yıl sonra gerçekleşmesini öngörmektedir.

5- Bombardımanların sonucunda Kosova bağımsız bir devlet olarak tanınırsa, bu durum, federal iradeye karşı tek taraflı bağımsızlığını ilan eden bölgelerin tanınmasını yasaklayan uluslararası hukukun ihlali anlamına gelecektir.[57]

Uluslararası hukuka aykırı olan harekât, insani müdahale konsepti çerçevesinde meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Ne var ki, insani müdahaleyi haklı gösterecek yeterli zeminin olduğu da son derece tartışmalıdır. Yürütülen dezenformasyon kampanyası nedeniyle kamuoyunda o yönde bir algının oluşmasında başarılı olunmuştur.

İngiliz gazeteci Robert Fisk, NATO'nun, Kosova harekâtını "haklı dava" olarak gösteren bir dizi medya stratejisi geliştirdiğini ve Batılı gazetecilerin NATO generallerinin söylediklerini tekrar eden "papağan" rolünü oynadıklarını söylemektedir. Medya, Kosova savaşında Sırpları "umacı", Arnavutları "masum kurbanlar" ve NATO'yu da Kosova'yı kurtarmaya giden "melek" olarak göstermiştir. [58] Hükümetlerin ve askeri kaynakların verdiği bilgilerin

[57] Raju Thomas'tan aktaran: Vladimir Volkoff, **Désinformation: Flagrant Délit**, France, Éditions du Rocher, 1999, s. 68.
[58] Els de Bens, Laurence Hauttekeete, Heidi Lagast Ghent, "Disinformation in Coverage of the Kosovo War in the Flemish Daily Press", **Journalism Studies**, C. 3, No. 2, 2002, s. 241-242.

doğruluğuna duyulan sarsılmaz inancın sonucu olarak savaş tek taraflı ve Batı yanlısı haberleştirilmiş ve olaylar kamuoyuna çarpıtılarak aktarılmıştır.[59]

Uluslararası medyanın savaşın haberleştirilmesinde dayandığı en önemli kaynak, Brüksel'deki karargâhta her gün düzenlenen basın toplantılarında NATO Sözcüsü Jamie Shea'nın açıklamalarıydı. Doğal olarak savaşın seyrine ilişkin bu açıklamalar, tersi iddia edilse bile tek yanlı ve manipülatifti. 1991 Körfez Savaşı'nda birinci planda görünen CNN, bu kez BBC World ve diğer haber kanallarından daha fazla öne çıkmadı. Brüksel'deki basın toplantıları her gün canlı olarak tüm televizyon kanalları tarafından yayınlandı. Böylelikle NATO'nun savaşa ilişkin söylemi "gerçeklik" olarak tek merkezden dünyaya sunuldu.

Kosova'yla ilgili yürütülen dezenformasyon kampanyası sonucunda uluslararası kamuoyunun gözünde Sırplar ve özellikle Miloseviç şeytanileştirildi. Belgrad, Rambouillet anlaşmasını imzalamadığı için savaşı isteyen, bombardımanı hak eden taraf olarak gösterildi. Oysa ABD'nin son anda yaptığı değişiklikle, egemen bir ülkenin kabul edemeyeceği bir metnin Belgrad'a imzalatılmak istendiği kamuoyundan gizlendi.

Kamuoyuna yansıtılanların aksine, Rambouillet'deki Yugoslav heyetinin anlaşmanın siyasi yönüyle ilgili itirazı da yoktu. Sadece ulusal egemenliği ve bağımsızlığı ihlal ettiği için anlaşmanın askeri bölümü olan Ek-B'yi reddetmişti. Bu metin, Yugoslavya'nın tümünün NATO güçleri tarafından işgal edilmesine imkân veriyordu. Yugoslavya temsilcisinin Kosova'ya uluslararası bir gücün yerleştirilmesine dönük yaptığı uzlaşma teklifi de Rusya dışında Temas Grubu'nu oluşturan diğer ülkeler tarafından reddedildi. Hiç vakit geçirmeden de Kosovalı Arnavutların temsilcisinin anlaşmaya imza atması sağlandı. Rus heyeti bile belgenin son halini ancak konferansın en son günü elde edebildi. Rambouillet konferansının eşbaşkanlıklarını yapan Fransa ve İngiltere, belgenin askeri konuları içeren bölümünü kamuoyuna açıklamayı reddettiler.

[59] Richard C. Vincent, "A Narrative Analysis of US Press Coverage of Slobodan Milosevic and the Serbs in Kosovo", **European Journal of Communication**, C. 15, No. 3, 2000, s. 337.

Bununla birlikte 23 Mart'ta Yugoslav parlamentosu bir konu hariç Rambouillet anlaşmasını onayladı. Buna göre barış gücü görevini NATO'nun değil, BM'nin yapması şart koşuluyordu. Bu karar medya organlarında yer almadı. Avrupa ülkelerinin parlamentolarının bombardımanların başladığı 24 Mart'ta Ek-B belgesinden hâlâ haberi yoktu. Bu belgenin varlığı ilk kez Alman gazetesi Tageszeitung tarafından NATO harekâtının başlamasından 2 hafta sonra 6 Nisan'da açıklandı. NATO'nun server'ından alındığı anlaşılan metin gazetenin internet sitesinde yayınlandı. O tarihten itibaren belge NATO server'ından "gizemli" bir şekilde kayboldu. Fransız Dışişleri Bakanlığı, parlamenterlerin belgenin yayınlanması konusunda yaptığı baskılar karşısında önce Fransızcasının olmadığı gerekçesiyle, daha sonra da "İngiltere ile kabul edilen ilkesel pozisyon nedeniyle" metni yayınlamaya yanaşmadı. [60] Bütün bunlar Batı'nın asıl derdinin Kosova'da baskı gören Arnavutlar olmadığını göstermektedir. Bu çerçevede ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Yugoslavya Masası eski başkanlarından George Kenney'in, "Rambouillet'deki ABD heyetinin çıtayı kasten Sırpların kabul edemeyeceği kadar yükseğe koyduğunu" güvenilir kaynaklardan öğrendiğini söylemesini [61] de Batı'nın niyetinin "üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek" olduğunun açık itirafı olarak görmek gerekmektedir.

Böylece Sırp tarafı uzlaşmaz ilan edildi ve NATO harekâtına kamuoyunun desteği sağlandı. Harekâtla Arnavutlara dönük etnik temizliğin ve soykırımın önüne geçileceğine kamuoyu inandırıldı. Ancak bombardımanların başlamasıyla birlikte Kosova'da yaşayan yüz binlerce Arnavut evlerini terk ederek mülteci konumuna düştü. Harekât sonrasında uluslararası heyetlerin Kosova'daki incelemelerinde iddia edilen ve harekâta gerekçe yapılan soykırıma ilişkin yeterli kanıta da ulaşılamadı.

Kosova'da olanlar ABD Başkanı Bill Clinton'a göre "sistematik soykırım çabaları"ydı; Almanya Savunma Bakanı Rudolf Scharping'e göre tam tamına "soykırım"dı. İngiltere Başbakanı Tony Blair ise "iğrenç ırkçı soykırım"dan söz ediyordu. Fransa Başbakanı Lionel Jospin'e göre NATO'nun

[60] Noctiummes, Page, **a.g.e.**, s. 91-92.
[61] **A.e.**, s. 92.

hava harekâtı "hukuk, özgürlük ve adalet" adına yapılıyordu. ABD yönetiminden bir yetkili 4 Nisan 1999 tarihli New York Times gazetesindeki açıklamasında "Srebrenica'nın 50 katı"ndan yani 350 bin ölümden söz ediyordu. ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan 19 Nisan'da yapılan açıklamada 500 bin Kosovalı Arnavut'un kayıp olduğu ve öldürülmüş olmaları endişesinin taşındığı ifade ediliyordu.[62] Bu iddialara rağmen, Belgrad'ın Kosova'dan çekilmesinden sonra bölgeye giden FBI uzmanlarının da içinde olduğu adli tıp ekiplerinin 4 ay boyunca yürüttüğü incelemeler soykırımın olmadığını teyit etti. Savaş Suçları Mahkemesi'nin Pec yakınlarındaki Ljubenic'te olduğunu iddia ettiği ve NATO yetkilileri tarafından da 350 kişinin gömülü olduğu belirtilen toplu mezarda sadece beş ceset bulundu. İki bin otopsi yapması beklenen İspanyol adli tıp ekibinin başkanı Emilo Pujol, incelenecek sadece 97 ceset olduğunu ve hiçbirinde işkence izine rastlanmadığını El Pais gazetesine açıkladı.[63] Kosova'da 20 Mart'ta çekilen AGİT misyonunda görev yapan Kanadalı Rollie Keith ise ne etnik temizlik ne de soykırıma ilişkin herhangi bir olaya tanık olduğunu, yaygın insan hakları ihlalleri ve Kosovalı Arnavutların kitleler halinde göçünün ancak AGİT'in çekilmesi ve NATO harekâtının başlamasıyla birlikte yaşandığını belirterek şunları söylüyordu:

> "…Yaklaşık 600 bin Arnavut Kosova'dan kaçtı ya da zorla sürüldü… AGİT'in Kosova'daki son beş aylık varlığı süresine uluslararası mültecilik söz konusu değildi. Hava bombardımanından önceki birkaç haftalık dönemde Kosova içinde evlerini terk ederek başka yerlere göç edenlerin sayısı ancak birkaç bindi. O nedenle yaşanan insani felaketi doğrudan ya da dolaylı olarak NATO'nun hava bombardımanına ve onun sonucu olarak gelişen anti-terör kampanyasına bağlıyorum." [64]

Keza AGİT'in Aralık 1999'daki raporu, harekâta gerekçe yapılan etnik temizliğin, bombardımanın başladığı 24 Mart gecesinden itibaren hızlandığına,

[62] Halimi, Vidal, Maler, **a.g.e.**, s. 41-42.
[63] Noctiummes, Page, **a.g.e.**, s. 101-102.
[64] **a.e.**, s. 88-89.

yargısız infazların tüm Kosova'da genel bir durum haline geldiğine işaret etmektedir. [65]

Harekâtın sivillere zarar vermeyecek şekilde askeri hedeflere dönük olarak planlandığı ve yürütüldüğü propagandası yapılmasına karşın, sadece Kosova'da değil, Yugoslavya'nın tümünde yollar, köprüler, fabrikalar, elektrik santralleri, okullar, hastaneler, medya kuruluşları ve tesisleri, rafineriler ve hapishaneler vuruldu. Harekâtta binlerce sivil yaralandı ya da hayatını kaybetti.

Swedish Transnational Foundation'a göre NATO, 300 fabrika ve rafineriyi, 190 eğitim kuruluşunu, 20 hastaneyi, 30 kliniği, 60 köprüyü ve 5 hava alanını bombaladı. Bu saldırılarda en azından 2 bin sivil öldü ve 6 bin sivil de yaralandı.[66] NATO ayrıca 19 televizyon vericisinin 17'sini, Sırbistan Radyo-Televizyonu'nun biri Belgrad'da diğeri Novi Sad'da olmak üzere iki binasını da vurdu. Belgrad'daki binada 12 sivil ölürken, onlarcası da yaralandı.[67]

NATO harekâtının sivil kurbanları sadece Sırplar değildi. Kosova'daki Arnavutlar da zaman zaman saldırıların kurbanı oldular. Parenti, NATO bombardımanlarının sonucunda 105'i Korisa köyünde olmak üzere 300'den fazla Arnavut'un öldürüldüğüne işaret etmektedir.[68] Keza harekât boyunca Arnavut mülteci konvoyları da NATO bombalarından nasibi aldı. 14 Nisan 1999'da NATO uçakları Kosova'da Prizren-Djakovica yolunda iki mülteci konvoyunu vurdu. [69] Yugoslav kaynakları saldırılarda 70'den fazla sivilin öldüğünü bildirdi.[70]

78 gün süren harekâtın sonucu, NATO'nun zaferi olarak ilan edildi. Oysa siyasi planda G-8 ülkeleri tarafından hazırlanan ve Yugoslav parlamentosunun onayladığı anlaşma metninin ruhuna uyan bir anlaşma çerçevesinde Sırp birlikleri Kosova'dan çekildi. Askeri planda ise harekât

---

[65] Halimi, Vidal, Maler, **a.g.e.**, s.107.
[66] Jan Oberg, "Some Ethical Aspects on NATO's Intervention in Kosovo" TFF PressInfo 73, 14 Temmuz 1999, (Çevrimiçi) http://www.oldsite.transnational.org/SAJT /pressinf /pf7 3. html, 13 Eylül 2014.
[67] Philip Hammond, "Reporting 'Humanitarian' Warfare: Propaganda, Moralism and NATO's Kosovo war", **Journalism Studies**, C. 1, No. 3, 2000, s. 367.
[68] Michael Parenti**, To Kill a Nation: The Attacak on Yugoslavia**, Great Britain, Verso, 2000, s. 143.
[69] **A.e**. s.153.
[70] Ek liste A/31 No'lu haber.

boyunca imha edildiği ileri sürülen tank, top ve zırhlı araç sayısının "şişirilmiş" olduğu Sırp birlikleri Kosova'dan çekilirken ortaya çıktı.

G-8 girişimiyle 3 Haziran'da üzerinde uzlaşmaya varılan Kosova anlaşması NATO ve Belgrad'ın karşılıklı tavizleriyle oluşan bir uzlaşma metniydi. ABD/NATO, Rambouillet'de Sırp tarafının masadan kalkmasına neden olan taleplerinden vazgeçmişti. Buna karşılık Belgrad, BM gözetiminde birleşik bir komutaya sahip olan ve NATO'nun büyük ölçüde katıldığı uluslararası bir gücün Kosova'ya yerleştirilmesini kabul ediyordu. Bu gücün Kosova dışında Yugoslavya topraklarına girmesi söz konusu değildi. Kosova'nın siyasi kontrolü NATO'ya değil, geçici bir yönetim oluşturacak olan BM Güvenlik Konseyi'ne veriliyordu.[71]

NATO'nun iddia edildiği gibi askeri planda da bir zaferi söz konusu değildi. Uluslararası basın kuruluşlarının Sırp birliklerinin Kosova'dan çekilişi sırasında tank, zırhlı araç ve topları sayma fırsatı oldu. Böylelikle Brüksel'deki karargâhtan harekât boyunca yüzlerce tank, zırhlı araç ve topun imha edildiği yönünde yapılan açıklamaların doğru olmadığı ortaya çıktı. Diğer taraftan Newsweek dergisi, 15 Mayıs 2000 tarihli sayısında ABD hava kuvvetlerinin gizli bir raporuna dayanarak Kosova'da açıklandığı gibi 120 değil, 14 tankın, 220 değil 18 zırhlı personel taşıyıcının ve 450 değil 20 topun imha edildiğini bildirdi.[72]

Bütün bunlardan sonra NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili küresel bir dezenformasyon kampanyasının söz konusu olduğunun ve bu sayede uluslararası kamuoyunun emperyal güç merkezlerinin çıkarları doğrultusunda manipüle edildiğinin daha açık olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

[71] Noam Chomsky, "Kosovo Peace Accord", **Z Magazine**, July 1999, (Çevrimiçi) http://www. chomsky. info/articles/199907--.htm, 30 Haziran 2014.
[72] Halimi vd., **a.g.e.**, s. 107.

III. KÜRESEL DEZENFORMASYONA BİR ÖRNEK: BATI BASININDA NATO'NUN KOSOVA HAREKÂTINA İLİŞKİN HABERLERDE SÖYLEM İNŞASI

NATO'nun Kosova harekâtı, medya üzerinden gerçekleştirilen dezenformasyon kampanyası sayesinde uluslararası kamuoyunun nezdinde meşruluk kazandı; başlatılması ve yürütülmesi o sayede mümkün oldu. Çalışmanın bu bölümünde Batı medyasının yazılı basın organlarındaki haberlerde harekât boyunca kamuoyu desteğinin devam ettirilmesine yönelik söylem inşasına odaklanılacak, elde edilen nitel bulgular Eleştirel Söylem Analizi'ne (ESA) göre değerlendirilip yorumlanacak, böylelikle sözü edilen dezenformasyonun nasıl gerçekleştirildiği gösterilmeye çalışılacaktır.

3.1. Araştırmada Kullanılan Yöntem

NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili küresel dezenformasyonun açığa çıkarılmasında nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Nitel araştırma, bir konu veya sorunu incelemek için herhangi bir hipotez ve istatistiksel test kullanılmadan yürütülür.[1] Nitel araştırmada sonuçların anlamlı olup olmadığının kontrolünde istatistik teste gerek yoktur. Nicel araştırmadakinin aksine nitel araştırmada yöntemle ilgili somut bir şekilde belirlenmiş süreçler çoğu kez yoktur. Nitel araştırmalarda kanıt için tek bir örnekleme ve tek bir kaynağa dayanılmaz; var olan ve erişilebilen her kaynak kullanılır. Veri kaynakları insanlar ve maddeler olabileceği gibi, resmi kayıtlar, mektuplar, gazete haberleri, günlükler, raporlar, ilgili konuda basılmış yazılar ve görüntülü kayıtlar da olabilir.[2]

Bu çerçevede beş ülkeden altı gazetede NATO harekâtının fiilen sürdüğü 24 Mart-9 Haziran 1999 döneminde konuya ilişkin çıkan haberler temel alınacaktır. Gazete seçiminde genel olarak ana akım medyayı temsil etme niteliği göz önünde

[1] Strauss ve Corbine'den aktaran: Marie C. Hoepfl, "Choosing Qualitative Research: A Primer for Technology Education Researchers", **Journal of Technology Education**, C. 9, No. 1, Autumn 1997, s. 48, (Çevrimiçi) http:// scholar. lib.vt.edu/ejournals/JTE/v9n1/pdf/hoepfl.pdf, 13 Eylül 2014.
[2] Eisner'den aktaran: İrfan Erdoğan**, Pozitivist Metodoloji ve Ötesi: Araştırma Tasarımları, Niteliksel ve İstatistiksel Yöntemler**, 3. bs, Ankara, Erk Yayınları, 2012, s. 113-114.

tutulmaktadır. Bu amaçla söz konusu döneme ilişkin veri tabanı "LexisNexis Academic" üzerinden "NATO" (Fransızca ve İspanyolca karşılığı OTAN) ve "Kosovo" anahtar sözcükleriyle yapılan araştırma sonucunda ABD'den The New York Times (80) ile The Washington Post (77), İngiltere'den Financial Times (39), Fransa'dan Le Monde (27), Almanya'dan Die Welt (26) ve İspanya'dan El Pais (11) gazetelerinde toplam olarak 260 habere ulaşılmıştır. ABD'den iki gazetenin araştırmaya dahil edilmesi, bu ülkenin hem NATO içindeki hâkim konumu hem de harekât konusunda üstlendiği öncü rol nedeniyledir. Bu gazetelerin dışında Türkiye'den Hürriyet gazetesinin dijital arşivinde "NATO" ve "Kosova" anahtar sözcükleriyle yapılan araştırmada ise 442 haber bulunmuştur. Bu gazetede yer alan haberler Türkiye'nin NATO üyesi olmasının yanı sıra Balkanlar'daki tarihsel ilişkileri ve çıkarları nedeniyle ayrıca değerlendirilecektir.

Bu çalışmada yapılan tarama sonucu ulaşılan 260 haberde, söylem inşasının temel ayakları olarak NATO harekâtının meşrulaştırılmasına ve harekâtın başarısına ilişkin argümantasyonlar/uslamlamalar, nominasyonlar/adlandırmalar ve yüklem-hükümler tespit edilmiştir. Söz konusu gazetelere göre dağılımı araştırılan bu argümantasyon, nominasyon ve yüklem-hükümlerin analiz edilmesi ve yorumlanmasında ESA kullanılacaktır. O nedenle, öncelikle söylem analizi literatürüne ESA katkısının kimler tarafından, nasıl yapıldığına ve temel ESA yaklaşımlarının neler olduğuna kısaca değinilmesi yerinde olacaktır.

3.1.1. Eleştirel Söylem Analizi ve Yaklaşımları

Eleştirel Söylem Analizi (ESA), Ocak 1991'de Amsterdam'da düzenlenen küçük bir sempozyumun ardından 90'lı yılların başlarında akademik bir çevrede gelişti. Söz konusu sempozyumda bir araya gelen Ruth Wodak, Teun van Dijk, Norman Fairclough, Gunther Kress, Theovan Leeuwen iki gün boyunca söylem analizi kuram ve yöntemlerini, özellikle de ESA'yı tartıştılar. Her biri daha önceden ESA alanında eserler vermiş olan katılımcıların yönteme ilişkin farklı yaklaşımlarını birbirlerine karşı savunma fırsatını buldukları bu sempozyum, hem bir değişim

programına (Erasmus), hem de farklı akademisyenler ve yaklaşımlar arasında çok taraflı ortak projeler ve işbirliklerinin hayata geçirilmesine yol açması bakımından kurumsal bir başlangıç olarak kabul edilmektedir. Aynı akademik çevre 1993 yılında "Discourse and Society" dergisinin özel bir sayısında tüm farklı yaklaşımları bir araya getirdi. O tarihten sonra ESA hızla gelişim kaydederek dilbilim alanında yerleşik bir paradigma haline dönüştü. [3]

ESA, esas olarak açık ya da örtülü biçimde dilde kendini açığa vuran yapısal tahakküm, ayrımcılık, iktidar ve denetim ilişkilerinin analiz edilmesiyle ilgilidir. Diğer bir ifadeyle ESA, dil kullanımıyla ya da söylemde ifade edilen, işaret edilen, oluşturulan ve meşrulaştırılan toplumsal eşitsizliği eleştirel olarak araştırmayı hedefler. ESA, diğer söylem analizi yöntemlerinden farkla, araştırma nesnesi olarak ister sözlü ister yazılı olsun sadece metne odaklanmaz. O nedenle eleştirel söylem açıklaması, tam tamına, hem bir metni doğuran toplumsal süreç ve yapıların hem de toplumsal-tarihsel özneler olarak birey ya da grupların birbirleriyle etkileşimlerinde metinlerle anlam ürettikleri toplumsal yapı ve süreçlerin betimlenmesini ve kuramsallaştırılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla ESA'da kaçınılmaz olarak üç konsept öne çıkmaktadır: İktidar konsepti, tarih konsepti ve ideoloji konsepti. ESA, metin ve toplumsal arasında basit bir belirlemeci ilişki kurmaktan kaçınır. Söylemin tahakküm tarafından yapılandırıldığı, her söylemin tarihsel olarak üretildiği ve yorumlandığı, yani söylemin zaman ve mekan içinde konumlandığı ve tahakküm yapılarının güçlü grupların ideolojileri tarafından meşrulaştırıldığı dikkate alındığında, ESA taraftarlarının savunduğu kompleks yaklaşımlar, yukarıdan gelen baskıları ve toplumsal gelenekler olarak görünen eşitsiz iktidar ilişkilerine direnme imkânlarını analiz etmeyi mümkün kılar.[4]

Disiplinler arası bir çalışma olan ESA'nın temel varsayımları şunlardır:

- Dil, toplumsal bir olgudur.

[3] Ruth Wodak, Michael Meyer, **Methods of Critical Discourse Analysis**, Great Britain, SAGE Publications Ltd., 2001, s. 4.
[4] **A.e.**, s. 2-3.

- Sadece bireylerin değil, ama kurumlar ve toplumsal gruplaşmaların kendilerine özgü anlam ve değerleri vardır; bunlar sistematik biçimde dilde ifadesini bulur.
- Metinler iletişimdeki dille alakalı birimlerdir.
- Okuyucu/dinleyici metinle ilişkisinde pasif alımlayıcı değildir.
- Bilim dili ve kurumların vb. dilleri arasında benzerlikler vardır. [5]

Van Dijk, ESA'nın her şeyden önce iktidarın kötüye kullanımının ve bunun sonucu olarak adaletsizliğin ve eşitsizliğin söylemsel boyutlarıyla ilgilenmesi gerektiğini söylemektedir. Ona göre bu alanda çalışanların açık bir sosyopolitik duruşlarının olması gerekir. Yaptıkları iş kesin olarak politiktir. Kimi zaman hayal olsa da eleştirel anlayışla değişimi umut ederler. Bakış açıları tahakküm ve eşitsizlikten en çok mustarip olanların bakış açısıdır. Eleştirel hedefleri toplumsal eşitsizliği ve adaleti uygulayan, sürdüren, meşrulaştıran, hoş gören ya da görmezden gelen iktidar elitleridir. Yani, çalışma kriterlerinden biri dayanışmaya en çok ihtiyacı olanlarla dayanışmadır. [6]

Bugün gelinen noktada ESA'nın altı temel söylem analizi yaklaşımını içerdiği söylenmektedir:

1. Fairclough tarafından kavramsallaştırılan ve Marksist gelenekten beslenen, Halliday'in işlevsel dil kuramını ve Foucault'nun çalışmalarını dikkate alan Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım, toplumsal çatışmalara yoğunlaşır.

2. Van Dijk tarafından kavramsallaştırılan, Moskovici'nin "Toplumsal Yeniden Temsiliyet" kuramını dikkate alan Sosyobilişsel Yaklaşım, başta ırkçılık olmak üzere toplumsal eşitsizliklere odaklanır.

3. Wodak ve Reisigl tarafından kavramsallaştırılan, "eleştirel kuram" ve "sembolik etkileşimcilik"ten beslenen Söylem-Tarihsel Yaklaşım, tarihsel bağlamda politik alana odaklanır.

[5] **A.e.**, s. 6.
[6] Teun A. van Dijk, "Principles of Critical Discourse Analysis", **Discourse and Society**, C. 4, No. 2, 1993, s. 252.

4. Van Leeuven tarafından kavramsallaştırılan yine "eleştirel kuram" kaynaklı Toplumsal Aktörler Yaklaşımı, bireysel aktörlerin sosyal yapıyı yeniden üretimi üzerine yoğunlaşır.

5. Gerlinde Mautner tarafından kavramsallaştırılan Dilbilimsel Külliyat Yaklaşımı, sayısal analiz araçları sağlamaya yönelir.

6. Siegfried Jager ve Florentine Maier tarafından kavramsallaştırılan, Foucault'nun yapısalcı söylem fikrinden etkilenen Dispositif Analiz Yaklaşımı, özne ve nesne arasındaki söylemsel dolayıma yoğunlaşır. [7]

Bu çalışmada NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili küresel dezenformasyonun analiz edilmesinde politik alana odaklanan Söylem-Tarihsel Yaklaşım'dan yararlanılacaktır.

3.1.2. Söylem-Tarihsel Yaklaşım

Söylem-Tarihsel Yaklaşım (STY), dil ile iktidar arasındaki ilişkiyle ilgilenen ve söylemin ardında yatan ideolojiyi açığa çıkarmayı çalışan ESA'nın dil bilimsel özelliklerinin ötesine ulaşarak söylemin tarihsel konumuna ve tarih boyunca düzenlenişine özel bir dikkat göstermekte ve bunu sosyobilişsel yönü ihmal etmeden yapmaktadır. STY, söylemsel olgunun tarihsel konumu ve düzenlenişini dikkate almakla, kaçınılmaz olarak söylemi bağlam içinde bir metin olarak tanımlamakta ve metni izole edilmiş bir yapı olarak değil, metinler arası ve söylemler arası ilişkileri de dikkate alan bir noktadan analize tabi tutmaktadır.[8] Wodak, STY'nin en önemli özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

1. Yaklaşım disiplinler arasıdır.

2. Disiplinler arasılık, kuramda, çalışmanın kendisinde, ekiplerde ve uygulamada olmak üzere çeşitli düzeylerdedir.

[7] Hediye Esra Arcan, "İnsan Hakları ve Medya: ABD Elit Medyasında Türkiye'ye İlişkin İnsan Hakları Haberlerinde Söylem İnşası; The New York Times Gazetesi Örneği", yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, 2010, s. 121-122.
[8] **A.e.**, s. 124-125.

3. Yaklaşım, spesifik dil bilimsel konulara odaklanmaz, sorun yönelimlidir.

4. Kuramın yanı sıra metodoloji de eklektiktir; yani kuram ve yöntemler, incelenen konunun anlaşılması ve açıklanmasında yararlı olacak şekilde bütünleştirilir.

5. Daha ileri analiz ve kuramsallaştırmanın bir önkoşulu olarak incelenen konunun araştırılması için daima alan çalışması ve etnografya işin içine katılır.

6. Yaklaşım dışa çekicidir: Kuram ile ampirik veriler arasında sürekli bir gidiş geliş söz konusudur.

7. Çoklu türler ve çoklu kamu alanları incelenir, metinler arası ve söylemler arası ilişkiler araştırılır. Yeniden bağlamsallaştırma, bu türlerin yanı sıra konuların ve argümanların ilintilendirilmesindeki en önemli işlemdir.

8. Tarihsel bağlam daima analiz edilir, söylem ve metin yorumlarıyla bütünleştirilir.

9. Analiz kategorileri ve araçları tüm bu adımların ve prosedürlerin yanı sıra araştırılan spesifik soruna göre de belirlenirler.

10. Büyük kuramlar bir temel olarak işlev görür. Spesifik analizde, orta ölçekli kuramlar analitik amaçlar için daha yararlıdır.

11. Pratik, hedeftir. Sonuçlara farklı alanlardaki uzmanlar ulaşabilmelidir ve ikinci adım olarak bu sonuçlar belli söylemsel ve toplumsal pratiklerin değiştirilmesi hedefiyle hayata uygulanmalıdır. [9]

Niteliksel sosyal araştırmalarda bulguların kalitesinin değerlendirilmesinde kavram ve kriterlere ihtiyaç vardır. Niceliksel araştırmalardaki klasik temsil edebilirlik, güvenilirlik ve geçerlilik kavramları değişiklikler yapılmadan niteliksel araştırmalarda kullanılamaz. ESA alanında çalışan akademisyenlerden Siegfried Jäger yeni bir kriter olarak tamlığı önermektedir. Bir araştırma ancak yeni verilerden ve yeni dil bilimsel araçların analizinden yeni bulgu elde edilmediğinde

[9] Wodak, Meyer, **a.g.e.**, s. 69-70.

"tamamlanmış" olacaktır. Teun van Dijk, ESA'nın pratik hedeflerini dikkate alan bir kriter olarak ulaşılabilirliği önermektedir. Bulgular araştırılan sosyal gruplar için en azından ulaşılabilir ve okunabilir olmalıdır. Ruth Wodak ve Ron Scollon ise geçerliliğin sağlanması için nirengi teşkilini önermektedir. Böylelikle araştırma yapan kişinin kuramsal yönelimi ne olursa olsun ya da ister niteliksel ister niceliksel verilerden yararlansın bulguların geçerliliği garantilenecektir. Wodak'ın kuramsal olarak nitelendirilen nirengi teşkili yaklaşımı dört düzeyi hesaba katan bir bağlam kavramına dayanmaktadır:

1. Kullanılan dil ya da metin ile içsel metin düzlemi,

2. İfadeler, metinler, türler ve söylemler arasındaki metinler arası ve söylemler arası ilişki düzeyi,

3. "Durum bağlamı" denilen ve orta düzeyli kuramlar tarafından açıklanan dil dışı sosyal düzey,

4. Daha geniş sosyopolitik ve tarihsel bağlamlar düzeyi.

Wodak'a göre bu dört düzey arasında sürekli gidiş gelişler ve bulguların bu farklı perspektiflerden değerlendirilmesi taraflılık riskini asgariye indirecektir. [10]

3.1.2.1. Söylem-Tarihsel Yaklaşım'da Analiz Stratejisi

STY, söylem analizi için dört aşamalı bir strateji izler. (1) Özel bir söylemin özel bir içeriği/konusu seçildikten sonra (2) metinde söylemsel stratejiler araştırılır. Ardından (3) ayrımcı kalıp yargılara ilişkin bulguların tip olarak dilbilimsel anlamları ve (4) içeriğe bağımlı semboller olarak dilsel gerçekleştirimleri incelenir. Her ne kadar netleşmiş bir yöntemi olmasa da bu süreçte daima tarihsel bağlam analizde dikkate alınır ve yorumla bütünleştirilir. STY, temel olarak söylemsel strateji analizini söyleme ilişkin aşağıda belirtilen beş soruya yanıt arayarak gerçekleştirilir:

[10] **A.e.**, s. 29-30.

1. Söylemin nominasyon/adlandırma stratejisi nasıl inşa edilmiştir?

2. Söylemin yüklem-hüküm stratejisi nasıl inşa edilmiştir?

3. Söylemin argümantasyon/uslamlama stratejisi nasıl inşa edilmiştir?

4. Söylemin perspektiflendirme/bakış açısı edindirme, çerçeveleme, söylem yeniden sunum stratejileri nasıl inşa edilmiştir?

5. Söylemin önemseme, hafifseme stratejisi nasıl inşa edilmiştir?

Bu soruların yanıtları söylemde egemen olan söylemsel stratejileri açığa çıkarır.[11] Burada "strateji" sözcüğünden özel bir toplumsal, politik, psikolojik ya da dilsel hedefe ulaşılmak için benimsenen oldukça kesin ve maksatlı bir uygulama planının anlaşılmakta olduğunu söylemek yerinde olacaktır. [12] Araştırmada NATO'nun Kosova harekâtına ilişkin basında çıkan haberlerin söyleminde nominasyon/adlandırma, yüklem-hüküm ve argümantasyon/uslamlama stratejilerinin nasıl inşa edildiği sorularına yanıt aranacaktır.

Bir söylemde insanların, olgu/olayların, eylemlerin dilsel olarak nasıl adlandırıldıkları ve bu adlandırmaların içerdiği ima ve çağrışımlar söylem analizinin temel sorularından biridir. Bu sorunun yanıtı söylemde kullanılan adlandırma ve ima stratejisini açığa çıkarır. Kişi, grup ve halkların aidiyet kategorilerinin nasıl inşa edildiği, ilgili aktörlere grup içi bir kimlik mi yoksa grup dışı bir kimlik mi atfedildiği adlandırma ve ima stratejilerinin incelenmesi ile ortaya çıkar ve söylemde biz-onlar ayrımı yapılıp yapılmadığı, aktörlerin ötekileştirilip ötekileştirilmediğinin incelenmesine imkân verir.[13]

Söylemde izlenen yüklem-hüküm stratejisi ise örneğin dilsel olarak üstü kapalı ya da açık yüklemler biçiminde olumlu ve olumsuz yönlere yapılan basmakalıp ve değer biçici atıflar olarak inşa edilebilir. Toplumsal aktörleri ya olumlu veya olumsuz ya da değerini takdir eden veya küçümseyen biçimde yaftalamayı hedefleyen

[11] Arcan, **a.g.e.**, s. 126.
[12] Wodak, Meyer, **a.g.e.**, s. 73.
[13] Arcan, **a.g.e.**, s. 173.

bu strateji, adlandırma stratejisiyle kimi yerlerde çakışırlar, o nedenle birbirlerinden tam olarak ayrılamazlar.[14]

Argümantasyonlar kamusal bilgi sistemini temsil eder ve bu niteliği ile bir sonucu destekleyici söylemsel kaynaklardır. Wodak'a göre argümantasyonlar her zaman açık olmayıp, koşulsal veya sebepsel terimlerin ardına gizlenmekle birlikte bir formülasyon içerirler; eğer durum X ise sonuç Y olur veya Y çünkü X.[15] Argümantasyonlarda, kişi ya da gruplara ilişkin nominasyon ve yüklem-hükümlerle yapılan ötekileştirmeler, ayrımcılıklar, atfedilen grup içi ve grup dışı kimlikler meşrulaştırılır.

Araştırmada veri tabanlarından ulaşılan 260 haberde yukarıda sözü edilen üç stratejinin nasıl inşa edildiği ve bunun sonucu olarak dünya kamuoyunun NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili nasıl dezenforme edildiği gösterilmeye çalışılacaktır.

3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili uluslararası ölçekte yürütülen dezenformasyon kampanyasının deşifre edilmesiyle ilgili Batı basınında yapılan araştırma:

- 5 ülkeden 6 gazete üzerinden yapılmıştır; gazetelerin yayınlandığı ülkelerde ana akım medyayı temsil etme niteliği göz önünde tutulmuştur.
- İngilizce, Fransızca, Almanca ve İspanyolca dillerinde yapılmıştır.
- Harekâtın fiilen sürdüğü 24 Mart-9 Haziran 1999 tarihleri arasındaki dönem temel alınmıştır.
- Nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

[14]Ruth Wodak, "Does Sociolinguistics Need Social Theory? New Perspectives in Critical Discourse Analysis", April 27, 2000, (Çevrimiçi) https://www.univie.ac.at/linguistics/forschung/ wittgenstein/ unemploy/bristol5.htm, 5 Temmuz 2014.
[15] Arcan, **a.g. e.**, s. 180.

- Araştırmada NATO'nun Kosova harekâtı örneği üzerinden dezenformasyonun küreselleşmesi incelenmiştir.

Dezenformasyon kampanyasının açığa çıkarılması için yapılacak benzer çalışmalarda:

- Aynı zaman aralığında ancak daha fazla sayıda ülke, başka dillerde ve daha fazla sayıda gazetede yayınlanan haberler temel alınabilir.
- Tarama aralığı olarak harekâttan önceki üç-altı aylık dönem temel alınabilir; özellikle Rambouillet görüşmelerini içine alan ve harekâtın başlangıcına kadar devam eden bir zaman aralığında yapılacak olan araştırmanın burada yapılan çalışmayı tamamlayıcı nitelikte olacağı açıktır.
- Nitel araştırma yönteminin yanı sıra nicel araştırma yöntemi ya da her ikisi de kullanılabilir.
- Kosova dışında başka örnekler üzerinden yapılacak yeni araştırmalar söylem stratejilerinin karşılaştırılması ve dezenformasyonun küreselleşmesinin gösterilmesi açısından önemlidir.

3.2. Nitel Bulgular ve Tartışma

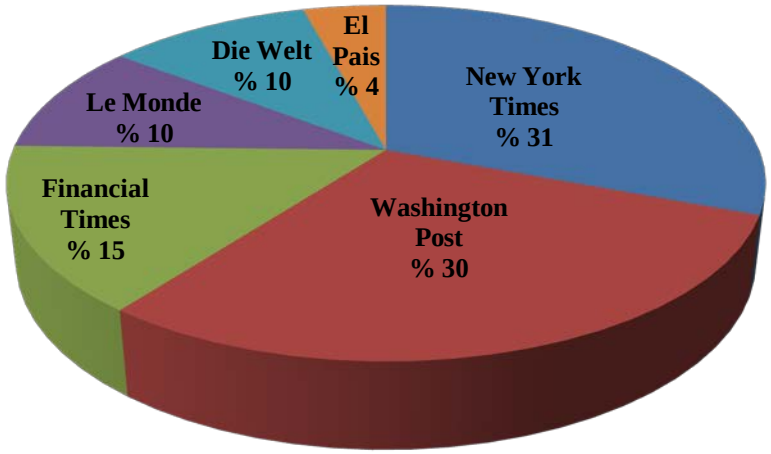
Yapılan araştırmada söylemdeki argümantasyon stratejisine ilişkin beş, nominasyon stratejisine ilişkin 24 ve yüklem-hüküm stratejisine ilişkin 21 kategori tespit edilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde elde edilen nitel bulguların değerlendirilmesi ve tartışılması yoluyla NATO harekâtını mümkün kılan küresel dezenformasyon kampanyasındaki söylem inşası açığa çıkarılacaktır.

3.2.1. NATO'nun Kosova Harekâtı'na İlişkin Argümantasyon Stratejileri

NATO'nun Kosova harekâtı, uluslararası kamuoyunun harekâtın meşruluğuna ikna edilmesi sayesinde mümkün olmuştur. Bunun için uluslararası

çapta bir dezenformasyon kampanyası yürütülmüş ve bu kapsamda Batı dünyasının önde gelen gazeteleri önemli bir işlev görmüştür. O nedenle gazetelerde çıkan haberlerde harekâtın gerekçesi olarak sunulan argümantasyonlar, söz konusu dezenformatik ve manipülatif söylemin nasıl inşa edildiğinin gösterilmesinde temel dayanak noktalarından birini oluşturmaktadır.

Grafik 1: Haberlerin Gazetelere Göre Dağılımı

Yukarıdaki 1. No'lu grafikte dağılımı verilen beş ülkeden altı gazetede çıkan 260 haber üzerinde yapılan araştırmada esas olarak aşağıdaki 1. No'lu tabloda gösterilen beş argümantasyondan toplam olarak 148 tane tespit edilmiştir. Bunların içinde tekrarlanma sıklığı açısından dikkat çekici olanlar ise NATO harekâtının;

- Miloseviç ya da Sırpların, Rambouillet anlaşmasını imzalamadığı ya da uzlaşmaz olduğu için yapıldığı,
- Sivil Arnavutları korumak için yapıldığı,
- Miloseviç ya da Sırpların etnik temizlik yaptığı için ya da yapılan etnik temizliğin önüne geçmek için yapıldığı yönündeki argümantasyonlardır.

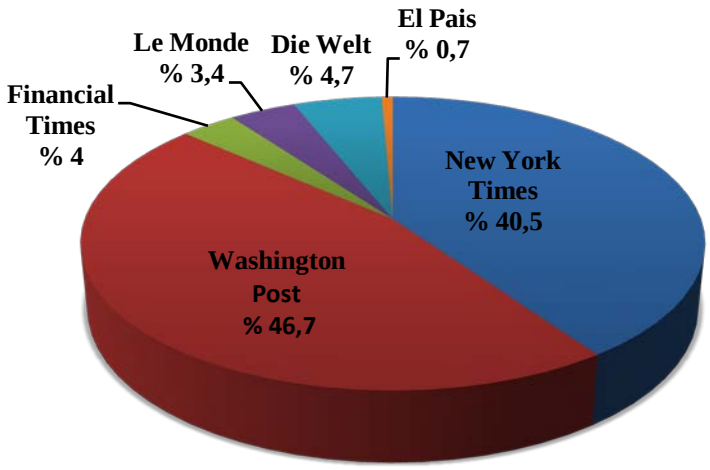
Tablo 1: NATO'nun Kosova Harekâtıyla İlgili Haberlerdeki Argümantasyonlar

ARGÜMANTASYON	GAZETELER						TOPLAM
	New York Times	Washington Post	Financial Times	Le Monde	Die Welt	El Pais	
Miloseviç/Sırplar uzlaşmaz olduğu/Rambouillet'yi imzalamadığı için NATO harekâtı yapılıyor.	13	21	1	3	6	1	45
NATO harekâtı sivil Arnavutları korumak için yapılıyor.	24	15	-	-	1	-	40
NATO harekâtı daha büyük bir savaşın önüne geçmek için yapılıyor.	3	3	2	-	-	-	8
Miloseviç/Sırplar etnik temizlik yaptığı için/etnik temizliği önlemek için NATO harekâtı yapılıyor.	19	25	3	2	-	-	49
Miloseviç/Sırplar soykırım yaptığı için/soykırımın önüne geçmek için NATO harekâtı yapılıyor.	1	5	-	-	-	-	6
TOPLAM	60	69	6	5	7	1	148

Beş kategori halinde tespit edilen argümantasyonların gazetelere göre dağılımı aşağıdaki 2 No'lu grafikte verildiği gibidir. Burada dikkat çekici olan, ABD'nin elit gazetelerinde NATO'nun Kosova harekâtının meşrulaştırılmasına zemin hazırlayan argümantasyonların Avrupa gazetelerindeki haberlerde yer alan argümantasyonlardan çok daha fazla olmasıdır. Bu durum haberlerin gazetelere göre dağılımını gösteren 1 No'lu grafikteki verilerle de paralellik arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle, örneğin NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili araştırmaya temel olan 260 haber içinde yüzde 31'lik bir ağırlığa sahip olan NewYork Times gazetesinde yer alan argümantasyonlar, genel dağılımda yüzde 40,5'lik dilimi temsil etmektedir. Oysa haber dağılımı açısından New York Times'in yarısı kadar bir ağırlığa sahip olan İngiliz Financial Times gazetesindeki argümantasyonların genel dağılımındaki payı sadece yüzde 4,5'tir. Nominasyonlar ve yüklem-hükümler açısından da benzer bir tablonun söz konusu olduğu ileride görülecektir. Bu durum bize ABD

gazetelerinin Kosova'ya müdahale edilmesi için yürütülen dezenformasyon kampanyasına Avrupa gazetelerine göre çok daha yoğun bir katkı sağladığını göstermektedir. Kuşkusuz bu durum ABD yönetiminin Balkanlar'daki stratejik çıkarları, Avrupa ile olan hegemonik ilişkisi ve geleceğe dönük planlamalarının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Grafik 2: Argümantasyonların Gazetelere Göre Dağılımı

Haberlerin ve haberlerde yer alan argümantasyonların gazetelere göre dağılımını bu şekilde tespit ettikten sonra, NATO'nun Kosova harekâtını meşrulaştırmada kullanılan argümantasyon örneklerinin değerlendirilmesine ve tartışılmasına geçilmesi yerinde olacaktır.

3.2.1.1. "Miloseviç/Sırplar Uzlaşmaz Olduğu/Rambouillet Anlaşmasını İmzalamadığı İçin NATO Harekâtı Yapılıyor" Argümantasyonu

Bu argümantasyon kategorisinde Yugoslavya Devlet Başkanı Slobadan Miloseviç ya da Sırpların uluslararası toplum tarafından Kosova'daki soruna çözüm bulunması amacıyla 6 Şubat 1999'da Fransa'nın Rambouillet Şatosu'nda başlatılan görüşmelerde uzlaşmaz bir tutum takındığı, Kosovalı Arnavutların imza attığı anlaşmayı reddettiği ve bu nedenle NATO'nun harekât düzenlemekten başka bir seçeneğin kalmadığı ileri sürülmektedir. Yine harekât süresince Miloseviç/Sırpların harekâtın durdurulması için Batı tarafından Rambouillet anlaşmasına paralel biçimde öne sürülen şartları kabul etmemesinin de uzlaşmaz bir tutum olduğu savunulmakta, dolayısıyla harekâtın kararlı biçimde devam ettirilmesinin gerekliliğine uluslararası kamuoyu ikna edilmeye çalışılmaktadır.

New York Times gazetesinin NATO harekâtının başladığı gün olan 24 Mart 1999'da yayınlanan sayısında "Miloseviç'in sert tutumundan hüsrana uğrayan ABD'li görüşmeciler Belgrad'dan ayrıldı" başlığıyla verilen haberde "ABD'li üst düzey bir yetkili, 'Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in ABD'li elçi Richard C. Holbrooke'la son iki günde yürüttüğü altı saatlik görüşmelerden sonra NATO'nun hava harekâtını önleyecek 'her fırsatı' reddettiğini' söyledi ve ekledi: En küçük bir uzlaşma işareti olsaydı, muhtemelen şimdi havaalanı yolunda olmayacağımızı söyleyebilirdim. Sırpların Kosova'daki Arnavutlara saldırısını durdurmayı hedefleyen görüşmelerde yer alan bir başka üst düzey ABD'li yetkili ise sakin bir şekilde şöyle konuştu: O, NATO askerlerinin Kosova'ya yerleştirilmesi ya da NATO bombardımanı seçeneklerinden ikincisini seçti." [16] ifadeleri yer almaktadır.

Aynı gazetenin 25 Mart 1999 tarihli sayısında yer alan "Başkan'ın sözleriyle, daha geniş bir savaşı önlemek için harekete geçtik" başlıklı haberde ABD Başkanı Bill Clinton'ın şu sözlerine yer veriliyordu: "…Geçen ay, müttefiklerimiz ve

[16] Ek liste, A/1 No'lu haber.

Rusya ile birlikte çatışmaya kesin olarak son verecek bir barış anlaşması önerdik. Kosovalı liderler bu anlaşmayı geçen hafta imzaladılar…Diğer tarafta Sırp liderler barış anlaşmasının temel unsurlarını tartışmayı bile kabul etmediler…Son birkaç ay boyunca bu sorunu barışçı biçimde çözebilmek için her şeyi yaptık. Dışişleri Bakanı Albright, müzakereler yoluyla bir anlaşmaya varılması için yorulmak bilmeksizin çalıştı. Miloseviç reddetti. Büyükelçi Dick Holbrooke'u ABD ve NATO'lu müttefiklerimiz adına kendisine verdiği taahhütlere uyması ve baskılara son vermesi gerektiğini, aksi taktirde askeri harekât ile karşı karşıya kalacağını açık bir şekilde ifade etmek üzere Pazar günü Sırbistan'a gönderdim. Yine reddetti." [17]

Financial Times gazetesinin 26 Mart 1999 tarihli "Ateş hattında: David Buchan, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ittifak karakteri Sırbistan'a saldırının sonucuna bağlı olduğunu ileri sürdü" başlıklı haberde "Sırbistan taviz verip, Kosova'daki Arnavut çoğunluk ile güç paylaşımını öngören Rambouillet anlaşmasını imzalasaydı, NATO için en güzel 50. yıl hediyesi olurdu." [18] deniliyordu.

Die Welt gazetesinin 27 Mart 1999 tarihli sayısında "Balkanlar, Vietnam değildir" başlıklı haberde şu görüşlere yer veriliyordu: "Bu temelde yine vurgulanması gereken şudur: Saldırılar, Sırp halkına ve devletine yönelik değildir. Sadece Miloseviç'in askeri gücüne yöneliktir ve Rambouillet'nin koşullarını kabul etmesi gerektiğini anlayana kadar devam edecektir." [19]

El Pais gazetesinin 13 Nisan 1999 tarihli sayısında çıkan "Müttefikler, görüşmeler yoluyla çözüm arayışına Rusya'yı dahil etmek istiyor" başlıklı haberde "Diplomasi yolunun yeniden açılmasıyla birlikte müttefikler dün askeri kararlılık konusunda hemfikir olduklarını teyit ettiler: Hava harekâtı Milsoeviç'in, mültecilerin geri dönüşü, ateşkes ve Kosova'dan birliklerin geri çekilmesi gibi gerekli koşulları yerine getirmek zorunda olduğuna ikna oluncaya dek devam edecektir." [20] ifadesi yer alıyordu.

[17] Ek liste, A/3 No'lu haber.
[18] Ek liste, C/2 No'lu haber.
[19] Ek liste, E/3 No'lu haber.
[20] Ek liste, F/3 No'lu haber.

NATO harekâtı altı haftayı geride bırakırken Le Monde gazetesinin 5 Mayıs 1999 tarihli sayısında "Batılı ülkeler Moskova'ya Belgrad'ı koşullarına razı etmek için baskı yapıyor" başlığıyla çıkan haberde harekâtın durmasının Belgrad'ın Rambouillet anlaşmasının koşullarını kabul etmesine bağlı olduğu açık biçimde ifade edilmekteydi: "…Rusya Devlet Başkanı'nın diplomatik çabalarından cesaret alan Clinton, bombardımanlara ara verilmesinin Yugoslavya Devlet Başkanı Miloseviç'in birliklerini Kosova'dan çekmeyi, mültecilerin geri dönüşünü ve uluslararası bir güvenlik gücünün Kosova'ya yerleştirilmesini kabul etmesine bağlı olduğunu açıkladı." [21]

Washington Post gazetesinin 8 Haziran 1999 tarihli sayısındaki "Sekiz ülke Kosova konusunda anlaşmaya yakın" başlıklı haberde NATO harekâtının sona ermek üzere olduğu sırada bile Miloseviç'in uzlaşmaz olduğu için harekâtın o güne kadar devam ettiğini gösteren şu satırlar dikkat çekmekteydi: "Diplomatik çabalar baş döndürücü bir hızla sürerken bile NATO, Kosova'daki Yugoslav birliklerine ağır hava saldırılarına yeniden başladı. İttifak yetkilileri, Pazar günü yapılan görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasından birkaç saat sonra NATO komutanı General Wesley K. Clark'ın ittifak uçaklarının saldırı temposunun artırılması emrini verdiğini söyledi." [22]

Araştırmaya temel alınan 260 haberde 45 tane tespit edilen bu argümantasyon kategorisinden yedi örneği bu şekilde verdikten sonra sıra NATO harekâtının meşrulaştırılmasında kullanılan en önemli gerekçenin tartışılmasına gelmektedir. Çalışmanın "NATO'nun Kosova Harekâtı ve Dezenformasyon" bölümünde "Rambouillet Görüşmeleri" başlığı altında ayrıntılı olarak incelendiği gibi, Belgrad yönetiminden imzalanması istenilen anlaşma, özellikle de anlaşmanın askeri bölümü olan Ek-B, Yugoslavya'nın ulusal egemenlik haklarından vazgeçmesi anlamına geliyordu. ABD'nin eski dışişleri bakanlarından Henry Kissinger'ın Belgrad'ın imzalaması için önüne konulan anlaşma metnini "provokasyon" ve "bombardımanın başlatılması için bir bahane" [23] olarak değerlendirmesi dikkat

[21] Ek liste, D/21 No'lu haber.
[22] Ek liste, B/76 No'lu haber.
[23] Cold War Warrior Scorns 'New Morality' , **The Daily Telegraph**, 28 Haziran 1999.

çekicidir. Yani Yugoslavya, dünyada hiçbir egemen ülkenin altına imza atmayacağı bir anlaşmayı imzalamadığı için "uzlaşmaz" olarak gösterilmiş ve diplomatik olarak her türlü girişimi reddeden, dolayısıyla bombardımanı hak eden bir ülke olarak uluslararası basın organlarında resmedilmiştir.

Aslında Belgrad yönetimi, Rambouillet anlaşmasının tümünü de reddetmemiştir. Yalnızca egemenlik haklarından vazgeçmesi anlamına gelen askeri bölümün tartışılmasını istemiş ancak ABD temsilcileri tarafından anlaşmanın bir bütün olarak kabul edilmesi gerektiği, bölümlerinin tartışmaya açık olmadığı yönündeki "uzlaşmaz" tutumuyla karşılaşmıştır.[24]

Keza Sırbistan parlamentosunun NATO harekâtının başlamasından hemen önce Kosova'da yaşayan tüm etnik yapılar tarafından kabul edilen bir özerklik anlaşmasının imzalandıktan sonra Kosova'ya NATO şemsiyesi altında olmayan uluslararası bir gücün yerleştirilmesi için görüşmelerin başlatılmasını öngören bir kararı kabul etmiş olması da dikkate alınmamıştır.[25] ABD yönetiminin asıl amacı Yugoslavya'ya harekât düzenlemek ve Miloseviç'i dize getirmektir.[26] Bu doğrultuda çalışmalar 1998 yılının yaz aylarında başlamıştır. Rambouillet görüşmelerinde yer alan Rusya'nın Dışişleri Bakanı İgor İvanov, NATO harekâtından sonra Newsweek dergisine yaptığı açıklamalarda bu durumu teyit etmektedir:

> "Rambouillet'de görüşmeler başladı ama heyetler arasında hiçbir zaman doğrudan görüşmeler yapılmadı. Bu prosedür sırasında ABD temsilcisi Büyükelçi Christopher Hill'in iki ek belge sunması beni şaşırttı. Birincisi bir NATO askeri operasyonunun başlatılmasına ilişkindi, diğeri ise Kosova'ya güvenlik gücünün yerleştirilmesiyle ilgiliydi. Bunlar esas belgeye ek olacaklardı. Ne birincisi ne de ikincisi bizimle tartışıldı. Bu belgelerin kapsamı dikkate alındığında hazırlanmasının birkaç ay aldığı açıkça görülüyordu. NATO komutanı General Wesley Clark, geçenlerde Kongre'de yaptığı

---

[24] Seth Ackerman, "Forgotten Coverage of Rambouillet Negotiations", 14 May 1999, (Çevrimiçi) http://fair.org/press-release/forgotten-coverage-of-rambouillet-negotiations/ , 9 Ağustos 2014.
[25] Noam Chomsky, "Kosovo Peace Accord", **Z Magazine**, July 1999, (Çevrimiçi) http://www. chomsky. info/articles/199907--.htm, 9 Ağustos 2014.
[26] Serge Halimi, Dominique Vidal, Henri Maler, **L'Opinion, Ça Se Travaille…: Les médias & les "Guerres Justes": Kosovo, Afghanistan, Irak**, 5. bs. Marseille, Agone, 2006, s. 14.

açıklamada askeri harekât hazırlığının en azından Haziran 1998'de başladığını itiraf etti." [27]

Görüldüğü gibi, Miloseviç/Sırplar Rambouillet anlaşmasını imzalamadığı için yani uzlaşmaz olduğu için NATO harekâtının zorunlu hale geldiği argümantasyonu gerçekleri yansıtmaktan uzak olup, uluslararası kamuoyunun harekâtın gerekliliğine ve meşruluğuna ikna edilmesinde bir dezenformasyon unsuru olarak kullanılmıştır.

3.2.1.2. "NATO Harekâtı Sivil Arnavutları Korumak İçin Yapılıyor" Argümantasyonu

NATO'nun Kosova harekâtının uluslararası kamuoyunda meşruluk kazanması için sıklıkla başvurulan argümantasyonlardan bir diğeri de ittifakın Sırpların saldırılarına karşı sivil Arnavutları korumak için harekâtın düzenlendiği yönündedir. Çalışmanın ikinci bölümünde "NATO Harekâtı Öncesinde Kosova'daki Durum" başlığı altında Kosova'nın bağımsızlığı için silahlı mücadele yürüten UÇK'nın Sırp güvenlik güçlerine saldırılarda bulunduğu, buna karşılık Belgrad yönetiminin bölgede kontrolü sağlamak için operasyonlar düzenlediği, çıkan çatışmalardan sivil Arnavutların da zarar gördüğü ve Kosova içinde göç etmek zorunda kaldıkları belirtilmişti. Batı basınında çıkan haberlerde sivil Arnavutların Sırpların zulmüne maruz kaldığı teması yoğun biçimde işlenmiş, NATO harekâtının zulme son vereceği fikrine kamuoyu ikna edilmeye çalışılmıştır.

Die Welt gazetesinin 24 Mart 1999 tarihli sayısında "Holbrooke'un Belgrad misyonu başarısızlığa uğradı; NATO hava saldırısına karar verdi - Schröder: Başka seçeneğimiz yok -Kosova'da çatışmalar sürüyor" başlıklı haberde "NATO'nun planlamalarına göre Sırp ordusuna dalgalar halinde yapılacak saldırılar başarılı olacak. ABD gibi Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere de insani bir felaketi

[27] Bill Powell, "Why Russia was Miffed at NATO**", Newsweek**, C. 134, No. 4, 26 Temmuz 1999, s. 72.

gerektiğinde güç kullanarak engelleme konusundaki kararlılıklarını teyit ettiler. Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, Yugoslavya'ya karşı hava harekâtının kaçınılmaz olduğunu söyledi." [28] ifadesi yer alıyordu.

New York Times gazetesinin 25 Mart 1999 tarihli sayısında "Başkan'ın sözleriyle, daha geniş çaplı bir savaşı önlemek için harekete geçtik" başlıklı haberde ABD Başkanı Bill Clinton'ın şu sözlerine yer veriliyordu: "Kosova'daki binlerce masum insanı şiddetlenen askeri saldırıdan korumak için harekete geçiyoruz…Masum insanların evlerinden çıkartıldığını ve yere diz çökertilip kurşunlandığını gördük; Kosovalı erkeklerin ailelerinden kopartılıp, babalar ve oğulların birlikte sıraya dizilip acımasızca öldürüldüğünü gördük." [29]

Aynı gazetenin 30 Mart tarihli sayısında "NATO Sırp güçlerinin peşinde, ABD'ye göre 'soykırım' işaretleri var" başlıklı haberde şöyle deniliyordu: "Pentagon yetkilileri, Kosova'daki yeni saldırıların köylere karşı konuşlanmış tanklar, topçu bataryaları ve küçük seyyar piyade birliklerinden daha çok kışlalara, karargâhlara ve diğer askeri üslere yöneldiğini söylediler… Ancak, Sırpların sivillere saldırılarının durdurulmasında çarpıcı bir başarı elde edildiğine dair henüz bir haber yok." [30]

Washington Post gazetesinin 24 Nisan 1999 tarihli sayısında "NATO'dan Kosova açıklaması: NATO galip gelmek için kararlı" başlıklı haberde "Belgrad uluslararası toplumun meşru taleplerini yerine getirmediği ve insanlara muazzam acılar çektirdiği sürece ittifakın Yugoslav ordusuna karşı hava operasyonları devam edecektir. Devlet Başkanı Miloseviç ve Belgrad liderliğini tüm Kosovalı yurttaşların güvenliğinden sorumlu tutuyoruz." [31] ifadesi dikkat çekiyordu.

İncelenen 260 haberde "NATO harekâtı sivil Arnavutları korumak için yapılıyor" argümantasyonun 40 kez kullanıldığ tespit edilmiştir. NATO harekâtının başladığı günden itibaren Belgrad yönetimi UÇK'yı etkisiz hale getirme ve gerilla örgütünü kitle tabanından tecrit etmeye dönük operasyonlarına hız vermiş, bu doğrultuda ağır bombardımana rağmen önemli başarılar elde etmiştir. Ağırlıklı

[28] Ek liste, E/2 No'lu haber.
[29] Ek liste, A/3 No'lu haber.
[30] Ek liste, A/7 No'lu haber.
[31] Ek liste, B/41 No'lu haber.

olarak Kosova'da faaliyet gösteren Sırp paramiliter güçler tarafından terörize edilen Arnavutlar evlerini terk ederek göç etmeye başlamışlar ve komşu ülkelerde mülteci konumuna düşmüşlerdir. Yani sivil Arnavutları korumak için yapıldığı iddia edilen NATO harekâtı, sivil Arnavutları korumak şöyle dursun onları harekât öncesiyle kıyaslanamayacak ölçüde zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır.

Bu konuda Washington Post gazetesinin 2 Nisan 1999 tarihli sayısında yer alan bir yorum yazısında şu satırlar dikkat çekicidir: "Hava harekâtı Sırp ordusuna ne zarar verirse versin, Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in çapulcu milislerinin büyük ölçüde savunmasız Kosova halkına karşı bir soykırım saldırısı yapmalarına engel olamadı. Kosova'da masum sivillere dönük devam eden sistematik katliamın durdurulması -önemli sayıda insan yaşamının kurtarılması hâlâ mümkündür- NATO'nun kara birliklerinin devreye girmesini gerektirecektir." [32] Ancak kara harekâtı hiçbir zaman başlatılmamış ve hava harekâtının sonuna kadar Arnavutların mülteci konumuna düşmesi devam etmiştir. 5 Nisan 1999 tarihi itibariyle Kosova'da mülteci konumuna düşen Arnavutların sayısı 350 bini geçmiştir.[33] 3 Mayıs 1999 itibariyle 600 bini aşan Arnavut mültecilerin sayısı[34] 1 Haziran'da birbuçuk milyonu bulmuştur.[35] Kısacası güya insani felaketi önlemek amacıyla yapılan bir harekât tam bir insani felakete yol açmıştır. Oysa harekât yapılması halinde böyle bir felaketin yaşanacağı konusunda ABD istihbarat kuruluşları, Clinton yönetimi ve NATO'yu uyarmıştı.

Kolaylıkla görüldüğü gibi, "NATO harekâtı sivil Arnavutları korumak için yapılıyor" eksenli argümantasyon, sivil Arnavutların terörize edilmelerine, göç yollarına düşmelerine ve öldürülmelerine rağmen harekât boyunca uluslararası kamuoyunun desteğinin alınmasında dezenformasyon unsuru olarak kullanılmaya devam etmiştir. Diğer bir ifadeyle sonucunda sivil Arnavutların zarar gördüğü bir harekâtın, onları korumak amacıyla yapıldığı algısı uluslararası basın organları aracılığıyla yaratılmış ve sürdürülmüştür.

---

[32] Ek liste, B/7 No'lu haber.
[33] Ek liste, B/14 No'lu haber.
[34] Ek liste, A/46 No'lu haber.
[35] Ek liste, A/65 No'lu haber.

3.2.1.3. "Miloseviç/Sırplar Etnik Temizlik Yaptığı İçin/Etnik Temizliğin Önüne Geçmek için NATO Harekâtı Yapılıyor" Argümantasyonu

NATO harekâtının meşrulaştırılması için yürütülen uluslararası dezenformasyon kampanyasının en önemli unsurlarından biri de Miloseviç/Sırpların etnik temizlik yaptığı; bunun engellenmesi için NATO harekâtının zorunlu olduğu argümantasyonudur. Bunun, 1992-95 Bosna Savaşı'nın dramatik görüntülerinin ve acı hatıralarının zihinlerde hâlâ taze olduğu bir dönemde uluslararası kamuoyunun harekâtın meşruluğuna ikna edilmesinde son derece etkili bir argümantasyon olduğu açıktır.

28 Mart 1999 tarihli New York Times gazetesinde "NATO Sırp birliklerine saldırı emri verirken ABD hayalet uçağı Yugoslavya'da düştü" başlıklı haberde şu ifadelere yer veriliyordu: "…Kosova'da kitle katliamları, sınır dışı etme ve cebri yürüyüşlerin de dahil olduğu çok sayıda mezalim haberinden dehşete düşen NATO ve ABD yetkilileri alandaki Sırp birliklerine saldırı kararını hızlandırdılar." [36]

Washington Post gazetesinin 30 Mart 1999 tarihli sayısındaki "NATO: Mutsuz polis" başlıklı haberde "NATO, hedefinin Sırbistan'ın Kosova'da etnik temizlik yapma kapasitesini 'düşürmek' olduğunu açıkladığında, herhangi bir noktada başarılı olduğunu ilan edebilecek kadar belirsiz ve mütevazı bir hedef koymuş oluyor." [37] ifadesine yer veriliyordu.

Aynı gazetenin 2 Nisan 1999 tarihli sayısında "Kara birlikleri meselesi" başlıklı yazıda da "Kimse ABD ya da NATO'nun bile dünyanın polis gücü olmasını istemiyor. Dünyadaki tüm iç savaşlara ve etnik çatışmalara müdahale etme irade ve gücüne sahip değiliz. Ama her yere müdahale edememe durumunda olma hiçbir yere müdahale etmememiz gerektiği anlamına gelmez. Kosova'da yaptığımız gibi etnik temizliği kabul edilebilir kan ve bedelle önleme kapasitesinde olduğumuzda ve

[36] Ek liste, A/6 No'lu haber.
[37] Ek liste, B/3 No'lu haber.

Kosova'da olduğu gibi diğer ülkeler bize katılmaya hazır olduğunda, bunu yapmaya gönüllü olmalıyız." [38] deniliyordu.

4 Nisan 1999 tarihli New York Times gazetesinde "NATO, Belgrad'ı yeniden bombaladı, saldırılar yayılıyor" başlıklı haberde şu ifadeler yer alıyordu: "…Başkan Clinton ile Savunma Bakanı Cohen'in kararı, tekrarlanan hava bombardımanlarının Devlet Başkanı Miloseviç'in Kosova'daki Arnavutlara karşı yürüttüğü kampanyanın yavaşlatılmasında çok az etkili olmasından sonra Yugoslavya'nın bombalanmasına artan bir askeri taahhüdü vurguluyordu." [39]

Le Monde gazetesinin 14 Nisan tarihli sayısında "Kosova'nın yedi yüz bin hayaleti" başlıklı haberde ise şöyle deniliyordu: "…Harekâtın başlamasından bu yana ilk kez toplanan NATO dışişleri bakanları, öne sürdükleri beş şart -Etnik temizliğin durdurulması, Kosova'dan tüm Sırp birliklerinin geri çekilmesi, mültecilerin geri dönüşü, uluslararası silahlı bir gücün yerleştirilmesi ve Kosova'nın yeni bir statüye kavuşması- yerine getirilmediği sürece bombardımanların devam edeceğine dair kararlılıklarını Pazartesi günü yeniden teyit ettiler." [40]

Financial Times gazetesinin 27 Nisan 1999 tarihli sayısında "NATO seferberlik için Kosovalıların açlıktan ölmesini mi bekliyor?" başlıklı haberde "Önümüzdeki aylarda bombardımanlar Sırp ordusunun savaş kabiliyetini azaltabilir ve ikmal kaynaklarını kısıtlayabilir, ama şu anda süre giden etnik temizliğin önüne geçilmesinde çok az etkilidir ve şimdi dağlarda bulunan Arnavutlara yardım konusunda ise hiçbir işe yaramaz." [41] ifadesi yer alıyordu.

Araştırmaya temel alınan 260 haber içinde 49 kez yinelenen bu argümantasyonun ne ölçüde geçerli olduğunun tartışılmasında Kosova'da NATO harekâtı öncesi ve harekât başladıktan sonraki durumun genel bir karşılaştırılmasının yapılması aydınlatıcı olacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde "NATO Harekâtı Öncesinde Kosova'daki Durum" başlığı altında da belirtildiği gibi Belgrad yönetiminin bir ara bölgenin yüzde 40'ında denetim kuran UÇK'ya karşı yürüttüğü

[38] Ek liste, B/7 No'lu haber.
[39] Ek liste, A/18 No'lu haber.
[40] Ek liste, D/15 No'lu haber
[41] Ek liste, C/25 No'lu haber.

operasyonlar neticesinde 250 bine yakın Arnavut yerinden edildi.[42] Ancak bu dönemde Arnavutların Kosova sınırlarının dışına çıkması ya da çıkartılması söz konusu değildi. Daha ziyade UÇK'nın üslenme bölgelerinde ve denetim kurdukları alanlarda yaşayan Arnavutların çatışmalı bölgeleri terk etmek zorunda kalmaları ya da terk etmeye zorlanmaları söz konusuydu. Yani etnik temizlikten söz etmek kolay değildi. Oysa NATO harekâtının başladığı 24 Mart'tan itibaren neredeyse Kosova'nın tümündeki Arnavutlar sınır dışına göç etmek zorunda kaldılar. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT) tarafından 6 Aralık 1999 tarihinde yayınlanan raporda bu farka şöyle dikkat çekilmektedir:

> "Yargısız infazlar, 24-25 Mart gecesi Yugoslavya Federal Cumhuriyetine karşı NATO hava harekâtının başlamasıyla birlikte Kosova'nın tümünde genel bir olgu haline geldi. O zamana kadar Yugoslav ve Sırp ordusu ile güvenlik güçlerinin dikkati Kosova'da UÇK'nın geçiş yollarının ya da üslerinin bulunduğu bölgelerdeki yerleşim yerlerine dönüktü. Bu bölgelerin bazılarında 1998 ve 1999 yıllarında çatışmalar sürmüştü. Bununla birlikte 24 Mart'tan sonra genel model değişti ve daha önce görece sakin olan bölgeleri de kapsadı." [43]

İsveç eski başbakanlarından Carl Bild, Financial Times gazetesinin 5 Nisan 1999 tarihli sayısında yayınlanan yorumunda "Bölgede deneyimi olan bir gözlemci için NATO'nun havadan saldırması halinde Miloseviç'in karadan saldırıya geçeceği besbelliydi… Miloseviç'in kolayca boyun eğeceği inancı korkunç insani sonuçları olan muazzam bir yanlış hesaptı." [44] diye yazmaktaydı. Yani aslında söz konusu olan, etnik temizliğin bizzat NATO harekâtının bir sonucu olmasıdır. Oysa NATO, kendi eyleminin sonucunu uluslararası medya aracılığıyla harekâtın meşrulaştırılmasının gerekçesi olarak göstermeyi becermiştir. Keza Milliyet gazetesinde harekâtın başlamasından bir hafta sonra ABD'deki muhabiri tarafından geçilen bir haberde, CIA ve Pentagon'un Yugoslavya'ya hava harekâtı yapılması halinde Miloseviç'in

[42] "Kosovo's Long Hot Summer: Briefing on Military, Humanitarian and Political Developments in Kosovo", ICG Balkans Report No.41, 2 September 1998, s. 5, (Çevrimiçi) http://www.crisisgroup .org/ ~/media/Files/europe/Kosovo%203.pdf, 11 Ağustos 2014.
[43] Halimi vd., **a.g.e.**, s. 67- 68.
[44] Ek liste, C/10 No'lu haber.

Kosova'da yaşayan yaklaşık 2 milyon Arnavut'u bir hafta içinde sınır dışı edeceği konusunda ABD yönetimini ve NATO'yu uyardığının ortaya çıktığı bildiriliyordu.[45] Diğer bir ifadeyle NATO, bir hava harekâtı yapılması halinde Arnavutların etnik temizlikle yüz yüze kalacağını bile bile bombardımanlara başlamış ve yaşanan muazzam insani felakete rağmen harekâtı sürdürmekten geri durmamış, üstelik bütün dünyayı bu harekâtı etnik temizliğin önüne geçme amacıyla yaptığına da inandırmaya çalışmıştır.

3.2.1.4. "NATO Harekâtı Daha Büyük Bir Savaşın Önüne Geçmek İçin Yapılıyor" Argümantasyonu

Belgrad yönetiminin Kosova'da UÇK ayaklanmasını bastırma çabalarının Arnavutluk ve Makedonya'yı hatta Yunanistan ve Türkiye'yi de içine alacak daha büyük çaplı bir çatışmaya yol açacağı, o nedenle uluslararası askeri müdahalenin zorunlu olduğu ileri sürülerek NATO harekâtının meşrulaştırılmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Balkanlar'ın tarihi geçmişi ve her iki ülkede yaşayan Arnavut nüfus göz önüne alındığında NATO harekâtının daha büyük bir savaşın önüne geçilmesi için yapıldığı argümantasyonu uluslararası kamuoyunun, özellikle de Balkanlar'da çıkar ve riskleri olan ülkelerin kamuoylarının ikna edilmesinde kolaylıkla kullanılabilecek bir unsur olduğu açıktır.

Bu durum New York Times gazetesinin 25 Mart 1999 tarihli sayısında "Yugoslavya'ya karşı hava harekâtı" başlıklı haberde şöyle dile getiriliyordu:

> "Amerikan halkına Kosova konusunda dün iki kez hitap eden Başkan Clinton, meselelerin çerçevesini iyi çizdi. Harekete geçmenin risklerini teslim ederken, bölgenin tarihine, geçmişteki çatışmalardan daha geniş çaplı savaşların patlak verdiği 'Avrupa'nın ortasındaki barut fıçısı' olarak dikkat çekti ve harekete geçmemenin tehlikelerine işaret etti." [46]

[45] Sema Emiroğlu, "CIA göçü uyardı", **Milliyet**, 2 Nisan 1999, s. 2.
[46] Ek liste, A/2 No'lu haber.

27 Mart 1999 tarihli Financial Times gazetesinde "Sırpların öç alması nedeniyle Yugoslavya'daki çatışma daha da kötüleşti" başlıklı haberde İngiltere Başbakanı Tony Blair'in sözlerine yer veriliyordu: "Şimdi harekete geçmeseydik çatışma Kosova ile sınırlı kalmazdı. Çatışmanın tırmanmasının sonuçlarıyla ve yüz binlerce mülteciyle uğraşmak zorunda kalırdık." [47]

Washington Post gazetesinin 3 Nisan 1999 tarihli sayısında yer alan "Kosovo krizi" başlıklı haberde "Clinton yönetiminin NATO'nun hava saldırıları için öne sürdüğü çok sayıdaki argümandan bir tanesi, çatışmanın Kosova'ya komşu ülkelerde istikrarsızlık yaratması ve oralara sıçramasıdır." [48] deniliyordu.

Bu argümantasyona, incelenen 260 haberde sekiz defa rastlanılmıştır. Tarihsel perspektiften ikna edici görünmesine karşın, harekâtın başlamasıyla birlikte yüz binlerce Arnavut'un Kosova'ya komşu olan ülkelere göç etmesi/ettirilmesi ve Sırp ordusunun UÇK birliklerini etkisizleştirmek için harekât sırasında zaman zaman sınır ötesi operasyonlar yapması bu argümantasyonun pratik açıdan zayıf yönlerini göstermektedir. Diğer taraftan komşu ülke Makedonya'da 2001 yılında yaşanan ve UÇK'nın rol oynadığı Arnavut-Makedon çatışmasını da NATO harekâtının bir sonucu ve dolayısıyla bu bölümde incelenen argümantasyonun zayıf yanı olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

3.2.1.5. "Miloseviç/Sırplar Soykırım Yaptığı İçin/Soykırımın Önüne Geçmek İçin NATO Harekâtı Yapılıyor" Argümantasyonu

II. Dünya Savaşı'nda Nazilerin Yahudilere uyguladığı soykırım ve Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde Batı basının Sırpları katliamcı, etnik temizlikçi ve soykırımcı olarak gösteren tek yanlı haberciliği [49] göz önüne alındığında, Belgrad yönetiminin Kosova'da soykırım yaptığı ve bunun önlenmesi için NATO harekâtının kaçınılmaz olduğunun savunulmasının uluslararası

[47] Ek liste, C/3 No'lu haber.
[48] Ek liste, B/9 No'lu haber.
[49] Michael Parenti**, To Kill a Nation: The Attacak on Yugoslavia**, Great Britain, Verso, 2000, s. 81-94.

kamuoyunun harekâtın meşruluğuna ikna edilmesinde önemli bir rol oynayacağı açıktır. Uluslararası kamuoyu, en kolay biçimde en hassas olduğu konularda yapılan yayınlarla manipüle edilebilmektedir. Diğer argümantasyonlarda olduğu gibi burada da paralel nominasyon ve yüklem-hükümlerle söylem inşası söz konusu olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Örneğin Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in "Balkanlar'ın Hitleri" ve "soykırımcı" olarak tarif edilmesinin yanı sıra hem Miloseviç hem de Sırpların soykırım yaptığının/soykırımcı olduğunun vurgulanması bu argümantasyonun güçlendirilmesine, dolayısıyla da NATO harekâtının meşruluğunu sağlayacak olan dezenformasyon kampanyasında söylem inşasına katkıda bulunmaktadır.

26 Mart 1999 tarihli Washington Post gazetesinde "Bir sürü neden" başlıklı haberde "Senatör Joe Biden, bombardımanın sebeplerinden birinin soykırımı durdurmak olduğunu defalarca söyledi. Başkan Clinton da onun söylediklerini tekrarladı." [50] diye yazıyordu.

New York Times gazetesinin 31 Mart 1999 tarihli sayısında "Miloseviç, görüşmelere başlamadan önce hava saldırılarının durdurulmasını talep etti" başlıklı haberde "….Primakov'un gelişinden önce Almanya Savunma Bakanı Rudolf Scharping, NATO saldırılarının Yugoslavya'nın Kosova'da yaptığı soykırımı sürdürme kapasitesini yok edene kadar devam edeceğini söyledi." [51] ifadesi yer almaktaydı.

Washington Post gazetesinin 2 Nisan 1999 tarihli sayısında "Kara birlikleri meselesi" başlıklı haberde şöyle deniliyordu: " …Kosova'nın ister bağımsız ister özerk olsun nihai siyasi statüsü, Sırp birliklerinin bölgeden çıkarıldıktan sonra belirlenebilir. Şimdi çözülmesi gereken sorun soykırımı önlemektir." [52]

Araştırmaya temel alınan 260 haber içinde altı tane tespit edilen bu argümantasyonun tartışılmasında öncelikle uluslararası hukuk açısından soykırımın nasıl tarif edildiğinin tespit edilmesi yerinde olacaktır. BM Soykırım Suçunun

[50] Ek liste, B/1 No'lu haber
[51] Ek liste, A/8 No'lu haber.
[52] Ek liste, B/7 No'lu haber.

Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nde soykırım suçu şöyle tarif edilmektedir:

> "Ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur:
>
> a) Gruba mensup olanların öldürülmesi,
>
> b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi,
>
> c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi,
>
> d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirlerin alınması,
>
> e) Gruba mensup çocukların zorla bir başka gruba nakledilmesi." [53]

Burada söz konusu grubun kısmen veya tamamen ortadan kaldırılması amacına vurgu yapıldığına dikkat edilmesi yerinde olacaktır. Çünkü NATO'nun Kosova harekâtını uluslararası kamuoyunda meşrulaştırmak için Sırp güvenlik güçlerinin ve/veya paramiliter grupların Arnavutlara dönük olarak gerçekleştirdiği ileri sürülen saldırılarda öldürülenlerin sayısı son derece abartılı olarak verilmiştir. Bu durum "soykırım" ile "katliam" kategorileri arasındaki ayrımın da bulanıklaşmasına yol açmaktadır. İnsani bakış açısından ikisi arasında bir fark gözetilemeyeceği ileri sürülse de uluslararası hukuk ve yaptırımları açısından farklılık söz konusudur.

Harekât devam ederken Kosova'da Sırplar tarafından öldürülen Arnavutların sayısı yüz binlerle ifade edilirken, bu sayının harekâttan sonra 10 bin mertebesine inmesi son derece dikkat çekicidir. Serge Halimi, söz konusu sayıların şişirilmesi konusunda ilginç tespitleri Newsweek dergisinin 22 Kasım 1999 tarihli sayısına dayanarak gözler önüne sermektedir:

[53] "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi", (Çevrimiçi) http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/bm/bm_11.pdf, 12 Ağustos 2014.

> "Geçen nisanda ABD Dışişleri Bakanlığı Kosova'da 500 bin Arnavut'un kaybolduğunu ve onların öldürülmüş olmalarından korkulduğunu açıklıyordu. Bir ay sonra Savunma Bakanı Cohen CBS muhabirine 'Eli silah tutabilecek yaşta olan yaklaşık 100 bin kişi kayboldu. Katledilmiş olabilirler' diyordu. Yugoslavya'ya karşı 78 gün süren hava harekâtının ardından NATO haziran ayında Sırplar tarafından öldürülen Arnavutların sayısına ilişkin tahminini çok aşağılara çekti: 10 bin. Sırpların gerçekten vahşet olarak nitelendirilebilecek bazı uygulamalarına rağmen bu sayı yine de fazla yüksek olabilir. Savaş Suçları Mahkemesi Başsavcısı Carla Del Ponte, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu ara raporunda adli tıp ekiplerinin, katliam kurbanlarının gömülü olduğundan kuşkulanılan 195 yerde kazı yaptığını ve yalnızca 2 bin 18 cesede rastlandığını söylüyordu. Ponte, kazılan yerlerin hepsinin toplu mezar olmayıp, tek tek cenazelerin gömüldüğü mezarlar olduğunu ve o zamana kadar incelenen yerlerden sadece 11'inde 50'den fazla cesedin olduğunu ifade ediyordu."[54]

Harekât süresince Sırplar tarafından öldürüldüğü ileri sürülen Arnavutlara ilişkin açıklanan yüz binler mertebesi ile Ponte tarafından açıklanan 2 bin 18 arasında muazzam bir fark vardır. Bu farkın açıklamasında Sırpların öldürdükleri Arnavutları tıpkı Naziler gibi fırınlarda yaktıkları ve izleri böylelikle ortadan kaldırdıkları argümanı kullanılmıştır. Ancak Wall Street Journal gazetesinin 31 Aralık 1999 tarihli sayısında birkaç yıl sonra Pakistan'da öldürülecek olan Amerikalı gazeteci Daniel Pearl ve meslektaşı Robert Block'un, ölülerin yakıldığı iddia edilen madenin bulunduğu Trepca'dan geçtikleri haber yayınlandı. Haberde şu ifadelere yer veriliyordu:

> "Yazın sonunda Nazilerinkilerle karşılaştırılan krematoryumlara ilişkin haberler öylesine yaygınlık kazanmıştı ki, soruşturmayı yürütenler üç Fransız mağarabilimciden oluşan bir ekibi madende cesetleri aramak üzere görevlendirdi. Hiçbir ceset bulunmadı. Bir başka ekip fırındaki külleri analiz etti. Yakılan cesetlere ait ne diş ne de başka türden bir ize rastlandı." [55]

Görüldüğü gibi, NATO harekâtının meşrulaştırılması için aslında söz konusu olmayan bir soykırım varmış gibi gösterilmeye çalışılmış ve NATO'nun bu soykırımı engellemek için harekât yaptığı argümantasyonu uluslararası

[54] Halimi vd., **a.g.e.**, s. 51-52.
[55] **a.e.**, s. 55-56.

dezenformasyon kampanyasının bir unsuru olarak kullanılmıştır.

3.2.2. NATO'nun Kosova Harekâtı'na İlişkin Nominasyon Stratejileri

NATO'nun Kosova harekâtına uluslararası meşruiyet kazandırmak için Batı basınında çıkan haberlerdeki söylem inşasının ikinci ayağını nominasyon yani adlandırma stratejisi oluşturmaktadır.

Bir söylemde insanların, olgu/olayların ve eylemlerin dilsel olarak nasıl adlandırıldıkları söylem analizinin temel sorularından biridir. Bu sorunun yanıtları söylemde kullanılan adlandırma stratejisini açığa çıkarır.[56] Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Batı basınında NATO'nun Kosova harekâtına ilişkin çıkan haberlerde Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç ve Sırplara ilişkin hangi nominasyonların kullanıldığı, bu nominasyonların sonucunda insanların zihinlerinde Miloseviç ve Sırplara ilişkin nasıl bir imajın oluşturulmak istenildiği ortaya konulacaktır.

Araştırmaya temel alınan 260 haberde 24 nominasyon toplam olarak 436 kere kullanılmıştır. Aşağıdaki tablo, hangi nominasyonun hangi gazetede ve kaç defa kullanıldığını göstermektedir.

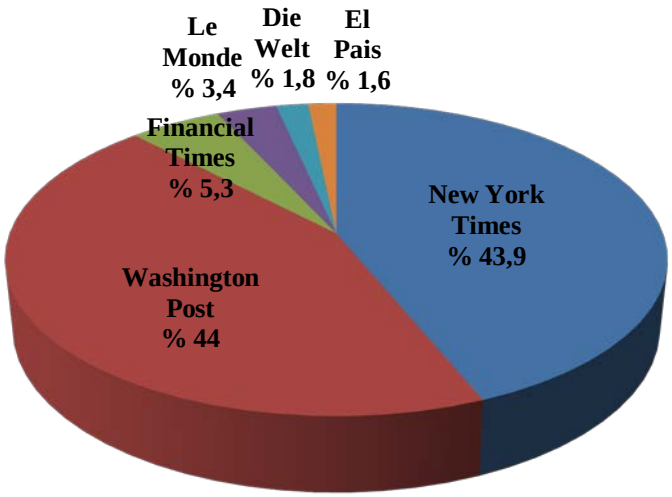
[56] Arcan, **a.g.e.**, s. 173.

Tablo 2: NATO'nun Kosova Harekâtıyla İlgili Haberlerdeki Nominasyonlar

NOMİNASYONLAR	**GAZETELER**						**TOPLAM**
	New York Times	Washington Post	Financial Times	Le Monde	Die Welt	El Pais	
Miloseviç uzlaşmaz	24	13	-	-	-	-	37
Miloseviç güvenilmez	1	--	-	-	-	-	1
Miloseviç zalim	7	13	4	1	3	1	29
Sırplar zalim	37	39	4	6	2	-	88
Sırplar uzlaşmaz	6	7	1	-	-	-	14
Sırplar soykırımcı	5	3	-	-	-	-	8
Miloseviç baskıcı	6	2	3	1	-	-	12
Miloseviç katil	9	2	-	-	-	-	11
Sırplar katil	13	6	-	-	--	-	19
Miloseviç etnik temizlikçi	21	21	-	1	-	2	45
Sırplar baskıcı	1	6	1	1	-	-	9
Miloseviç soykırımcı	2	4	-	-	-	-	6
Miloseviç otoriter	1	-	-	-	-	-	1
Sırplar etnik temizlikçi	31	31	5	-	-	2	69
Miloseviç diktatör	6	5	4	4	2	-	21
Sırplar tecavüzcü	5	-	--	-	-	-	5
Sırplar yağmacı	4	-	-	-	--	-	4
Miloseviç psikopot/sosyopat	1	1	-	-	-	-	2
Sırplar savaş suçlusu	5	12	1	-	1	-	19
Miloseviç savaş suçlusu	6	18	-	1	-	2	27
Sırplar barbar	-	2	-	-	-	-	2
Miloseviç Balkan Hitleri	-	4	-	-	-	-	4
Miloseviç barbar	-	2	-	-	-	-	2
Miloseviç kasap	-	1		-	-	-	1
TOPLAM	191	192	23	15	8	7	436

Nominasyonların gazetelere göre yüzde dağılımı ise aşağıdaki Grafik 3'de verilmektedir. Haberlerin gazetelere göre yüzde dağılımını gösteren Grafik 1 ve argümantasyonların gazetelere göre yüzde dağılımını veren Grafik 2'deki benzer tablo, Grafik 3'de de görülmektedir. Kosova harekâtıyla ilgili haberlerdeki söylem inşasında ABD gazeteleri tıpkı argümantasyonlarda olduğu gibi nominasyonlar açısından da Avrupa gazetelerine göre çok daha fazla ağırlığa sahiptir.

Grafik 3: Nominasyonların Gazetelere Göre Dağılımı

Haberlerdeki nominasyonların değerlendirilmesi ve analizi iki kategori halinde yapılacaktır. Yugoslavya Devlet Başkanı Slobadan Miloseviç'in ve Sırpların uluslararası kamuoyunun gözünde şeytan gibi gösterilmesi (demonizing) NATO harekâtının meşrulaştırılmasına katkı sağlamaktadır. Aslında ABD ve müttefiklerinin Afganistan, Irak, Libya ve Suriye gibi ülkelere açık ya da örtülü biçimde yaptığı müdahalelerin, bu ülkelerdeki yönetimleri ve liderleri uluslararası medyada şeytan gibi gösteren yoğun yayınların arkasından gelmesi rastlantı değildir. Çalışmanın "Dezenformasyon ve Küreselleşme" bölümünde bir kısmına değinilen bu tür müdahaleler için de benzer söylemler kullanılmıştır.

3.2.2.1. Miloseviç'in Şeytan Gibi Gösterilmesine İlişkin Nominasyonlar

Volkoff, düşman şeytan gibi gösterilmeden hiçbir dezenformasyon faaliyetinin yürütülemeyeceğine dikkat çekmektedir.[57] Araştırmada tespit edilen 24 nominasyon kategorisinden 14 tanesi Miloseviç'in şeytan gibi gösterilmesine yöneliktir. 260 haberde Miloseviç'i "uzlaşmaz", "güvenilmez", "zalim", "baskıcı",

[57] Vladimir Volkoff, **Désinformation: Flagrant Délit**, France, Éditions du Rocher, 1999, s. 76.

"katil", "etnik temizlikçi", "soykırımcı", "otoriter", "diktatör", "psikopat", "savaş suçlusu", "Balkan Hitleri", "barbar" ve "kasap" olarak niteleyen nominasyonlar toplam olarak 199 kez kullanılmıştır. Bu nominasyonlar içinde kullanım sıklığı açısından en çok dikkat çekenler ise Miloseviç'i "etnik temizlikçi" (45), "uzlaşmaz" (37), "zalim" (29), "savaş suçlusu" (27) ve "diktatör" (21) olarak tarif edenlerdir.

Miloseviç'in "etnik temizlikçi" olarak nitelendirilmesine örnek olarak 30 Mart 1999 tarihli New York Times gazetesindeki "NATO Sırp güçlerinin peşinde, ABD'ye göre 'soykırım' işaretleri var" başlıklı haber gösterilebilir. Söz konusu haberde Brüksel'deki NATO sözcüsü Jamie Shea'nın şu sözlerine yer veriliyordu: "Miloseviç'in daha sonra görüşmeler yoluyla Belgrad'ın avantajlı çıkacağı bir çözüm sağlayabilmesi için Kosova'nın etnik bileşimini ve siyasal haritasını yeniden oluşturmaya dönük bir kampanya yürütülüyor." [58]

Washington Post gazetesinin 3 Nisan 1999 tarihli sayısında "Kosova krizi" başlıklı haberde de aynı nominasyon şöyle ifade ediliyordu: "…Daha da önemlisi, NATO'nun örtük desteğini alıyor görünen Kosova'nın bağımsızlığı, diğer Balkan ülkelerinin ulusal güvenliğine Slobodan Miloseviç'in etnik temizliğinden çok daha fazla tehdit oluşturabilir ve oluşturacaktır." [59]

28 Mayıs 1999 tarihli El Pais gazetesinin "Lahey mahkemesi Miloseviç'i Kosova'daki kitlesel sürgünler ve işlenen suçlarla itham etti, NATO dava açılmasını alkışladı ve stratejisini izlemeye devam edeceğini açıkladı" başlıklı haberinde "Lahey'deki Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi dün Slobodan Miloseviç ve baş suç ortaklarından dördünü Kosova'daki Arnavut nüfusa karşı -etnik temizliğin hızlandığı- bu yılın ilk dört ayında işlenen suçlardan sorumlu tuttu."[60] ifadesine yer veriliyordu.

Miloseviç'in "uzlaşmaz" olarak nitelendirilmesine örnek olarak New York Times gazetesinde 24 Mart 1999 tarihinde çıkan "Miloseviç'in sert tutumundan hüsrana uğrayan ABD'li görüşmeciler Belgrad'dan ayrıldı" başlıklı haberde şöyle

[58] Ek liste, A/7 No'lu haber.
[59] Ek liste, B/9 No'lu haber.
[60] Ek liste, F/9 No'lu haber.

denilmekteydi: "O sadece inanmak istediğine inanmak istiyor…Hiçbir şekilde alternatifler üzerine anlamlı bir tartışmaya yapmaya dahi hazır değil." [61] Burada alternatiflerle kastedilen Yugoslavya'nın egemenlik haklarını hiçe sayan Rambouillet anlaşmasının Ek-B'deki askeri şartlarına paralel önerilerdir. Diğer bir ifadeyle Miloseviç'in hiçbir egemen ülkenin imza atmayacağı belgeyi imzalamadığı ve daha sonra da paralel önerileri kabul etmediği için uluslararası kamuoyunda "uzlaşmaz" bir kişilik olarak resmedilmeye çalışılması söz konusudur.

Washington Post gazetesinin 2 Nisan tarihli sayısında da "ABD'li esirler Sırp mahkemesine çıkacak; Müttefikler Kosova'da bir köprüyü yıktı, askerleri vurdu" başlıklı haberde "…ABD'nin hazırladığı barış anlaşmasını Kosova liderliği imzaladı ama Miloseviç reddetti." [62] denilerek Yugoslavya Devlet Başkanı'nın yine aynı şekilde "uzlaşmaz" bir kişilik olduğu belirlemesi yapılmaktaydı.

Washington Post gazetesinin 5 Nisan 1999 tarihli sayısında "Müttefikler mültecileri uçakla yurtdışına taşımaya başlayacak; Yugoslav ordusu Kosovalı güçlerden geriye kalanların peşinde" başlıklı haberde Miloseviç'i "zalim" olarak niteleyen nonimasyonlara bir örnek yer almaktadır. Haberde şu ifade göze çarpmaktadır: "Miloseviç'in zalimlik ve barbarlık düzeyinden dolayı şaşırmadık ama dehşete düştük." [63]

Die Welt gazetesinin 9 Nisan 1999 tarihli sayısında "Kosova'ya riskli geri dönüş; NATO, savaş sonrası dönem için senaryolar hazırlıyor" başlıklı haberde "Savunma Bakanı Rudolf Scharping, ABD'li mevkidaşı William Cohen ile buluşmasında Miloseviç'in zalimliklerine önümüzdeki birkaç hafta içinde son verilmesinin zorunlu olduğunu söyledi." [64] ifadesi yer alıyordu.

Miloseviç'in "diktatör" olarak gösterildiği nominasyonlara örnek olarak 8 Nisan 1999 tarihli New York Times gazetesinin "Kosova iki partide de kopma ve kaymalara yol açıyor" başlıklı haberinde "Etkili olmayan bir hava harekâtı Sırp

[61] Ek liste, A/1 No'lu haber.
[62] Ek liste, B/8 No'lu haber.
[63] Ek liste, B/14 No'lu haber.
[64] Ek liste, E/13 No'lu haber.

diktatör Miloseviç'e Kosova'daki stratejik hedeflerine ulaşmasında gerekli zamanı verdi." [65] deniliyordu.

Die Welt gazetesinin 2 Haziran 1999 tarihli sayısında "Miloseviç geri adım atacak mı?" başlıklı haberinde "Sırp diktatör, son on yılda Avrupa ve ABD'yi kaç defa engelledi, kandırdı ve daha çok ölümlere yol açtı?" [66] ifadesi yer almaktaydı.

Miloseviç'i "savaş suçlusu" olarak tarif eden nominasyon örneklerinden bir tanesi Washington Post gazetesinin 4 Nisan 1999 tarihli sayısında görülüyordu. "NATO: 50 yaşında intihar mı?" başlıklı haberde "Slobodan Miloseviç, açıktan açığa işlenen savaş suçlarıyla dolu bir kampanyadan sonra Kosova'nın herhangi bir bölümünü bir şekilde kontrolünde tutarsa kazanmış demektir" [67] tespiti yapılmaktaydı.

Yine El Pais gazetesinin 28 Mayıs 1999 tarihli sayısında yer alan "Lahey mahkemesi Miloseviç'i Kosova'daki kitlesel sürgünler ve işlenen suçlarla itham etti, NATO dava açılmasını alkışladı ve stratejisini izlemeye devam edeceğini açıkladı" başlıklı haberde şöyle deniliyordu: "Mahkemenin Kanadalı başsavcısı Louise Arbour, Miloseviç'in insanlığa karşı işlenen suçlardan ve savaş hukukunun ihlal edilmesinden yargılanması için yeterli kanıtın olduğunu düşünüyor." [68]

"Miloseviç/Sırplar etnik temizlik yaptığı için/etnik temizliğin önüne geçmek için NATO harekâtı yapılıyor" argümantasyonu tartışılırken de belirtildiği gibi, ABD istihbarat servisleri tarafından ABD Başkanı Bill Clinton'a NATO'nun Kosova'ya harekât yapması halinde Belgrad yönetiminin bir hafta içinde bölgedeki Arnavutları sınır dışı edeceğine dair raporlar verilmesine rağmen harekât başlatılmış ve yaşanan insani felakete rağmen sürdürülmüştür. Shea'nın açıklaması bizzat NATO harekâtının sonucundan sadece Miloseviç'in sorumlu olduğu izleniminin yaratılmaya çalışılmasından başka bir şey değildir. Harekât başlamadan önce Belgrad yönetimi tarafından Kosova'da UÇK ayaklanmasının bastırılması için yürütülen operasyonların sonucunda Arnavutların bölge içinde güvenli /UÇK'nın kontrolünde

[65] Ek liste, A/25 No'lu haber.
[66] Ek liste, E/23 No'lu haber.
[67] Ek liste, B/11 No'lu haber.
[68] Ek liste, F/9 No'lu haber.

olmayan yerlere göç etmesi/ettirilmesi söz konusuydu. Arnavutların Kosova'ya komşu ülkelere göç ederek mülteci konumuna düşmesi -harekât öncesinde hazırlanan ABD istihbarat raporlarında belirtildiği gibi- harekâtın başlamasından sonradır. Miloseviç'in "zalim" olarak tarif edilmesi de NATO harekâtının başlamasından sonra Kosova'daki Sırp güçlerinin uygulamalarına dayanmaktadır. Yine gerçeğin tek taraflı bir açıklaması durumu söz konusudur. British Helsinki Human Right Group gibi uluslararası gözlemci kuruluşlar tarafından "oldukça dürüst" olarak nitelendirilen seçimlerle[69] iktidar yapısının belirlendiği bir ülkede devlet başkanının "diktatör" olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği konusu tartışmaya açıktır. Keza Miloseviç'in "savaş suçlusu" olarak ilan edilmesi ve hatta bu durumun Yugoslavya'nın parçalandığı yıllara ve Bosna Savaşı'nı da kapsayacak şekilde geniş tutulması da aynı şekilde tartışmalıdır. Unutulmaması gereken 1995 yılında Bosna Savaşı'na son veren ve Balkanlar'ın rahat bir nefes almasını sağlayan Dayton Anlaşması'nın altında Hırvat lider Franko Tudjman ve Boşnak lider Aliya İzzet Begoviç'in yanında Slobodan Miloseviç'in imzasının da olmasıdır.

Bütün bu nominasyonlar, Miloseviç'in şeytan gibi gösterilmesine, dolayısıyla da NATO harekâtının meşruluğunu sağlamaya dönüktür. Miloseviç, Haber ajansı UPI'nin İcra Kurulu Başkanı Arnaud de Borchragave'e NATO bombardımanı sürerken Belgrad'da şunları söylüyordu:

> "Melek değiliz. Bizi göstermeye çalıştığınız gibi şeytan da değiliz. Düzenli birliklerimiz son derece disiplinlidir. Paramiliter düzensiz güçler farklı bir hikâyedir. Vietnam Savaşı'nda ya da herhangi bir savaşta tarafların yaptığı gibi kötü şeyler oldu. Düzensiz birliklerin başına kendi kendini lider olarak atayanları tutukladık. Bazıları yargılanıp 20 yıl hapis cezasına bile çarptırıldı. Rambouillet'den sonra dünya medyasının görmezden geldiği Hırvatistan'da 500 bin Sırp'a yapıldığı gibi Kosova'da etnik temizlik yapmak için değil, UÇK teröristlerine karşı büyük bir saldırıya geçmek için birliklerimizi takviye ettik. Mülteciler, teröristlere karşı yürütülen savaştan dolayı ve aynı zamanda teröristler tarafından çıkarılan, sonra da herkesin diline düşen ve daha da fazla sayıda insanın göç

[69] Parenti, **a.ge.** s.178-179.

> kervanına katılmasına yol açan gerçek dışı korkunç hikâyeler yüzünden panik içinde kaçıyorlardı." [70]

Miloseviç'le ilgili Batı basınında çıkan haberlerdeki nominasyonları bu şekilde örnekledikten ve tartıştıktan sonra sıra Sırplarla ilgili nominasyonların değerlendirilmesine gelmiştir. Miloseviç ve Sırplarla ilgili haberlerde kullanılan nominasyonların paralellik arz ettiğine dikkat edilmesi yerinde olacaktır.

3.2.2.2. Sırpların Şeytan Gibi Gösterilmesine İlişkin Nominasyonlar

İncelenen 260 haber içinde Sırpların şeytan gibi gösterilmesine dönük 10 nominasyondan, toplam olarak 237 tane tespit edilmiştir. Bunların içinde en çok tekrarlanan Sırplar "zalim" (88), Sırplar "etnik temizlikçi" (69) ve Sırplar "savaş suçlusu" (19) nominasyonlarıdır. Aşağıda bu nominasyonlarla ilgili örnekler değerlendirilecek ve tartışılacaktır.

Washington Post gazetesinin 30 Mart 1999 tarihli sayısında "NATO: Mutsuz polis" başlıklı haberde "Başkan Clinton, Kosova'daki Sırp mezaliminin 'soykırım' olduğunu söylüyor." [71] ifadesi yer almaktaydı.

New York Times gazetesinin 6 Nisan 1999 tarihli sayısındaki "Rusya'nın Kosova'daki rolü" başlıklı haberde "NATO hava saldırıları Kosova'da Sırp zulmünün engellenmesinde şimdiye kadar çok az etkili oldu." [72] denilmekteydi.

Sırpları "etnik temizlikçi" olarak tarif eden ya da ima eden nominasyonlara bir örnek olarak 28 Mart 1999 tarihli New York Times gazetesindeki "Savaşın sisi: Dostlar ve düşmanlarla ilgili gerçeklerle başa çıkmak; tahminler yanlış çıktı" başlıklı haber gösterilebilir. Haberde şöyle denilmekteydi: "…Ama o yol, Miloseviç ve

[70] "Interview of Slobodan Milosevç to UPI", 30 Nisan 1999, (Çevrimiçi) http://www.slobodan-milosevic.org/int-upi99.htm, 14 Ağustos 2014.
[71] Ek liste, B/3 No'lu haber.
[72] Ek liste, A/20 No'lu haber.

Sırpları bir zamanlar Yugoslavya'yı oluşturan coğrafyanın büyük bölümünde yaygın etnik temizlik ve katliam yapmaya götürdü." [73]

Benzer şekilde Washington Post gazetesinin 11 Nisan 1999 tarihli sayısında "Sırp saldırısı titizlikle planlandı" başlıklı haberde "…Ama biz Sırpların Arnavut nüfusu tümden sınır dışı etmeye girişmesini asla beklemiyorduk." [74] ifadesi yer almaktaydı.

Sırpların savaş suçlusu olduğu nominasyonuyla ilgili olarak New York Times gazetesinin 28 Mart 1999 tarihli sayısında "NATO Sırp birliklerine saldırı emri verirken ABD hayalet uçağı Yugoslavya'da düştü" başlığıyla verilen haberde şu ifadeler dikkat çekiyordu: "Müttefikler, sivillere karşı yapılan mezalimlerin sorumlusu olan Sırp yetkililerin Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi tarafından soruşturulduğunu görmek için elinden geleni yapacaktır." [75]

8 Haziran 1999 tarihli Washington Post gazetesinde "Kosova'nın engebeli yolları" başlığını taşıyan haberde "...Bu şartlar, Miloseviç ve birlikleri tarafından işlenen savaş suçları açısından sadece moral ağırlığa sahip olmakla kalmamaktadır."[76] denilmekteydi.

NATO'nun Kosova harekâtının meşrulaştırılmasında Batı basınındaki haberlerde Sırplara ilişkin izlenen nominasyon stratejisi, Miloseviç'e ilişkin izlenen stratejiyle benzerlik arz etmektedir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken en önemli husus, Kosova'daki Arnavutlara yapılanlardan tüm Sırp ulusunun sorumlu tutulmasıdır. Yani olsa olsa Sırbistan yönetiminin sorumlu tutulabileceği olaylar nedeniyle bir ulusun topyekün sorumlu tutularak uluslararası kamuoyunun gözünde şeytan gibi gösterilmesidir söz konusu olan. Tarihi boyunca yayılmacı ve emperyal güçlere direnme refleksine sahip olan bir ulusun bu şekilde şeytan gibi gösterilmesinde kuşkusuz Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde yaşanan savaşların, özellikle de Bosna Savaşı'nın acı hatıralarının zihinlerde henüz tazeliğini koruması büyük rol oynamıştır. Diğer bir ifadeyle o tarihsel arka plana dayanarak Sırpların

[73] Ek liste, A/5 No'lu haber.
[74] Ek liste, B/24 No'lu haber.
[75] Ek liste, A/6 No'lu haber.
[76] Ek liste, B/75 No'lu haber.

şeytan gibi gösterilmesi kolaylaşmış ve NATO'nun Kosova harekâtının meşrulaştırılmasına katkı sağlanmıştır. Öte yandan bu yolla kolektif olarak şeytan gibi gösterilen ve suçlanan bir ulusun kolektif olarak cezalandırılması da haklı gösterilmeye çalışılmıştır. NATO'nun Kosova'daki Sırp askeri hedeflerinin vurulmasından bir sonuç elde edememesi üzerine hava harekâtını köprüler, yollar, enerji santralleri, fabrikalar ve medya kuruluşları gibi sivil hedefleri de kapsayacak şekilde tüm Yugoslavya'ya yayması da bu fikrin devamı niteliğindedir. Bu şekilde Sırp ulusunun yöneticilerine karşı başkaldıracağı ve baskı altında kalan yönetimin NATO'nun taleplerine boyun eğeceği hesaplanmıştır. Nitekim Washington Post gazetesinde 25 Mayıs 1999 tarihli sayısında çıkan bir haberde "NATO komutanı ABD'li General Wesley K. Clark, birinci önceliğinin Yugoslav 3. Ordusu'nu imha etmek ya da Kosova'dan sürüp çıkarmak olduğunu söyledi. Ancak ittifakın üst düzey askeri yetkilileri, sıkıntı çeken yurttaşların siyasi liderlerinin uzlaşmazlığını sorgulamaya başlaması için gündelik yaşamın kalitesini de bozmak istediklerini itiraf ettiler." [77] ifadesi yer almaktaydı. Kosovalı Arnavutları korumak için yapıldığı ileri sürülen harekâtın Yugoslavya'nın tümünde milyonlarca sivile bilerek ve isteyerek zarar verecek şekilde planlanmasının, NATO'nun Kosova harekâtının aslında nasıl büyük bir dezenformasyon kampanyası olduğunun gösterilmesinde tek başına dahi yeterli olabileceğini söylemek abartılı olmayacaktır.

3.2.3. NATO'nun Kosova Harekâtı'na İlişkin Yüklem-Hüküm Stratejileri

NATO'nun Kosova harekâtına uluslararası meşruiyet kazandırmak için Batı basınında çıkan haberlerdeki söylem inşasının üçüncü ve son ayağını, izlenen yüklem-hüküm stratejisi oluşturmaktadır. Söylemde izlenen yüklem-hüküm stratejisi toplumsal aktörleri olumlu veya olumsuz biçimde yaftalamayı hedeflemektedir. Araştırmaya temel olan 260 haber içinde 21 yüklem-hüküm toplam olarak 671 kez kullanılmıştır. Bu yüklem-hükümlerin gazetelere göre dağılımı aşağıdaki Tablo 3'te verilmektedir.

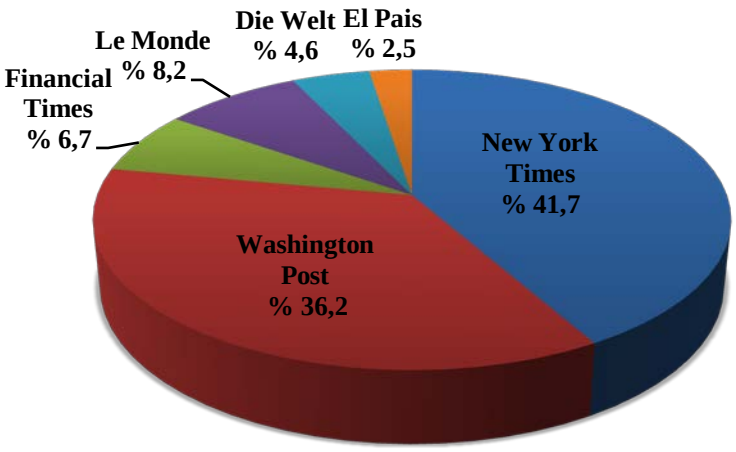
[77] Ek liste, B/66 No'lu haber.

Tablo 3: NATO'nun Kosova Harekâtıyla İlgili Haberlerdeki Yüklem-Hükümler

YÜKLEM-HÜKÜM	GAZETELER						TOPLAM
	New York Times	Washington Post	Financial Times	Le Monde	Die Welt	El Pais	
Sırplar sivil Arnavutlara saldırıyor.	35	22	2	1	1	2	63
Miloseviç kendi geleceğini düşünüyor.	1	-	-	-	-	-	1
Miloseviç masum sivillere saldırıyor.	4	-	1	1	-	-	6
Sırplar evleri/köyleri yakıyor/yıkıyor.	32	15	4	2	-	-	53
Sırplar sivilleri katlediyor.	47	38	5	4	2	1	97
Sırplar etnik temizlik yapıyor.	71	82	16	27	16	5	217
NATO harekatı kararlı ve başarılı gidiyor.	58	60	13	12	11	8	162
Sırplar mezalim yapıyor.	4	-	-	-	-	-	4
Sırplar baskı yapıyor.	1	-	-	-	-	-	1
Miloseviç katliam yapıyor.	4	1	-	-	-	-	5
Miloseviç etnik temizlik yapıyor.	14	6	2	3	1	-	26
NATO sivillere zarar vermemeye dikkat ediyor.	4	8	-	-	-	-	12
Sırplar savaş suçu işliyor.	1	3	-	-	-	-	4
Miloseviç soykırım yapıyor.	2	-	-	1	-	-	3
Sırplar soykırım yapıyor.	1	1	-	1	-	1	4
Sırplar tecavüz ediyor.	1	2	-	1	-	-	4
Miloseviç baskı yapıyor.	-	1	-	-	-	-	1
Miloseviç şiddet uyguluyor.	-	1	--	-	-	-	1
Sırplar yağma yapıyor.	-	2	1	1	-	-	4
Miloseviç savaş suçu işliyor.	-	1	1	-	-	-	2
Miloseviç köyleri yakıyor.	-	-	-	1	-	-	1
TOPLAM	280	243	45	55	31	17	671

Haberlerin gazetelere göre yüzde dağılımını gösteren Grafik 1 ile yüklem-hükümlerin gazetelere göre yüzde dağılımını gösteren aşağıdaki Grafik 4 benzerlik arz etmektedir. Yani NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili haberlerdeki söylem inşasında ABD gazeteleri tıpkı argümantasyonlarda ve nominasyonlarda olduğu gibi yüklem-hükümler açısından da Avrupa gazetelerine göre çok daha fazla ağırlığa sahiptir. Her üç kategoride de benzer ağırlık dağılımının olması araştırmanın tutarlılığının bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Grafik 4: Yüklem-Hükümlerin Gazetelere Göre Dağılımı

Tablo 3'te dökümü yapılan yüklem-hükümleri; nominasyonlara paralel biçimde Miloseviç ile Sırpların şeytan gibi gösterilmesine ve NATO harekâtının yürütülmesine ilişkin olmak üzere 3 kategori altında değerlendirmek ve tartışmak yerinde olacaktır.

3.2.3.1. Miloseviç'in Şeytan Gibi Gösterilmesine İlişkin Yüklem-Hükümler

Bu kategoride, haberlerde tespit edilen toplam dokuz yüklem-hüküm;

Miloseviç "etnik temizlik yapıyor" (26), "masum sivillere saldırıyor" (6), "katliam yapıyor" (5), "soykırım yapıyor" (3), "savaş suçu işliyor" (2), "baskı yapıyor" (1), "şiddet uyguluyor" (1), "köyleri yakıyor" (1) ve "kendi geleceğini düşünüyor" (1) olmak üzere 46 kez kullanılmıştır. Bunların içinde en çok tekrarlanan "Miloseviç etnik temizlik yapıyor" yüklem-hükmüne ilişkin Batı basınından alınan bazı örnekler aşağıda verilmektedir.

New York Times gazetesinin 6 Nisan 1999 tarihli sayısında "Hava düzelirken Kosova'daki Sırp güçleri saldırı altında" başlıklı haberde şu ifade yer alıyordu: "...NATO ve Pentagon yetkilileri, Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in Arnavutları Kosova'dan sürüp çıkarma kampanyasına ilişkin fotoğrafı kanıt olarak sunmalarına rağmen serilerdeki diğer fotoğrafları ne verecekler ne de neden vermediklerini açıklayacaklardı." [78]

Aynı gazetenin 22 Nisan 1999 tarihli sayısında "NATO yeni bir rolle karşı karşıya: Bölgesel polislik" başlıklı haberde "…Bu ülkelerin bazıları, bilhassa Arnavutluk ve Makedonya, yönetimin Kosova Savaşı'nda 'ön cephe' diye adlandırdığı, Devlet Başkanı Miloseviç'in binlerce mülteci göndererek karışıklık yarattığı yerler oldu." [79] deniliyordu.

7 Nisan 1999 tarihli Financial Times gazetesinde "Cehennem yolu: Kosova'ya bulaşan NATO kazanmak zorunda. Bu da belirsiz bir gelecek için kara birlikleri ve askeri taahhüt gerektiriyor" başlıklı haberde İngiltere Başbakanı Tony Blair'in Sunday Telegraph gazetesinde yayınlanan bir makalesinden yapılan alıntıda şu sözlere yer veriliyordu "Hedefimiz bu insanların evlerine geri dönmesini sağlamak olmalı. Miloseviç'in etnik temizliğini kabul edemeyiz ve etmemeliyiz." [80]

Le Monde gazetesinin 9 Nisan 1999 tarihli sayısında "Bonn, etnik temizlik Nal Planı'nı teyit etti" başlıklı haberde Washington Post gazetesine dayanılarak "Amerikalı komutanlar Sırbistan ve Kosova'ya yapılacak hava harekâtlarının Slobodan Miloseviç'i etnik temizlik planını uygulamaktan vazgeçirmeye

[78] Ek liste, A/23 No'lu haber.
[79] Ek liste, A/38 No'lu haber.
[80] Ek liste, C/11 No'lu haber.

yetmeyeceği yönünde Beyaz Sarayı uyardılar" [81] deniliyordu.

Washington Post gazetesinin 24 Nisan 1999 tarihli sayısında "NATO şartlarında değişiklik yaptı; liderler Rusya'nın rol almasının peşinde; daha çok asker ve tank Balkanlar yolunda" başlıklı haberde Miloseviç'in etnik temizlik yaptığına işaret eden "Miloseviç'in Kosova'daki ayrılıkçı gerillayı imha etme ve başkaldırının toplumsal tabanını oluşturan Arnavut çoğunluğu bölgeden sürme kampanyasına teyit edilebilir bir son verilmesi" [82] ifadesi yer alıyordu.

"Miloseviç etnik temizlik yapıyor" yüklem-hükmü, "Miloseviç/Sırplar etnik temizlik yaptığı için NATO harekâtı yapılıyor" argümantasyonu ve "Miloseviç etnik temizlikçi" nominasyonu ile NATO harekâtının meşrulaştırmaya dönük Batı basınında çıkan haberlerdeki söylem inşasına paralel katkıda bulunmaktadır. Hem argümantasyon hem de nominasyonla ilgili yapılan tartışmalardaki dayanak noktaları "Miloseviç etnik temizlik yapıyor" yüklem-hükmü için de geçerlidir. Özetle söylemek gerekirse, söz konusu olan NATO harekâtının yapılması halinde Kosova'daki Arnavutların bir hafta içinde sınır dışı edileceğinin bilinmesine karşın harekâtın başlatılması, her aşamada ortaya çıkan insani felakete rağmen devam ettirilmesi ve yine de kamuoyunu harekâtın etnik temizliğinin önüne geçilmesi amacıyla yapıldığına ikna edici yönde dezenformasyon yapılmasıdır.

3.2.3.2. Sırpların Şeytan Gibi Gösterilmesine İlişkin Yüklem-Hükümler

Bu kategoride tespit edilen 10 yüklem-hükümden Sırplar; "etnik temizlik yapıyor" (217), "sivilleri katlediyor" (97), "sivil Arnavutlara saldırıyor" (63), "evleri/köyleri yakıyor/yıkıyor" (53), "mezalim yapıyor" (4), "savaş suçu işliyor" (4), "soykırım yapıyor" (4), "tecavüz ediyor" (4), "yağma yapıyor" (4) ve "baskı yapıyor" (1) olmak üzere toplam 451 kez kullanılmıştır. Miloseviç'le ilgili olanlarla paralellik gösteren bu yüklem-hükümler içinde en çok tekrarlanan "Sırplar etnik

[81] Ek liste, D/12 No'lu haber.
[82] Ek liste, B/44 No'lu haber.

temizlik yapıyor" , "Sırplar sivilleri katlediyor" ve "Sırplar sivil Arnavutlara saldırıyor" yüklem-hükümlerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

New York Times gazetesinin 27 Mart 1999 tarihli sayısında çıkan "NATO gündüz saldırıları yapıyor; Miloseviç şiddetli biçimde direniyor; iki Sırp savaş uçağı düşürüldü" başlıklı haberde şu satırlar dikkat çekiyordu: "…NATO komutanı ABD'li General Wesley K. Clark, daha da kaygı verici olanın geçmişte ve şimdi Kosovalı Arnavutlara etnik temizlik operasyonlarında kullanılan kaşarlanmış suçlulardan oluşan çeteler de dahil olmak üzere paramiliter güçlerin olduğunu söyledi." [83]

Washington Post gazetesinin 31 Mart 1999 tarihli sayısında yer alan "NATO, Belgrad'ın hedeflenmesinde anlaştı; Rusya'nın Miloseviç misyonu başarısızlıkla sonuçlandı; Kosova'da daha fazla hedefin vurulması planlandı" başlıklı haberde "Söylenenlere göre Sırplar, otoritelerine yeniden meydan okunmamasını garantilemek için Arnavut çoğunluğun yeteri kadarını sürmeye ya da öldürmeye kararlı görünüyor." [84] deniliyordu.

23 Nisan 1999 tarihli Financial Times gazetesinde "NATO zirvesi harekâtın başarısını gözden geçirirken Başbakan kara birliklerinin kullanılmasını gerekçelendirdi" başlıklı haberde Tony Blair'in şu sözlerine yer veriliyordu: "Etnik temizlik kötülüğünün sürmesine izin veremeyiz. O durum tersine çevrilene kadar durmamalıyız." [85]

El Pais gazetesinin 26 Mayıs 1999 tarihli sayısında "G-8'in önerisi bombardımanlar durduğunda BM'de yapılacak görüşmeler için bir zemin oluşturuyor" başlıklı haberde "Ama Kosova'da Arnavut kökenli nüfusun sınır dışı edilmesinden başka işlenen suçlara ve katliamlara ilişkin güvenilir tanıklar var." [86] denilmekteydi.

"Sırplar etnik temizlik yapıyor" yüklem-hükmü, tıpkı "Miloseviç etnik temizlik yapıyor" yüklem-hükmü gibi "Miloseviç/Sırplar etnik temizlik yaptığı için

[83] Ek liste, A/4 No'lu haber.
[84] Ek liste, B/4 No'lu haber.
[85] Ek liste, C/23 No'lu haber.
[86] Ek liste, F/8 No'lu haber.

NATO harekâtı yapılıyor" argümantasyonu ve "Sırplar etnik temizlikçi" nominasyonu ile Batı basınında çıkan haberlerdeki söylem inşasına aynı doğrultuda katkıda bulunmaktadır. Miloseviç'le ilgili olan yüklem-hüküm için yukarıda söylenenler bu yüklem-hüküm için de geçerlidir. Ancak burada "Miloseviç etnik temizlik yapıyor" yüklem-hükmünden farklı olarak "Sırplar etnik temizlik yapıyor" yüklem-hükmü, kolektif olarak bir ulusun "şeytan gibi gösterilmesi"ne ve buna dayanarak NATO bombardımanını hak ettiği algısının yaratılmasına da hizmet ettiğinin vurgulanması yerinde olacaktır.

"Sırplar sivilleri katlediyor" yüklem-hükmüne bir örnek olarak New York Times gazetesinin 30 Mart 1999 tarihli sayısında "NATO Sırp güçlerinin peşinde, ABD'ye göre 'soykırım' işaretleri var" başlıklı haberde şu ifadelere yer veriliyordu: "Savunma Bakanlığı ve NATO yetkililerinin henüz teyit edilmelerinin mümkün olmadığını vurgulayarak aktardıkları mezalim haberleri içinde Sırplar tarafından Goden'de 20 köy okulu öğretmeninin öğrencilerinin gözleri önünde kurşunlanarak öldürülmesi de vardı." [87]

Washington Post gazetesinin 12 Nisan 1999 tarihli "NATO, Miloseviç'in tavrında değişiklik olduğunu ima etti; Ortodoks Paskalyası 'sınırlaması' hava saldırılarına yol verdi" başlıklı haberde "haber alınamadığı için katledilmiş olabilecekleri yönünde spekülasyonlara yol açan yaklaşık 100 bin Arnavut" [88] ifadesi dikkat çekiyordu.

"Sırplar sivilleri katlediyor" yüklem-hükmü, NATO harekâtını meşrulaştıran haber söyleminin inşasında "NATO harekâtı sivil Arnavutları korumak için yapılıyor" argümantasyonu ile "Sırplar katil" ve "Sırplar savaş suçlusu" nominasyonlarıyla aynı paralelde işlev görmektedir. Burada harekât sürerken öldürülen Arnavutların sayısına ilişkin açıklamaların harekâttan sonra abartılı olduğunun ortaya çıktığının hatırlatılması yerinde olacaktır.

"Sırplar sivil Arnavutlara saldırıyor" yüklem-hükmüne bir örnek olarak Financial Times gazetesinin 27 Mart 1999 tarihli sayısında yer alan "Sırplar öç

[87] Ek liste, A/7 No'lu haber.
[88] Ek liste, B/25 No'lu haber.

alması nedeniyle Yugoslavya'daki çatışma daha da kötüleşti" başlıklı haberde şöyle denilmekteydi: "Yugoslavya'daki savaş geçen akşam çatışmanın komşu Bosna'ya yayılması ve Sırp paramiliterlerin Kosova'daki Arnavut sivillerden kanlı biçimde öcünü almasıyla uğursuz bir viraj aldı." [89]

Yine bir başka örnek olarak Washington Post gazetesinin 18 Nisan 1999 tarihli sayısında "Hayati işaretler: Mültecilerin silah olarak kullanıldığına tanık oluyoruz" başlıklı haberde şu ifadelere yer veriliyordu: "...Örneğin NATO'nun Sırpların Arnavutlara karşı saldırısının durdurulması açık amacıyla yaklaşık dört haftadır dahil olduğu bir çatışmada başarıyı nasıl ölçmeliyiz?" [90]

"Sırplar sivil Arnavutlara saldırıyor" yüklem-hükmüne ilişkin verilen örneklerden de görüldüğü gibi Kosova'da Arnavutların başına gelenlerden kolektif olarak Sırp ulusu sorumlu tutulmaktadır. Diğer yüklem-hükümlerde olduğu gibi bu şekildeki söylem inşasıyla "şeytan gibi gösterilen" Sırpların NATO harekâtının hedefi olmayı hak ettiği algısı okuyucuların zihnine kazınmaktadır.

3.2.3.3. NATO Harekâtının Yürütülmesine İlişkin Yüklem-Hükümler

NATO'nun 78 gün süren Kosova harekâtına kamuoyunun desteği, uluslararası medyada kararlı ve başarılı biçimde yürütüldüğü yönünde yapılan yayınlar sayesinde sağlanmış ve korunmuştur. İncelenecek olan bu kategoride kamuoyu desteğinin sürmesine hizmet eden iki yüklem-hüküm, "NATO harekâtı kararlı ve başarılı gidiyor" (162) ve "NATO sivillere zarar vermemeye dikkat ediyor" (12) olmak üzere toplam 174 kez kullanılmıştır.

"NATO harekâtı kararlı ve başarılı gidiyor" yüklem-hükmüne bir örnek olarak New York Times gazetesinin 31 Mart 1999 tarihli sayısında "Miloseviç görüşmelerden önce saldırılara son verilmesini talep etti" başlıklı haberde şöyle

[89] Ek liste, C/3 No'lu haber.
[90] Ek liste, B/32 No'lu haber.

deniliyordu: "İngiltere Başbakanı Tony Blair, Başkan Clinton ile konuştuğunu ve saldırıların yoğunlaştırılması konusunda aynı görüşte olduklarını söyledi." [91]

Washington Post gazetesinin 3 Nisan 1999 tarihli sayısında "Füzeler Belgrad'da önemli tesisleri tahrip etti" başlıklı haberde bombardıman kampanyasını barajın arkasında biriken suya benzeten NATO sözcüsü Jamie Shea'nın şu sözlerine yer veriliyordu: "Su yükselecek yükselecek ve her şey yüzeyde istikrarlı görünürken basınç birden bire öylesine artacak ki, baraj yıkılacak…Artan NATO baskısı öyle bir noktaya gelecek ki, ansızın herhangi bir ön işaret olmaksızın baraj patlayacak ve Yugoslav birlikleri Kosova'dan çekilecek." [92]

NATO harekâtının kararlılığını göstermeye dönük bu iki örnekten sonra harekâtın başarılı biçimde yürütüldüğüne ilişkin Financial Times gazetesinin 26 Mart 1999 tarihli sayısındaki "Ateş hattında: David Buchan, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ittifak karakteri Sırbistan'a saldırın sonucuna bağlı olduğunu ileri sürdü" başlıklı haberde "İki gecelik bombardımandan sonra bir NATO başarısı son derece olası. Yugoslavya darbeleniyor. Hava savunma sisteminin ilk geceki saldırıların ardından ayakta kaldığını ileri sürse de durum gerçekte öyle değil; kışlalar, askeri havaalanları ve savunma sanayi tesisleri hep vuruldu." [93] denilmekteydi.

New York Times gazetesinin 12 Mayıs 1999 tarihli sayısında "NATO Sırplardan taleplerini yinelerken büyük saldırılar tekrar başladı" başlıklı haberde Sırp güçlerine verilen zarara işaret eden şu ifadeler yer alıyordu: "Buradaki yetkililer yedi haftalık bombardımandan sonra Kosova'daki birliklerin açık biçimde zor durumda olduğunu söylediler." [94]

"NATO harekâtı sivillere zarar vermemeye dikkat ediyor" yüklem-hükmüne örnek olarak da New York Times gazetesinin 3 Nisan 1999 tarihli sayısında yer alan "NATO ilk defa Belgrad'ın merkezini vurdu, Kosova'daki savaşı yürüten komuta merkezleri yerle bir edildi" başlıklı haberde geçen şu ifadeler

[91] Ek liste, A/8 No'lu haber.
[92] Ek liste, B/10 No'lu haber.
[93] Ek liste, C/2 No'lu haber.
[94] Ek liste, A/49No'lu haber.

verilebilir: "...Her biri bin poundluk savaş başlığı taşıyan cruise füzeleri hedefleri tam isabetle vurdu, çevredeki binalara hiçbir şey olmadı." [95]

Washington Post gazetesinin 9 Mayıs 1999 tarihli sayısında yer alan "Temiz savaş diye bir şey yoktur; yaklaşık iki düzine NATO bombası yanlış hedefi vurdu" başlıklı haberde "İstenmeyen ölümlerin sayısını azaltmak için Müttefik Güç Harekâtı'nda kullanılan bomba ve füzelerin yaklaşık yüzde 95'i hassas güdümlü sınıfından, yani savaş gemisi ya da uçaktan atıldıktan sonra hedeflerine uydular, lazer ya bilgisayarlar yardımıyla yönlendiren türden" [96] açıklaması yer alıyordu.

NATO harekâtının yürütülmesine ilişkin yüklem-hükümler, esas olarak harekâta kamuoyunun desteğinin sürdürülmesini hedeflemektedir. Batı basınında bu söylem stratejisi doğrultusunda çıkan haberler ağırlıklı olarak dezenformasyon niteliğindedir. Çalışmanın "NATO'nun Kosova Harekâtı ve Dezenformasyon" başlıklı ikinci bölümde ayrıntılı olarak işlendiği gibi ne ittifakın askeri zaferi ne de harekâtta sivillere zarar verilmemeye çalışıldığı doğrudur. NATO karargâhından harekâtın başarılı gidişatına ilişkin yapılan açıklamaların gerçekleri yansıtmadığı daha sonra ortaya çıkmıştır. Newsweek dergisinin, 15 Mayıs 2000 tarihli sayısı ABD hava kuvvetlerinin gizli bir raporuna dayanarak Kosova'da açıklandığı gibi 120 değil, 14 tankın, 220 değil 18 zırhlı personel taşıyıcının ve 450 değil 20 topun imha edildiğini gözler önüne sermektedir. [97]

NATO harekâtının sivillere zarar vermemek için hassas biçimde yürütüldüğü iddiası da gerçekleri yansıtmamaktadır. Harekât, Yugoslavya'nın tümünde yaşayan sivillerin yaşamlarını zora sokacak şekilde planlanmıştır.[98] NATO harekâtı boyunca Yugoslavya'nın tümünde 300 fabrika ve rafineri, 190 eğitim kuruluşu, 20 hastane, 30 klinik, 60 köprü ve 5 havaalanı bombalanmıştır Bu saldırılarda en azından 2 bin sivil ölürken, 6 bin sivil de yaralanmıştır.[99]

---

[95] Ek liste, A/15 No'lu haber.
[96] Ek liste, B/56 No'lu haber.
[97] Halimi vd., **a.g.e.**, s. 107.
[98] Ek liste, B/66 No'lu haber.
[99] Philip Hammond "Reporting "Humanitarian" Warfare: Propaganda, Moralism and NATO's Kosovo War", **Journalism Studies**, C.1, No. 3, 2000, s. 372.

Çalışmanın bu bölümünde NATO'nun Kosova harekâtına ilişkin Batı basınının önde gelen gazetelerinde harekât boyunca çıkan haberler, Söylem-Tarihsel Yaklaşım ile Eleştirel Söylem Analizi'ne tabi tutulmuştur. Haber metinlerinin değerlendirilmesinde tarihsel bağlama göndermeler yapılmış ve inşa edilen söylemin ardında yatan ideoloji açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüldüğü gibi NATO'nun Kosova harekâtı, Batı'nın çıkarına olacak şekilde Balkanlar'ın siyasal haritasını insani müdahale kılıfı altında değiştirme girişiminden başka bir şey değildir. Dolayısıyla haberlerde inşa edilen söylemin ardında yatan ideoloji, küreselleşme adına emperyalist yayılma ve bu yayılmaya karşı duran direnç noktalarının ortadan kaldırılmasıdır.

3.2.4. Türkiye Basınında NATO'nun Kosova Harekâtı: Hürriyet Gazetesi Örneği

Batı basınının önde gelen gazetelerinde NATO'nun Kosova harekâtına ilişkin haberlerdeki söylem inşasıyla ilgili yapılan bu çalışmada, aynı dönemde Türkiye'deki basın organlarında çıkan haberlere değinilmemesinin bir eksiklik olacağı açıktır.

Bu çerçevede bir fikir edinilmesi açısından ana akım medyanın önde gelen temsilcisi olarak kabul edilebilecek Hürriyet gazetesinin dijital arşivinde "NATO" ve "Kosova" anahtar sözcükleriyle 24 Mart-9 Haziran 1999 tarihleri arasında yapılan taramada 442 habere rastlanmıştır. Oysa araştırmaya temel olan 5 ülkeden 6 gazetede aynı aralıkta aynı anahtar sözcüklerle yapılan taramada toplam olarak 260 haber tespit edilmiştir. Tek bir gazetede altı gazetenin toplamından çok daha fazla sayıda haber yer alması Türkiye'de NATO'nun Kosova harekâtına büyük bir ilginin işareti olarak değerlendirilmelidir.

Haberlerde Batı basınının önde gelen gazetelerinde harekâta ilişkin inşa edilen söyleme paralel bir söylemin hâkim olduğu görülmektedir. Ancak Miloseviç ve Sırpların şeytan gibi gösterilmesine dönük özellikle haber başlıklarında kullanılan nominasyon ve yüklem-hükümlerin, Batı basınında yer alanlardan çok daha "sert" ve

"amiyane" niteliği dikkat çekmektedir. Böyle olmasında Türkiye'deki nüfusun kahir çoğunluğunun Arnavutlarla aynı dine mensup olmasının ve Hürriyet gazetesinin popüler karakterinin büyük rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu konuya örnek olarak Hürriyet gazetesinde harekâtın başlamasıyla ilgili çıkan "Katile anladığı dilden" başlıklı haberde şu ifadelere yer veriliyordu:

> "Kosova'daki katliamların baş mimarı Yugoslavya Devlet Başkanı Miloseviç'i cezalandırma harekâtı dün gece başladı. NATO güçleri başkent Belgrad dahil birçok kente füze yağdırdı**….**NATO, Sırp lideri Slobodan Miloseviç'i Saddam gibi pes ettirene kadar operasyonu sürdürecek." [100]

Haberde, Miloseviç "katil" olarak nitelenerek ve Irak lideri Saddam Hüseyin'e benzetilerek şeytan gibi gösterilmektedir. NATO bombardımanının da bu şekilde şeytan gibi gösterilen lideri cezalandıran meşru bir harekât olduğu yani "katilin cezalandırılması normaldir" algısı yaratılmaktadır. Bunun sonucu olarak da Miloseviç'in şahsında Sırp ulusunun kolektif olarak cezalandırılmasında bir sakınca görülmemektedir. Gazetede aynı gün yer alan bir başka haberde Başbakan Bülent Ecevit'in harekâta ilişkin yaptığı değerlendirmeler şöyle veriliyordu:

> "Müdahale bekleniyordu. Kosova olayı aslında Sırpların saldırganlığı ve kazanılmış hakları geri almasıyla ortaya çıktı. NATO ülkeleri barış için ellerinden gelen çabayı gösterdiler. Ancak Miloseviç ve Sırp yönetimi inadını sürdürdü. Geliyorum diyen bir savaştı. İnşallah bir dünya savaşına dönüşmez." [101]

Ecevit'in sözleri Miloseviç ve Sırpların şeytan gibi gösterilmesine dönük nominasyonlar içermekte ve aynı zamanda "Miloseviç/Sırplar uzlaşmaz olduğu için NATO harekâtı yapılıyor" argümantasyonuna bir örnek teşkil etmektedir.

---

[100] "Katile anladığı dilden", **Hürriyet**, 25 Mart 1999, s. 7.
[101] "Eceviz: İnşallah bir dünya savaşı olmaz", **Hürriyet**, 25 Mart 1999, s. 6.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in harekâta ilişkin yorumları ise ertesi gün "Demirel: Kosova Bosna'nın devamı" başlığı altında verilen bir haberde şöyle yer almaktaydı: "NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesini savunan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 'Kosova'da cereyan eden olay masum çoluk-çocuk ve kadının öldürülmesi olayıdır. Bosna'nın devamıdır' dedi."[102] Haberde Demirel'in sözleriyle Sırplar şeytan gibi gösterilmekte ve NATO harekâtı Bosna Savaşı sırasında yaşananların hafızalarda bıraktığı izlere gönderme yapılarak meşrulaştırılmaktadır.

Miloseviç'in şeytan gibi gösterilmesine ve NATO harekâtının meşrulaştırılmasına dönük gazetede kullanılan ifadelere bir başka örnek olarak "En şiddetli saldırı" başlığı altında verilen haberde şöyle denilmekteydi:

> "Sırp diktatör Slobodan Miloseviç, kişisel çıkarları ve inadı uğruna ülkesini mutlak bir yıkıma sürüklüyor. Uluslararası topluluğun barış çağrıları ve tüm ikazlarına kulaklarını tıkayan fanatik Sırp milliyetçisi Miloseviç, hem Kosovalı Arnavutların, hem de kendi vatandaşlarının kanıyla ellerini yıkıyor. NATO'nun çok bariz askeri üstünlüğüne rağmen ülkesini göz göre göre felakete götüren Miloseviç yüzünden Yugoslavya 14 günden beri NATO'nun bomba ve füze yağmuruyla sarsılıyor." [103]

Yapılan alıntıda Miloseviç'in "Sırp diktatör", "kişisel çıkarını düşünen", "inat" "fanatik Sırp milliyetçisi" olarak nitelenmenin yanı sıra "savaş yanlısı" ve "uzlaşmaz" olduğunu ima eden nonimasyonların kullanılması da dikkat çekmektedir. Miloseviç'i şeytan gibi göstermeye dönük bu nominasyonlarla aynı paralelde "Hem Kosovalı Arnavutların hem de kendi vatandaşlarının kanıyla ellerini yıkıyor" yüklem-hükmü de göze çarpmaktadır. Miloseviç, NATO'nun askeri kapasitesi anımsatılarak, ülkesini felakete götüren bir lider olarak gösterilmektedir. ESA açısından bu söylemde gizlenen tahakküm yapısı ve dayandığı ideoloji, emperyal gücü temsil eden NATO karşısında ulusal egemenliğin savunulması "akıldan dahi geçirilmemelidir" mesajıyla kendisini fark ettirmektedir.

[102] "Demirel: Kosova Bosna'nın devamı", **Hürriyet**, 26 Mart 1999, s. 19.
[103] "En şiddetli saldırı", **Hürriyet**, 6 Nisan 1999, s. 6.

Son bir örnek olarak gazete köşe yazarlarından Hadi Uluengin'in NATO harekâtına son verecek anlaşmanın sağlandığı günlerde kaleme aldığı "Yalatırlar" başlığını taşıyan yazısında Miloseviç'e dönük amiyane üslup açısından çarpıcı ifadeler yer almaktaydı:

> "Yalatırlar gospodin Miloseviç, yalatırlar! Kaz kafana vura vura tükürdüğün kanlı balgamı sana şapur şupur yalatırlar. Ve sen bunu öyle bir kemal-i afiyetle yalarsın ki, iki ay önce reddettiğin ve onaylamayacağına yemin ettiğin beş NATO şartını harfiyen kabullenirsin. Katlettiğin Kosova'dan pılını pırtını toplarsın ve cehenneme defolursun….Ama daha dur gospodin Miloseviç henüz işin başındayız, yine yazıyorum ve arşive geçsin, er veya geç emdiğin kanları kusarak onları da yalayacaksın !" [104]

Yukarıda da görüldüğü gibi NATO'nun Kosova harekâtına ilişkin Hürriyet gazetesinde çıkan haberlerdeki söylem inşasında izlenen stratejiler Batı basınının önde gelen gazetelerindekilerle paralellik arz etmektedir. Batı basınına göre daha sert/amiyane nominasyon ve yüklem-hükümlerin kullanıldığı haberlerde Miloseviç/Sırplar şeytan gibi gösterilmekte ve NATO harekâtı meşrulaştırılmaktadır.

[104] Hadi Uluengin, "Yalatırlar", **Hürriyet**, 5 Haziran 1999, s. 22.

SONUÇ

NATO'nun bundan 15 yıl önce 24 Mart'ı 25 Mart'a bağlayan gecede başlayan ve 78 gün süren Kosova harekâtı, sadece uluslararası hukuk açısından çok tartışmalı insani müdahale gerekçesiyle egemen bir ülkenin bombalanmasının ve alt yapısının çökertilmesinin değil, ama aynı zamanda iletişimin küreselleşmesine paralel olarak dezenformasyonun küreselleşmesinin de ilk örneğini oluşturmaktadır.

Bu çalışma, Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç ve yönetiminin Kosova'daki tüm uygulamalarının "meşru" ve "insani" olduğu iddiasında değildir. Daha önce de belirtildiği gibi bu konuyu en iyi betimleyen bizzat Miloseviç'in "Melek değiliz, göstermeye çalıştığınız gibi şeytan da değiliz." sözleridir. Burada asıl dikkat çekilmeye çalışılan ve üzerinde araştırma yapılan konu, dünyanın en büyük askeri gücünün küçük bir ülkenin üzerine amansızca çullanmasının meşruluğuna uluslararası kamuoyunun küresel boyutta tek yönlü enformasyon akışı sayesinde ve yazılı basın marifetiyle nasıl ikna edildiğidir. Harekât, uluslararası boyutta yürütülen dezenformasyon kampanyası sayesinde meşruluk kazanmış ve yaşanan insani felakete rağmen sürdürülmesi için gereken kamuoyu desteği sağlanmıştır. Bu nedenle, çalışmada dezenformasyon kavramının tarihsel gelişimi ve kuramsal çerçevesine değinilmiş, küreselleşme ve önemli sonuçlarından biri olarak iletişimin küreselleşmesi ve nihayet dezenformasyonun küreselleşmesine dikkat çekilmiştir. Dezenformasyonun küreselleşmesi, NATO'nun Kosova harekâtı özelinde ele alınmış ve Batı basınının önde gelen gazetelerinde söz konusu dezenformasyon söyleminin nasıl inşa edildiğinin gösterilmesi için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmayla elde edilen nitel bulgular yani dezenformasyon söyleminin sacayağını oluşturan argümantasyon, nominasyon ve yüklem-hükümler Eleştirel Söylem Analizi çerçevesinde Söylem-Tarihsel Yaklaşım'a sadık kalınarak ve çalışmanın "NATO'nun Kosova Harekâtı ve Dezenformasyon" bölümünün ışığı altında analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Diğer bir ifadeyle çalışmanın "Küresel Dezenformasyona Bir Örnek: Batı Basınında NATO'nun Kosova Harekâtına İlişkin Haberlerde Söylem İnşası" başlığını taşıyan üçüncü bölümü, bir önceki "NATO'nun

Kosova Harekâtı ve Dezenformasyon" bölümünde savunulanların gazete sayfalarında nasıl somutlaştığının gösterilmesinden oluşmaktadır.

90'lı yılların başında sosyalist sistemin yıkılışından itibaren küreselleşmenin hızlandığı yaklaşık son yirmi yıllık döneme şöyle bir bakıldığında, dezenformasyon kampanyalarının yoğun biçimde çatışma ve savaş bağlamında devreye sokulduğu görülmektedir. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin öncülüğünde Afganistan ve Irak'taki yönetimlerin uluslararası çapta şeytan gibi gösterilmeleri temelinde düzenlenen harekâtlar bu durumun tipik örneklerini oluşturmaktadır.

Dezenformasyon bu çalışmaya konu olduğu gibi sadece uluslararası boyutta değil ulusal boyutta da söz konusu olmaktadır. Özellikle 30 yıldır süren iç çatışmanın ağır bedellerini ödeyen Türkiye toplumu açısından bu durum hayli yakıcı bir sorundur. Her ne olursa olsun medyadaki sistematik dezenformasyon, kamunun bilme hakkının ihlal edilmesi demektir. Bunun sonucunda kitleler azınlığın çıkarları doğrultusunda manipüle edilmektedir. Diğer bir ifadeyle medya marifetiyle zihinlerin tahakküm altına alınması söz konusudur. Gerçeklere erişimi engellendiği için zihinsel kontrol altında yaşayan bir toplumda, Walter Lippmann'ın veciz biçimde işaret ettiği gibi özgürlükten söz edilemez. O nedenle dezenformasyonun deşifre edilmesine bir özgürlük ve demokrasi meselesi olarak yaklaşılması yanlış olmayacaktır.

Antik Yunan'dan beri demokrasi üzerine yapılan tartışmalar öz itibariyle karar alma süreçleriyle ilgilidir. İster doğrudan ister seçilmiş temsilciler aracılığıyla olsun, bu süreçlerin sağlıklı işleyebilmesi için doğru bilgiye erişim esastır. Özellikle temsili demokrasilerde seçilmiş iktidarın siyasal ve sivil alanlarda denetlenmesinde doğru bilgiye erişim kritik önemdedir. Kamunun bilme hakkının kaynağı da burasıdır. Bu hak kamunun, iktidarın kararlarının şekillenmesinde ve icraatının denetlenmesinde söz sahibi olmasını sağlar. Bu anlamda dezenformasyon, siyasal ve sivil alanı, işlevini gerçekleştirebilmesi için en çok ihtiyacı olduğu girdiden mahrum etmek demektir.

Dezenformasyon uluslararası boyutta yürütüldüğünde Merkez ülkelerin lehine Çevre ülkelerin aleyhine yani emperyal sistemin çıkarına olurken, ulusal boyutta egemen azınlığın çıkarlarını geniş kitlelerin aleyhine olacak şekilde ilerletmesinin bir aracı olmaktadır. Burjuvazinin tarih sahnesine çıkışından beri egemenlerin çıkarlarının halk yığınlarının çıkarları olarak sunulması söz konusu olduğundan ister ulusal ister uluslararası boyutta olsun yürütülen dezenformasyon kampanyalarıyla savunulan siyasal çizgilerin geniş kitlelerin çıkarına olduğu algısı yaratılmaktadır. Bunun sonucu uluslararası boyutta Merkez ülkelerin Çevre üzerindeki tahakkümü pekişmekte, ulusal boyutta ise egemen azınlığın otoriterleşmesine kapı açılmaktadır. Dezenformasyona bir özgürlük ve demokrasi sorunu olarak yaklaşılması bu nedenle zorunludur.

Bu çerçeveden bakıldığında dezenformasyonla nasıl mücadele edileceği sorusu yerindedir ve yanıt aranmasını gerektirmektedir. Bu mücadele "içeriden" yani dezenformasyonun öznesi medya alanında ve "dışarıdan" özellikle akademik alanda yürütülmesi olanaklı görünmektedir.

Medya alanında bizzat çalışanların muhabir düzeyinden başlamak üzere haberciliğin etik kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalmalarını sağlayacak etkili mesleki yapıların oluşturulması yönünde çaba gösterilmesi yerinde olacaktır. Ayrıca azınlığın çıkarına olacak şekilde kitlelerin manipüle edilmesinin engellenmesinde barış gazeteciliği konseptinin bir imkân sunduğundan da söz edilebilir. Medyanın sermaye yapısı göz önüne alındığında hem mesleki yapıların oluşturulması hem de barış gazeteciliğinin uygulanması imkân oldukça sınırlıdır, ancak yine de gazetecilerin statükoyu aşağıdan yukarıya bu yönde zorlaması yabana atılmayacak sonuçlar verebilir.

Medya alanında dezenformasyonla mücadelede küresel çapta enformasyon akışı üzerinde çok uluslu şirketlerin oluşturduğu denetimi en azından zayıflatma potansiyeli olan alternatif medya ve özellikle sosyal medya sahici bir imkân olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde dijital teknolojinin ulaştığı seviye ve internetin yaygın kullanımı Habermasyan yaklaşımla kamusal alanın geniş kitlelerin çıkarına olacak şekilde yeniden fethinde umut vaat etmektedir. Otoriter yönetimler tarafından sosyal

medya alanlarına getirilen anti-demokratik ve insan haklarına aykırı kısıtlamalar göz önüne alındığında egemenler açısından bu imkânın ne kadar büyük tehlike oluşturduğu fark edilmektedir. Getirilen kısıtlamalar, dezenformasyonla mücadelede yönetilenlerin güçlü bir araca sahip olduğunu teyit eder niteliktedir.

Dezenformasyonla "dışarıdan" mücadelede akademik çalışmalar önemli bir işlev görebilir. Ulusal ve uluslararası boyutta seçilen dönemlere ilişkin yürütülen araştırmalarla, dezenformasyon kampanyalarının deşifre edilmesinde derli toplu ve kalıcı eserler yaratılabilir.

İletişimin küreselleşmesinin verili olduğu bir çağda kamunun bilme hakkı adına dezenformasyonla mücadele potasına katılacak yeni fikir, araç ve yöntemlerin geliştirileceği açıktır. Aslında bu çalışma da insanlık için her türlü tahakküm ilişkisinin tarihin tozlu yapraklarında kaldığı daha iyi bir geleceğe olan inançla, ulusal ve uluslararası boyutlarda yürütülen dezenformasyon kampanyalarının deşifre edilmesine mütevazı bir katkı yapma arzusuyla kaleme alınmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Altan, Mehmet: **Uluslararası Ekonomi Politik**, Ed. Murat Çetin, 2. bs., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.

Bauman, Zymunt: **Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?**, Çev. Hakan Keser, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013.

Carruthers, Susan L.: **The Media At War: Communication and Conflict in the Twentieth Century**, Hong Kong, St. Martin Press, 2000.

Cheviron, Nilgün Tutal: **Küresel İletişim**, İstanbul, Ekslibris Yayıncılık, 2014.

Chomsky, Noam: **Medya Gerçeği**, Çev. Abdullah Yılmaz-Osman Akınhay, 4. bs., İstanbul, Everest Yayınları, 2012.

Dadge, David: **Savaş Zayiatı: 11 Eylül'ün İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğüne Etkisi, Yeni Tehditler Yeni Maskeler**, Çev. Sinan Okan-Umut Kapdan, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2004.

Erdoğan, İrfan: **Pozitivist Metodoloji ve Ötesi: Araştırma Tasarımları, Niteliksel ve İstatistiksel Yöntemler**, 3. bs, Ankara, Erk Yayınları, 2012.

Friedman, Thomas: **Lexus ve Zeytin Ağacı: Küreselleşmenin Geleceği**, 4. bs., Çev. Elif Özsayar, İstanbul, Boyner Yayınları, 2010.

Giddens, Anthony: **Modernliğin Sonuçları**, 5. bs., Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012.

Grandin, Guy: **La información, la Desinformación y la Realidad**, Çev. Ferran Meler Ortí, España, Ediciones Paidós, 1995.

Güngör, Nazife: **İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar**, 2. bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2013.

Halimi, S.,V. D., M. H.: **L'Opinion, ça se travaille…: Le médias & les "Guerres Justes": Kosovo, Afghanistan, Irak**, 5. bs., Marseille, Agone, 2006

Herman, S., Chomsky, N.: **Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media**, USA, Pantheon, 2012

Hobsbawm, Eric: **On The Edge of The New Century**, Antonio Polito ile söyleşi, Çev. Allan Cameron, New York, The New Press, 2000.

Hosknis, A., O'Loughlin, B.: **War and Media: The Emergence of Diffused War**, Great Britain, Polity, 2010.

Jeanneney, Jean-Noël: **Une histoire des Médias: Des origines à Nos Jours,** 4.bs., France, Editions Points, 2011.

Kansu, Işık: **Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme**, Ankara, KİGEM, 1996.

Kaya, Raşit A.: **İktidar Yumağı: Medya-Sermaye-Devlet**, Ed. Okay Bensoy , Ankara, İmge Kitabevi, 2009.

Keith, Jim: **CIA'den Medya'ya Kitlelerin Kontrolü**, Çev. Sibel San, İstanbul, Nokta Kitap, 2005.

Klein, Naomi: **The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism,** Great Britain, Penguin Books, 2008.

Kongar, Emre: **21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, 34. bs. İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.

Mutlu, Mustafa: **Vietnam'dan Körfez'e: Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu**, İstanbul, Okumuş Adam, 2003.

Quintero, Alejandro vd.: **Estrategias de la Desinformación**, Valencia, Generalitat Valenciana, 2004.

Parenti, Michael: **To Kill a Nation: The Attacak on Yugoslavia,** Great Britain, Verso, 2000.

Ramonet, Ignacio: **L'Explosion du Journalisme: De Médias de Masse à la Masse de Médias**, Paris, Éditions Galilée, 2011.

Serrano, Pascual: **Desinformación: Cómo los Medios Ocultan el Mundo**, 7. bs., Barcelona, Peninsula,2012.

Tabb, William K.: **Ahlâksız Fil: 21. Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi**, Çev. Ercüment Özkaya, Ankara, Epos Yayınları, 2002.

Tokgöz, Oya: **Temel Gazetecilik**, 10. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2013.

Tuchman, Gaye: **Making News: A Study in the Construction of Reality**, USA, The Free Press, 1980.

Volkoff, Vladimir: **Désinformation: Flagrant Délit**, France, Éditions du Rocher, 1999.

Welch, David: **The Third Reich Politics and Propaganda**, 2. bs. Londra-New York, Routledge, 2002.

Wodak, Ruth, Meyer, M.: **Methods of Critical Discourse Analysis**, Great Britain, SAGE Publications Ltd., 2001.

Yılmaz, Aytekin: **İkinci Küreselleşme Dalgası: Kavram, Süreç ve Sorunlar**, Ed. Ercan Şen, İstanbul, Vadi Yayınları, 2004.

MAKALELER

Ackerman, Seth: "Forgotten Coverage of Rambouillet Negotiations", 14 May 1999, (Çevrimci) http://fair.org/press-release/forgotten-coverage-of-rambouillet-negotiations/ , 13 Haziran 2014.

Başaran, F, Yüksel, H.: "Uluslararası İletişimin Eleştirel Ekonomi-Politiği: Soğuk Savaş'tan Yeniden Yapılandırmalara", **Uluslararası İletişimin Ekonomi Politiği**, Ed. Meltem Bostancı, İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2013, s. 13-66.

Becker, Richard: "The Rambouillet Agreement: A Declaration of War Disguised As a Peace Agreement", (Çevrimiçi) http://www.slobodan-milosevic.org/rambouillet-analysis.htm, 13 Haziran 2014.

Bideleux, Robert: "Kosovo's Conflicts", **History Today**, C. 48, No. 11 November 1998, s. 30-32.

Chomsky, Noam: "Kosovo Peace Accord", **Z Magazine**, July 1999, (Çevrimiçi) http://www.chomsky.info/ articles/ 199907--.htm, 30 Haziran 2014.

Çeken, H., Ökten.,Ş.,A.,L.: "Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk", **CÜ. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 9, No. 2, 2008, s. 79-95.

De Bens, E., H. L.,G. L.: "Disinformation in Coverage of the Kosovo War in the Flemish Daily Press", **Journalism Studies**, C. 3, No. 2, 2002, s. 241-256.

Demirel, Naim: "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, No.1, 2013, s. 152-172.

Doob, Leonar W.: "Goebbels' Principles of Propaganda", **The Public Opinion Quarterly**, C. 14, No. 3, Autumn, 1950, s. 419-442.

Entman, Robert M.: "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", **Journal of Communication,** C. 43, No. 4, Autumn,1993, s. 51-58.

Fetzer, James H.: "Disinformation", (Çevrimiçi), www. assassinationscience. com/disinformation.html., 28 Nisan 2014.

Galtung, Johan: "Conflict Transformation by Peaceful Means: The Transcend Method", **United Nations Disaster Management Training Programme,** 2000.

Hammond, Philip: "Reporting "Humanitarian" Warfare: propaganda, moralism and NATO's Kosovo war", **Journalism Studies**, C.1, No.3, 2000, s. 365-386.

Hancılar, Özhan: "Uluslararası Hukukta İnsanî Müdahale", **Çankaya University Journal of Law,** C. 7, No. 2, 2011, s. 97-124.

Hoepfl, Marie C.: "Choosing Qualitative Research: A Primer for Technology Education Researchers", **Journal of Technology Education**, C. 9, No.1, Autumn 1997,

s. 47-63, (Çevrimiçi) http:// scholar. lib.vt. edu/ ejournals/ JTE/v9n1/pdf/hoepfl.pdf, 13 Eylül 2014.

Hussain, Shabbir: "Peace Journalism in Pakistan: Perspective on Taliban Conflict" **TMS Peace Journalism**, 11 April 2011, (Çevrimiçi) https://www.transcend.org/ tms/ 2011/04/peace-journalism-in-pakistan-perspective-on-taliban-conflict/, 24 Haziran 2014.

Jakobsen, Peter Viggo: "Focus on the CNN Effect Misses the Point: The Real Media Impact on Conflict Management is Invisible and Indirect", **Journal of Peace Research**, C. 37, No. 2, 2000, s. 131-143.

Jansen, G. Richard: "Albanians and Serbs in Kosovo: An Abbreviated History, An Opening for the The Islamic Jihad in Europe" July 22, 2008, (Çevrimiçi), http://lamar. colostate. edu/ ~grjan/kosovohistory. html, 6 Haziran 2013.

Kaya, Mehmet: "Küreselleşme Yaklaşımları", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,** No. 13, 2009, s. 1-16.

Kellner, Douglas: "9/11, Spectacles of Terror, and Media Manipulation", **Critical Discourse Studies**, C. IX, No. 1, Ocak-Mart 2012, s. 41-64.

Kelly, Kathy: "What About the Incubators?", (Çevrimiçi) http://emperors-clothes.com/articles/ kelly/what.htm, 11 Eylül 2014.

Keskin, Funda: "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", **Uluslararası İlişkiler**, C. 3, No. 12, Kış 2006-2007, s. 49-70.

Kubo, Keiichi: "Why Kosovar Albanians Took Up Arms against the Serbian Regime: The Genesis and Expansion of the UÇK in Kosovo", **Europe-Asia Studies**, C. 62, No.7, September 2010, s. 1135-1152.

Livingston, Steven: "Clarifying The CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention", Research Paper R-18, **The Joan**

Shorenstein Center, Harvard Universtiy John F. Kennedy School of Goverment, June 1997.

Lund, Michael: "Kosovo-Chronology", (Çevrimiçi) http://www. usc. edu/ dept/ LAS/ir/cews/database/Kosovo/kosovo.pdf, 8 Haziran 2014.

Lynch, J.,McGoldrick, A.: "Responses to Peace Journalism", **Journalism**, C. 14, No. 8, November 2013, s. 1041-1058.

Lynch, J.,McGoldrick, A.: "Peace Journalism: What is It? How to Do It?", (Çevrimiçi) http://www.transcend.org/ tri/ downloads/McGoldrick_Lynch_Peace-Journalism. pdf, 2000, Haziran 2014.

Martin, Bridgette: "Secession and Statehood: The International Legal Status of Kosovo", October 2008, (Çevrimçi) http://www.otago.ac. nz/ law/research/ journals/ otago036276.pdf, 6 Haziran 2014.

Noctiummes, T., Pages, J. P.: "Appendix: War in Yugoslavia: Preparatory Manipulations - Human Rights, diplomacy, the KLA", **Socialism and Democracy,** C. 13, No. 2, 1999, s. 89-109.

Nohrstedt, Stig A., vd.: " From the Persian Gulf to Kosovo-War Journalism and Propaganda**", European Journal of Communication** C. 15, No. 3, 2000, s. 383-404.

Oberg, Jan: "Some Ethical Aspects on NATO's Intervention in Kosovo" TFF PressInfo 73, 14 Temmuz 1999, (Çevrimiçi) http://www.oldsite.transnational.org/ SAJT /pressinf /pf7 3. html, 13 Eylül 2014.

Özdemir, Ali Murat: "Tarihsel Bağlamında Emperyalizm", **21. Yüzyılda Sosyal Bilimler**, No. 1, (Eylül-Ekim-Kasım 2012), s. 93-120.

Özel, Hasan Alp: "İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi", **Sosyal Bilimler Dergisi**, No. 2, 2011, s. 91-98.

Petras, James: "Globalization: A Socialist Perspective", January 18, 1999, (Çevrimiçi), http://petras.lahaine.org/?p=89, 27 Mayıs 2014.

Porghamrezaeieh, Savash: "Savaş Gazeteciliği", **Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları**, Ed. Şebnem Çağlar, İstanbul, Literatürk, 2013, s. 228-271.

Ramonet, Ignacio: "Una reflexión sobre los medios y la democracia", (Çevrimiçi) , http://www.rebelion.org/ noticias/ 2010/12/ 118309. pdf, 29 Nisan 2014.

Ramonet, Ignacio: "Medios de Comunicación en Crisis", **Le Monde Diplomatique,** Şubat 2005, (Çevrimiçi), http://www. lemondediplomatique.cl/Medios-de-comunicacion-en-crisis. html, 11 Mayıs 2014.

Simkin, John: "The Palmer Raids", (Çevrimiçi), http:// www. spartacus. schoolnet.co.uk/ USApalmerR. htm, 2 Mayıs 2014.

Van Dijk, Teun A.: "Principles of Critical Discourse Analysis", **Discourse and Society**, C. 4, No. 2, 1993, s. 249-283.

Vincent, Richard C.: "A Narrative Analysis of US Press Coverage of Slobodan Milosevic and the Serbs in Kosovo", **European Journal of Communication**, C. 15, No. 3, 2000, s.321-344.

Weller, Marc: "Rambouillet Conference on Kosovo", **International Affairs**, C. 75, No. 2, 1999, s. 211-251.

Wodak, Ruth: "Does Sociolinguistics Need Social Theory? New Perspectives in Critical Discourse Analysis", April 27, 2000, (Çevrimiçi) https://www.univie. ac. at/ linguistics/forschung/ wittgenstein/ unemploy/ bristol5.htm, 5 Temmuz 2014.

Yıldız, Göktürk: "Haberin Odağında Barışçıl Söylem: Barış Gazeteciliği", **Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları**, Ed. Şebnem Çağlar, İstanbul, Literatürk, 2013, s. 441-466.

TEZLER

Arcan, Hediye Esra: "İnsan Hakları ve Medya: ABD Elit Medyasında Türkiye'ye İlişkin İnsan Hakları Haberlerinde Söylem İnşası; The New York Times Gazetesi Örneği", yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, 2010.

İNTERNET KAYNAKLARI

"Charter of the United Nations", (Çevrimiçi) https://treaties.un.org/doc/ publication/ ctc/uncharter.pdf, 14 Haziran 2014.

Interview of Slobodan Milosevç to UPI", 30 Nisan 1999, (Çevrimiçi) http:// www. slobodan-milosevic.org/int-upi99.htm, 14 Ağustos 2014.

"Kosovo's Long Hot Summer: Briefing on Military, Humanitarian and Political Developments in Kosovo", ICG Balkans Report No. 41, 2 September 1998, s. 5, (Çevrimiçi) http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/Kosovo%203.pdf, 10 Haziran 2014.

Press Statement, 24 September 1998, (Çevrimiçi) http://www.nato.int/docu/pr/ 1998/p980924e.htm, 10 Haziran 2014.

Report of the Secretary-General of UNCTAD to UNCTAD XIII, Development-led Globalization: Towards Sustainable and Inclusive Development Paths" Cenevre, 2011, (Çevrimiçi) http://unctadxiii.org/en/SessionDocument/tdxiii_report_en.pdf, 29 Mayıs 2014.

"Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi", (Çevrimiçi) http:// www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/bm/bm_11.pdf, 12 Ağustos 2014.

“Transcript: David Kay at Senate Hearing”, 29 Ocak 2004, (Çevrimiçi) http:// edition.cnn.com/2004/US/01/28/kay.transcript/**,** 12 Mayıs 2014.

SÖZLÜKLER

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü: Sosyal Bilimler, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2011 .

Webster’s Ninth New Collegiate Dictionary, USA, Merriam-Webster Inc., 1983.

GAZETELER VE DERGİLER

Cold War Warrior Scorns 'New Morality' , **The Daily Telegraph**, 28 Haziran 1999.

“Demirel: Kosova Bosna’nın devamı”, **Hürriyet**, 26 Mart 1999.

Emiroğlu, Sema: “CIA göçü uyardı”, **Milliyet**, 2 Nisan 1999.

“En şiddetli saldırı”, **Hürriyet**, 6 Nisan 1999.

“Katile anladığı dilden”, **Hürriyet**, 25 Mart 1999.

Powell, Bill: “Why Russia was Miffed at NATO”, **Newsweek**, C. 134, No. 4, 26 Temmuz 1999.

Uluengin, Hadi : “Yalatırlar”, **Hürriyet**, 5 Haziran 1999.

EK

24 Mayıs-9 Haziran 1999 tarihlerinde The New York Times, The Washington Post, Financial Times, Le Monde, Die Welt ve El Pais gazetelerinde NATO'nun Kosova harekâtıyla ilgili çıkan haberlerin listesi:

A- THE NEW YORK TIMES				
Hbr. No.	**Yayın Tarihi**	**Haber başlığı**	**Sayfa No.**	**Yazar**
1	24.03.1999	U.S. Negotiators Depart, Frustrated by Milosevic's Hard Line	14	Steven Erlanger
2	25.03.1999	Air Campaign Against Yugoslavia	30	Editorial Desk
3	25.03.1999	In the President's Words: 'We Act to Prevent a Wider War'	15	Foreign Desk
4	27.03.1999	NATO Launches Daytime Strike; Milosevic Resisting Fiercely; Two Serb Jets Are Shot Down	1	Francis X. Clines, Steven Lee Myers
5	28.03.1999	Fog of War - Coping With the Truth About Friend and Foe; The Guesses That Turned Out Wrong	1	Steven Erlanger
6	28.03.1999	U.S. stealth figher is down in Yugoslavia as NATO Orders Attack on Serb Army Units	1	John. M. Broder
7	30.03.1999	NATO Hunting For Serb forces; U.S. Reports Signs of 'Genocide'	1	Francis X. Clines
8	31.03.1999	Milosevic Demands an End To Raids Before He'll Talk	9	Roger Cohen
9	31.03.1999	For NATO, Doubts Nag	1	Craig R. Whitney
10	1.04.1999	NATO Plans Weeks of Bombing to Break Grip of Serb Leader	1	Michael R. Gordon
11	2.04.1999	Bomb and Call in George Mitchell	21	Thomas L. Friedman
12	2.04.1999	On My Mind; Exporting Kosovo	21	A. M. Rosenthal
13	2.04.1999	West Talks of Plan To Rebuild Kosovo as Protected Enclave	1	Michael R. Gordon

14	2.04.1999	On Kosovo, Time For New Strategy	20	Editorial Desk
15	3.04.1999	NATO Hits Belgrade Center For the First Time, Razing Command Sites For Kosovo Fighting	1	Steven Lee Myers
16	4.04.1999	Rationed War News From Kosovo	10	Editorial Desk
17	4.04.1999	Milosevic Wears the Smile of a Player Who Sees the Game Going His Way	9	Steven Erlanger
18	4.04.1999	NATO Bombs Belgrade Again, Widening Strikes	1	Steven Lee Myers
19	5.04.1999	As Raids Broaden, Yugoslavia Says 4 Die	9	Steven Erlanger
20	6.04.1999	Russia's Role in Kosovo	26	Editorial Desk
21	6.04.1999	Anti-Tank Copters Will Go Into Action Against Serbs In Kosovo Soon, Allies Say	10	Craig R. Whitney
22	6.04.1999	Kosovo Update	11	Foreign Desk
23	6.04.1999	Serb Forces in Kosovo Under Attack as Weather Clears	1	Steven Lee Myers
24	7.04.1999	The Balkan Conflict;A Phony Cease - Fire Offer	20	Editorial Desk
25	8.04.1999	Kosovo Is Causing Breaks And Shifts in the 2 Parties	16	Alison Mitchell
26	9.04.1999	Belgrade Asserts ‘Peace’ in Kosovo; NATO Dismissing It	1	Steven Erlanger
27	10.04.1999	With NATO in Charge, Relief Looks Less Neutral	8	Elizabeth Becker
28	11.04.1999	Kosovo Update	10	Foreign Desk
29	14.04.1999	Commander Says NATO Bombs Hurt All Serb Forces	1	Michael R. Gordon
30	15.04.1999	European Union Asks Kosovo Role	1	Craig R. Whitney
31	16.04.1999	NATO Admits the Mistaken Bombing of Civilians	1	Michael R. Gordon

32	17.04.1999	Serb Officer, Captured By Rebels, Held by U.S.	9	Steven Lee Myers
33	17.04.1999	Alliance Message	10	Foreign Desk
34	19.04.1999	A Family Revisited: Bombs a Wrenching Routine	9	Steven Erlanger
35	19.04.1999	Essay;Bush's Foreign Policy	23	William Safire
36	21.04.1999	Russia Seeks to Mediate Kosovo Crisis	12	Celestine Bohlen
37	21.04.1999	Serbs Reported To Push Albanians From 2D Republic	1	Eric Schmitt
38	22.04.1999	NATO Confronts a New Role: Regional Policeman	1	Jane Perlez
39	24.04.1999	A Military Alliance, and More	19	Tony Blair
40	24.04.1999	On Ground Troops Issue, Clinton Takes Back Seat	7	John M. Broder
41	25.04.1999	Nations Not Yet in NATO Preen in Hope	1	Francis X. Clines
42	26.04.1999	Clinton and Yeltsin Agree to Share Ideas on Kosovo	1	Jane Perlez
43	28.04.1999	2 Yugoslav Officials Raise Prospect of Negotiations	14	Steven Erlanger
44	1.05.1999	Miloseviç Defiant But Offers a Pact	1	Jane Perlez
45	3.05.1999	Diplomatic Initiative Helps Strengthen Both Yeltsin and Russia	12	Michael R.Gordon
46	3.05.1999	Clinton Will Meet the Russian Envoy on Balkans Today	1	Jane Perlez
47	6.05.1999	Kosovo Town's Tale of Betrayal and Massacre	1	Barry Bearak
48	8.05.1999	Abroad at Home; When Leadership Fails	15	Anthony Lewis
49	12.05.1999	Big Raids Resume As NATO Reasserts	1	Steven Lee Myers, Michael

		Demands on Serbs		R.Gordon
50	13.05.1999	Allied Air Chief Stresses Hitting Belgrade Sites	1	Michael R.Gordon
51	14.05.1999	Belgrade Blacked Out as NATO Planes Continue Assault	12	Elizabeth Becker
52	15.05.1999	Albanians Killed as Kosovo Village Is Blasted Apart	1	Steven Erlanger
53	18.05.1999	British Pressing Partners To Deploy Ground Troops	10	Eric Schmitt, Michael R.Gordon
54	19.05.1999	NATO Says Serbs, Fearing Land War, Dig in on Border	1	Michael R.Gordon
55	20.05.1999	NATO's Battle Within: Is Leadership Missing	14	Michael R.Gordon
56	20.05.1999	U.S. Discounts Discord for Sake of Talks	15	Jane Perlez
57	23.05.1999	Clinton Decision in Keeping With Some Expert Views	10	Neil MacFarquhar
58	25.05.1999	Arm the K.L.A.	27	Michael W. Doyle, Stephen Holmes
59	25.05.1999	NATO Calls Transformers A Key Target In War Plan	16	Elizabeth Becker
60	27.05.1999	2 Die as Shelling Spills Over Into Albania From Kosovo	13	Ian Fisher
61	27.05.1999	Air Force Is Told to Suspend Retirements	13	Steven Lee Myers
62	29.05.1999	The Ravaging of Kosovo, A special report.;How Serb Forces Purged One Million Albanians	1	John Kifner
63	1.06.1999	Alliance Carries Out Attacks From Capital to Tense Border	12	Steven Lee Myers
64	1.06.1999	Dozens of Civilians Are Killed As NATO Air Strikes Go Awry	12	Steven Erlanger
65	1.06.1999	Clinton Declares Most War Cleanup Is	1	John M.

		Europe's Task		Broder
66	2.06.1999	Clinton and the Joint Chiefs To Discuss Ground Invasion	14	Jane Perlez
67	2.06.1999	Milosevic Letter Shows Two Sides Remain Far Apart	1	Roger Cohen
68	3.06.1999	Kosovo Crossroad	26	Editorial Desk
69	3.06.1999	U.S. Military Chiefs Firm: No Ground Force for Kosovo	16	Steven Lee Myers
70	4.06.1999	Foreign Affairs;Good News, Bad News	29	Thomas L. Friedman
71	4.06.1999	Moscow Says Its Envoy Was a Key To Success	22	Michael R. Gordon
72	5.06.1999	Milosevic Remains, Souring A Victory	5	R. W. Apple Jr.
73	5.06.1999	Albanian Rebels Complicate NATO Planning on Kosovo	1	Steven Lee Myers, Ian Fisher
74	5.06.1999	Russians and NATO Negotiating Pact Details	6	Edmund L. Andrews
75	5.06.1999	Peacekeepers' Commander to Meet Serb Officer Today	6	Craig R. Whitney
76	6.06.1999	A Conditional Surrender	19	William E. Odom
77	6.06.1999	Pullout Talks Start, but Pact is Delayed	1	Elizabeth Becker, David Rohde
78	6.06.1999	Moscow Shows Its Irritation As Allies Continue Bombing	14	Craig R. Whitney
79	9.06.1999	NATO Sees Evidence of a Serbian Pullback	13	Eric Schmitt, Craig R. Whitney
80	9.06.1999	The Accord's Blank Spaces	1	Jane Perlez
B- THE WASHINGTON POST				
1	26.03.1999	A Rash of Reasons	33	George F. Will
2	28.03.1999	Attacks Shatter Life in Belgrade; Milosevic Cites Citizens' Resolve in Face of NATO 'Despotism'	29	Guy Dinmore

3	30.03.1999	NATO: Unhappy Cop	17	George F. Will
4	31.03.1999	NATO Agrees to Target Belgrade; Russian Mission to Milosevic Fails; More Strikes in Kosovo Planned	1	Thomas W. Lippman, Dana Priest
5	1.04.1999	U.S. Troops Attacked Near Kosovo Border; 3 Soldiers Apparently Held; Weather Slows Bombing Expansion	1	Thomas W. Lippman, Bradley Graham
6	1.04.1999	For NATO, A Somber Celebration; War Overshadows NATO's Long - Planned Celebration	1	Peter Slevin
7	2.04.1999	The Case For Ground Forces	29	Robert Dallek, Stephen Solarz
8	2.04.1999	U.S. Captives to Face Serb Court; Allies Level A Bridge, Hit Troops In Kosovo	1	Thomas W. Lippman
9	3.04.1999	The Kosovo Crisis	14	Letters to the editor
10	3.04.1999	Missiles Destroy Key Facilities in Belgrade	1	Thomas W. Lippman
11	4.04.1999	NATO: A Suicide at Age 50?	7	George F. Will
12	4.04.1999	Whatever It Takes	7	Warren Christopher
13	4.04.1999	NATO Commits Troops, Aircraft To Help Feed, Shelter Refugees; Allies Discuss a Force To Ensure Safe Return	1	Thomas W. Lippman
14	5.04.1999	Allies to Begin Flying Refugees Abroad; Yugoslav Army Pursues Remnant of Kosovo Forces	1	Bradley Graham, Dana Priest
15	5.04.1999	Pope Urges 'Humanitarian Corridor'	14	-
16	6.04.1999	Clinton, Aides Vague On Plans for Troops	20	John F. Harris
17	7.04.1999	Outstaying the Regional Bullies	21	David Ignatius
18	7.04.1999	Serbs Seem Determined to Stand Fast	18	Michael Dobbs

		Against NATO		
19	8.04.1999	More Allied Firepower Sought; Cohen Backs General's Request; Release of 3 U.S. Soldiers possible	1	Thomas W. Lippman, Bradley Graham
20	8.04.1999	Allies' Frustration Grows as Mission Falls Short	24	William Drozdiak, Bradley Graham
21	9.04.1999	NATO Hits Yugoslav Ground Forces; Attacks Largely Cut Kosovo From Rest Of Serbia, U.S. Says	1	Thomas W. Lippman, Dana Priest
22	10.04.1999	U.S. Steps Up Rhetorical Fight; Rape, Murder by Yugoslavs Alleged	1	John Lancaster, Bradley Graham
23	11.04.1999	Back to the Drawing Board; From Walls to Ideas, a History of Borders	4	Barry S. Strauss
24	11.04.1999	Serbs' Offensive Was Meticulously Planned	1	R. Jeffrey Smith, William Drozdiak
25	12.04.1999	NATO Hints of Shift by Milosevic; Orthodox Easter 'Restraint' Gives Way to Airstrikes	1	William Claiborne
26	13.04.1999	Count Corporate America Among NATO's Staunchest Allies	1	Tim Smart
27	13.04.1999	Clinton Pledges Persistence By NATO; President Concedes Tactical Setbacks	16	John F. Harris
28	13.04.1999	More Than a Bully	21	Richard Cohen
29	16.04.1999	Floundering in Vainglory	29	Charles Krauthammer
30	16.04.1999	Allies Confirm Civilian Attack; Clinton Defends Air Campaign	1	Thomas W. Lippman, Charles Babington
31	18.04.1999	A War of Values	7	George F. Will
32	18.04.1999	VITAL SIGNS: We're Seeing Refugees as Weapons	1	Arthur C. Helton

33	18.04.1999	With NATO in Town, Break Time at SEC	17	Al Kamen
34	19.04.1999	Intense Bombing Hits Key Targets; NATO Planes Strike Bridges, Refineries	1	Thomas W. Lippman, Peter Finn
35	20.04.1999	Repeated Attacks By NATO Puzzle City of Novi Sad; Government Building Is Latest Casualty	18	Michael Dobbs
36	21.04.1999	Most NATO Bombing Raids Target Previously Hit Sites; Latest Belgrade Airstrike Wrecks Ruling Party Offices	1	Bradley Graham, John Lancaster
37	21.04.1999	NATO to Set Balkans Stability as Goal; Alliance Expected to Map Political, Economic, Military Approaches	20	Thomas W. Lippman
38	22.04.1999	NATO Takes New Look At Options For Invasion; 20,000 Kosovo Refugees To Be Allowed Into U.S	1	Thomas W. Lippman
39	22.04.1999	Facing Up to Failure	3	Mary McGrory
40	22.04.1999	NATO Leaders Land; Downtown Closings Loom; Traffic Tieups Likely as Security Envelops Anniversary Summit	1	Thomas W. Lippman
41	24.04.1999	Text of NATO Statement on Kosovo; 'NATO Is Determined To Prevail'	18	-
42	24.04.1999	Tough Options in Kosovo	22	Letters to the editor
43	24.04.1999	Highlights	9	David Vail Jackson
44	24.04.1999	NATO Amends Conditions; Leaders Seek Role for Russia; More Troops, Tanks Headed to Balkans	1	Thomas W. Lippman, William Drozdiak
45	25.04.1999	Objective: Kosovo; How would a ground war work? Here's one scenario.	1	Robert Killebrew
46	26.04.1999	Guerrillas Go Public With Pleas; Kosovo Rebels Seek Arms, NATO Troops	14	James Rupert

47	26.04.1999	One Way Out	19	Nicholas Gage
48	27.04.1999	Red Cross Visits U.S. Captives; Yugoslav Official Hints at Concession On Peacekeepers	1	Daniel Williams
49	29.04.1999	Our MIA Congress	33	George F. Will
50	30.04.1999	Sudden Death in Kosovo's 'Heart of Darkness'	1	Peter Finn, R. Jeffrey Smith,
51	1.05.1999	Balkans and the Gulf: A Study in Contrasts; After 38 Days, Iraqi Resistance Was Futile	11	Bradley Graham
52	1.05.1999	NATO Rejects Peace Plan; Belgrade Makes Offer Following Heaviest Airstrikes Yet	1	Daniel Williams
53	2.05.1999	Plan for Peace	7	Sergei Rogov
54	3.05.1999	NATO Bombs Serbia Into Darkness; Belgrade Blacked Out, Millions Lose Electricity After Strikes on Power Plants	1	Daniel Williams
55	3.05.1999	GI Release Does Not Halt Attacks; Russian Envoy, Clinton to Meet; GOP Urges Negotiations	1	Juliet Eilperin, John F. Harris
56	9.05.1999	'No Such Thing as Clean Combat'; About Two Dozen NATO Weapons Have Struck Wrong Target	20	Dana Priest
57	9.05.1999	NATO: Bombs Aimed in Error; China's Embassy Hit Instead of Supply Building	1	Steven Pearlstein
58	9.05.1999	The Kosovo Talks	8	Editorial
59	13.05.1999	Turmoil May Hamper Kosovo Mediation, U.S. Officials Say	22	Steven Mufson, John F. Harris
60	14.05.1999	Defeat in Kosovo	33	Alexander Haig Jr., Harvey Sicherman

61	14.05.1999	Yeltsin Renews Threat Over Kosovo; Chirac Visits Moscow, Says Russians Unlikely to Halt Peace Effort	26	David Hoffman
62	18.05.1999	Bombing of Yugoslavia Awakens Anti - U.S. Feeling Around World	1	Anthony Faiola
63	20.05.1999	Low-Flying Gunships Raking Ground Targets; Powerful Planes Reflect More Risk - Taking	1	Dana Priest
64	21.05.1999	NATO Bomb Said to Hit Belgrade Hospital	1	Steven Pearlstein
65	22.05.1999	Kosovo Rebels Bombed; NATO Error Possible	15	R. Jeffrey Smith
66	25.05.1999	NATO Warplanes Jolt Yugoslav Power Grid; 80 Percent of Serbia Blacked Out as Concentrated Attacks Damage 5 Major Plants	1	Philip Bennett, Steve Coll
67	26.05.1999	Inching Into Kosovo; NATO Strikes Help Rebels Gain Ground	1	Peter Finn, Molly Moore
68	27.05.1999	How to Bomb In Selling a War	1	Michael Powell
69	27.05.1999	'Impossible to Talk Peace With Bombs Falling	39	Viktor Chernomyrdin
70	27.05.1999	Parsing the Presidential Prose	39	George F. Will
71	28.05.1999	Russia Says Talks Sideswiped; Milosevic Indictment Deepens Pessimism Over Peace Efforts	28	David Hoffman
72	28.05.1999	Charges Against Milosevic Detailed; Yugoslav, Top Aides Face Counts Rooted In Purges, Slayings	1	Charles Trueheart
73	30.05.1999	Chirac, Schroeder Urge Group of Eight to Discuss Milosevic Offer	25	William Drozdiak
74	4.06.1999	Kosovo Agreement	34	Editorial
75	8.06.1999	Kosovo's Bumpy Road	18	Editorial
76	8.06.1999	Eight Powers Near Accord On Kosovo	1	Steven Mufson

77	9.06.1999	Stumbling Forward	25	Michael Kelly
C- FINANCIAL TIMES				
1	24.03.1999	Fretting bears run out of reasons to buy	48	-
2	26.03.1999	In the line of fire:David Buchan argues that the character of Nato's post – cold - war alliance depends on the outcome of the assault on Serbia	19	David Buchan
3	27.03.1999	Yugoslav conflict worsens as Serbs take their revenge	1	Guy Dinmore, David Buchan
4	27.03.1999	Italians demand end to bombing by Nato	4	Paul Betts
5	30.03.1999	Nato still against use of ground troops Military Tactics US Emphatically Opposes Land Invasion	2	Neil Buckley, Quentin Peel
6	31.03.1999	Tightening ranks:	20	Guy Dinmore
7	31.03.1999	Failure is unthinkable - but success brings its own risks	20	Letters to the Editor
8	1.04.1999	Campaign meets goal of no US deaths	2	Gerard Baker
9	3.04.1999	Nato chief warns Milosevic against Montenegro coup	1	-
10	5.04.1999	Air power will never be sufficient and Nato must urgently launch a campaign on the ground in Kosovo in order to limit the carnage and allow refugees to return	12	Carl Bildt
11	7.04.1999	The road to hell:Having involved itself in Kosovo, Nato must win. This requires ground troops and military commitment for the indefinite future	20	Martin Wolf
12	8.04.1999	Riddle over Rugova's role in agonised search for a deal: Followers say the pacifist leader appeared with Milosevic under duress	2	Stefan Wagstyl, Guy Dinmore
13	8.04.1999	Send Russia in to police Kosovo	26	Letters to the Editor
14	8.04.1999	Turning the tide of war: Nato says it	27	David Buchan

		will not send ground troops to invade Yugoslavia.		
15	8.04.1999	Drop arms to Kosovars by parachute	26	Letters to the Editor
16	9.04.1999	Nato plans to destroy Serb 'propaganda' media	1	David Buchan, Neil Buckley, John Thornhill
17	9.04.1999	Milosevic's regime 'beginning to break'	2	-
18	10.04.1999	Serb aggression helps KLA to win hearts and minds	1	Stefan Wagstyl
19	12.04.1999	Packed parliament	2	-
20	15.04.1999	Serb forces 'show no sign of relenting'	42	Alexander Nicoll
21	20.04.1999	France reinforces its aerial intelligence role	2	-
22	22.04.1999	Needed: freedom in air, men on ground	2	Alexander Nicoll
23	23.04.1999	Blair leads Kosovo hawks: Prime Minister Lays Ground for Use of Troops as NATO Summit Reviews Success of Air Strikes	2	-
24	24.04.1999	Nato leaders vow to step up air attacks on Serbs: Alliance backs oil embargo and threatens naval blockade	1	David Buchan, Stephen Fidler, George Parker
25	27.04.1999	Is Nato waiting for the Kosovars to starve to death before it mobilises?	1	Letters to the Editor
26	28.04.1999	Russia, US discuss framework for peace	20	John Thornhill, James Blitz
27	28.04.1999	Compensation for Nazi era comes to fore again:East Europeans made to work in German companies during the second world war are preparing claims against their former Nazi employers	2	Stefan Wagstyl, Christopher Bobinski
28	4.05.1999	Why Serbs will fight on	3	Letters to the Editor
29	7.05.1999	Step forward on Kosovo	12	-

30	11.05.1999	China, Nato and the US	21	-
31	11.05.1999	Price for settlement edges higher	21	David Buchan
32	13.05.1999	Serb forces suffer heavy air strikes	2	Alexander Nicoll, Metin Munir
33	20.05.1999	Belgrade in threat against protesters	2	Laura Silber
34	26.05.1999	Expanded Nato force to help refugees return home	2	Alexander Nicoll
35	1.06.1999	Clinton seeks to calm US fears over troops: 'Bulk of Kosovo peace force to come from Europe'	2	-
36	3.06.1999	Peace envoys narrow differences on settlement	20	David Buchan
37	4.06.1999	Nato vows to keep up strikes until plan is settled	2	David Buchan
38	4.06.1999	Belgrade accepts Kosovo peace deal: Bombing Campaign Set to Continue as NATO Leaders Give Wary Response to Undertakings by Yugoslav President Milos	2	-
39	5.06.1999	Lessons for Nato from Kosovo	1	-
D- LE MONDE				
1	29.03.1999	Une première liste d'objectifs détruits	Int.	-
2	30.03.1999	Des réfugiés racontent l'enfer du Kosovo	1	-
3	30.03.1999	Accusés à la fois d'en faire trop et pas assez, les Occidentaux manquent d'un discours efficace	Int.	Trean Claire
4	31.03.1999	Arrêt des bombardements, autodétermination	Horz.	-
5	1.04.1999	L'OTAN décide d'intensifier les bombardements sur Belgrade	Int.	-
6	1.04.1999	Une autre victime du Kosovo: l'ONU	Horz.	Bassir Pour Afsane,

				Verne Daniel
7	2.04.1999	Dans la press	Com.	-
8	6.04.1999	Les raids visent désormais toute sorte d'objectifs stratégiques censés contribuer à l'effort de guerre	Int.	Isnard Jacques
9	7.04.1999	Cinq leçons d'une guerre pour l'Europe du XXIe siècle; Le conflit du Kosovo ouvre une ère nouvelle dans les relations internationales	Int.	Frachon Alain, Vernet Daniel
10	8.04.1999	L'OTAN veut faire capituler Slobodan Milosevic	1	-
11	9.04.1999	La panoplie offensive de l'OTAN vise à se substituer à un déploiement terrestre;	Etrg.	Isnard Jacques
12	9.04.1999	Bonn confirme l'existence du plan Fer à cheval de nettoyage ethnique	Int.	Vernet Daniel
13	12.04.1999	La guerre en Serbie exacerbe la crise politique russe	Int.	-
14	14.04.1999	Atrocités et désastre sanitaire: les alliés craignent le pire au Kosovo	Int.	-
15	14.04.1999	Les sept cent mille fantômes du Kosovo	1	-
16	15.04.1999	Une épreuve de vérité pour les grandes organisations humanitaires; L'OTAN s'est engouffrée sur le terrain de l'aide aux réfugiés	Int.	Trean Claire
17	19.04.1999	Serbes en armes au Kosovo	Int.	-
18	20.04.1999	Kosovo: l'OTAN de plus en plus contestée	1	-
19	26.04.1999	Le pari risqué d'une intervention serbe au Monténégro	Int.	Nougayrede Natalie
20	4.05.1999	Kosovo: l'OTAN reste inflexible après la libération des trois GI	1	-
21	5.05.1999	Les Occidentaux pressent Moscou de rallier Belgrade à leurs conditions	Int.	-
22	13.05.1999	Les moyens manquent toujours face aux 910 000 réfugiés du Kosovo	Int.	-
23	18.05.1999	Kosovo: l'OTAN dénonce les boucliers humainsmais sans preuve formelle	Int.	-

24	19.05.1999	La dissuasion du " fort au fou " mise en échec au Kosovo	1	Rosenweig Luc
25	27.05.1999	Les Eglises face à la guerre juste	Horz.	Ternisien Xavier
26	7.06.1999	Kosovo: l'OTAN organise le retrait serbe	1	-
27	7.05.1999	En guerre	Horz.	Sole Robert
E- DIE WELT				
1	24.03.1999	Drei Szenarien für Bombenangriffe der Nato auf Ziele in Jugoslawien	-	-
2	24.03.1999	Holbrooke-Mission in Belgrad gescheitert; Nato beschließt Militärschlag - Schröder: "Wir haben keine Wahl" - Kämpfe im Kosovo gehen weiter	-	-
3	27.03.1999	Der Balkan ist nicht Vietnam	-	Jörg Schönbohm
4	27.03.1999	Der Trümmerhaufen wächst	10	Herbert Kremp
5	29.03.1999	Scharping: "Die Nato steht geschlossen"	-	Nikolaus Blome
6	29.03.1999	Das Kosovo wird unabhängig werden	10	Lord David Owen
7	3.04.1999	Truman: Wenn wir stark sind, wird Moskau sich raushalten	-	Michael Stürmer
8	3.04.1999	Grüne Vorsitzende kritisiert Schröders Haltung	-	-
9	6.04.1999	Mit Hubschraubern gegen die serbischen Truppen im Kosovo; Nato: Die Kampfkraft der UCK geht zur Neige	-	Andreas Middel
10	6.04.1999	Ostermarschierer demonstrieren für ein Ende des Krieges	-	-
11	7.04.1999	Die Panzerknacker; Die Nato setzt von Albanien aus Kampfhubschrauber und Raketenwerfer ein	-	-
12	8.04.1999	Milosevic will US-Soldaten freilassen;	-	-

		Belgrad legt neues Angebot vor - Annan: Völkermord im Kosovo - Erste Vertriebene in Deutschland		
13	9.04.1999	Die gefährliche Rückkehr ins Kosovo; Die Nato entwirft Szenarien für die Zeit nach dem Krieg	-	Martin S. Lambeck
14	9.04.1999	Die ersten 15 Tage; Ein Logbuch des Krieges um das Kosovo	-	-
15	9.04.1999	Flüchtlingen droht Einsatz als lebende Schutzschilde gegen Nato - Angriffe	-	-
16	9.04.1999	Grünen - Vorstand und Jusos für Waffenstillstand im Kosovo	-	-
17	10.04.1999	Der Bürgermeister und der Kosovo -Kompromiß	34	Uwe Bahnsen
18	10.04.1999	Schröder verärgert über Nato - Führung; Bonn fühlt sich nicht ausreichend informiert -Debatte über eigenes Satellitensystem der Europäer	-	Martin S. Lambeck
19	12.04.1999	"Aus der Luft läßt sich das Töten der Menschen nicht verhindern"	-	-
20	12.04.1999	Die Zeit für einen Bodenkrieg ist da	10	Winston Churchill jr.
21	31.05.1999	Hat das Endspiel begonnen?	10	Michael Stürmer
22	2.06.1999	Fischer: Tage der Entscheidung; UCK-Führer Thaqi warnt vor leeren Versprechungen von Milosevic -Grüne für Feuerpause	-	-
23	2.06.1999	Lenkt Milosevic ein?	10	Jacques Schuster
24	2.06.1999	Im Kosovo-Konflikt wächst die Hoffnung auf Frieden; Schröder sieht "substantielle Fortschritte" Belgrader Außenminister bestätigt die Annahme der G-8-Forderungen	-	-
25	8.06.1999	Verwirrspiel um Friedensplan für	-	-

		Kosovo; Belgrad taktiert - G 8 vertagen sich - Moskau fordert von der Nato sofortigen Bombenstopp		
26	8.06.1999	Bei der Nato wächst die Skepsis; Zahlreiche Hindernisse auf dem Weg zur Einigung mit Belgrad	-	Herbert Kremp
F- EL PAIS				
1	9.04.1999	Los Bombardeos	3	-
2	11.04.1999	Los Bombardeos	2	-
3	13.04.1999	Los Aliados Quieren Incorporar a Rusia a la Busqueda de una Solucion Negociada	3	X. Vidal-Folch, Walter Oppenheimer
4	25.04.1999	La Alianza Se Convertira en Gendarme Mundial, Los 19 Se Adaptana un Mundo sin Guerra Fria, Pero Lleno de Amenazas Regionales	3	Walter Oppenheimer
5	25.04.1999	La OTAN del Siglo XXI Nace En Kosovo, la Cumbre Consagra el Derecho de Injerencia Humanitaria en un Nuevo Ambito y con Nuevas Reglas	2	Jose Miguel Larraya
6	1.05.1999	EEUU Se Ve Abocado a una Ofensiva Terrestre Impopular y Compleja	5	Jose Miguel Larraya
7	9.05.1999	Solana Lamenta el “Tragico Error”, Pero Advierte de Que Continuaran los Ataques	3	Walter Oppenheimer
8	26.05.1999	“La Oferta del G – 8 es una Base para Negociar en la ONU Cuando Cesen los Bombardeos”	6	J.M.Larraya
9	28.05.1999	El Tribunal de la Haya Culpa a Milosevic de Expulsiones Masivas y Crimenes en Kosovo	1	-
10	31.05.1999	“Objetivo Legitimo”	3	-
11	4.6.1999	La Alianza Estima en 5.000 los Muertos en el Ejercito Yugoslavo	5	-